Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України;
ГАМАН-ГОЛУТВІНА О.В.,
доктор політичних наук, завідувач кафедри порівняльної політології Московського державного інституту міжнародних відносин (Російська Федерація);
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, МЗС України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична»;
ДАНИЛЕНКО С.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОПІЙКА В.В.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОППЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОСМИНА В.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОТИК В.Д.,
доктор політичних наук, МЗС України;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛІНІЧ М.А.,
кандидат історичних наук, ректор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України;
ЛЕЩЕНКО Л.О.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЛУБКІВСЬКИЙ Д.Р.,
Заступник Міністра закордонних справ України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
НОБІС А.,
доктор історичних наук, професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща);
ПОГОРСЬКА І.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України;
РЕНДЮК Т.Г.,
доктор історичних наук, МЗС України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ТРОЯН С.С.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ШМЕЛЬОВ Б.О.,
доктор історичних наук, керівник Центру політичних досліджень, професор, перший проректор Міжнародної вищої школи (Російська Федерація);
ШЕРГІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС;

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, протокол №4 від 26.02.2014 для "З.С." №3 (історичні науки).

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:
Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Леся Савчин, Галина Яворська, Олексій Суслін. Відповідальний за випуск Володимир Семенов.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на "Зовнішні справи" не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи", науковий журнал
2014, № 3. Виходить щомісяця. Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство "Журнал Міністерства закордонних справ України "Політика і час".

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП "Політика і час"
Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ "Вістка". Тираж 1000 примірників. Відпускна ціна редакції – 30 гривень. Передплатний індекс: 74402. "Зовнішні справи", 2014.

Історія інформаційних воєн, вважають учені, бере свій початок із часів Давнього Єгипту. За дивним збігом обставин перше документальне підтвердження застосування слова, як повноцінної зброї під час військового протистояння, відноситься до періоду Кримської війни (1853-1856 рр.). Тоді восени 1853 р. після розгромної для турецького флоту Синопської битви англійські газети звинувачували росіян у тому, що вони вбивали поранених турків, які шукали порятунку в морі.

Протягом останніх більш ніж півтора століття інформаційні війни впевнено відвойовують позиції у традиційної гарячої зброї під час як зовнішніх, так і внутрішніх конфліктів. За оцінкою фахівців, у XXI ст. інформаційний тероризм, відверта брехня, дезінформація, свідоме перекручування фактів сягнуло практично 80% усієї сукупності інструментів, що застосовуються сторонами (або однією зі сторін) під час протистояння. Методи інформаційної війни, що надзвичайно переконливо засвідчили останні кілька місяців, мають такий само вплив на масову свідомість, як методи психотерапії на свідомість індивідуальну.

Аби не потрапити у підступний полон невидимої потужної зброї, варто скористатися порадою давньогрецького філософа Сократа.

Кажуть, одного разу прийшов чоловік до Сократа і запитав у нього:

— А чи відомо тобі, що говорить про тебе твій друг?

— Зачекай, — зупинив його Сократ, — просій спочатку те, що ти хочеш сказати, через три сита. Адже перед тим, як що-небудь повідати кому-небудь, треба інформацію тричі просіяти. Спочатку пропустити її через сито правди. Чи переконаний ти, що те, про що хочеш мені розповісти, — чиста правда?

— Ні, — відповів гість мудрецю, — я просто почув це на вулиці.

— Отже, — констатував Сократ, — ти не знаєш, чи правдива твоя інформація, чи ні. Тоді просіємо її через друге сито – сито доброти. Ти маєш намір повідомити мені про мого друга щось добре?

— Ні, навпаки.

— Тож ти збираєшся донести до моїх вух щось погане про мого друга, однак не маєш впевненості в тому, що твої слова є правдивими. Спробуємо просіяти їх через третє сито – сито користі. Скажи, чи так необхідно мені почути те, що ти запланував мені розповісти?

— Ні, насправді у цьому немає потреби, — промовив відвідувач.

— Отже, — підсумував Сократ, — у тому, що ти хочеш сказати, немає ані правди, ані доброти, ані користі. Навіщо тоді говорити?

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402
Передплатити "Зовнішні справи" ви можете у наших партнерів:
· ДП "Преса" Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
· ТОВ "НВП "Ідея", вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;
· ООО Фірма "Періодика" Тел.+ 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі "24 nonstop" та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;
або придбати вроздріб у редакції журналу "Зовнішні справи" за адресою: 01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18.
Відпускна ціна видання – 30 гривень.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 21 листопада 2013 р. №1609 «З.С.» включено до Переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальністю «Історичні науки».
Вимоги до матеріалів – на сайті www.uaforreignaffairs.com

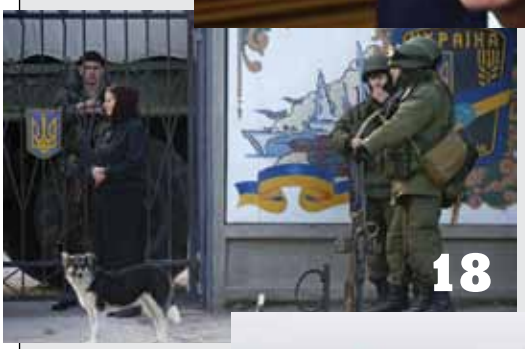
«Зовнішні справи» №3. ЗМІСТ

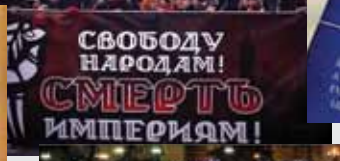

5 Комісія Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ засудила незаконні дії Росії проти України та узгодила конкретні кроки для подальшої підтримки нашої держави

6 *Андрій Дещиця.* В ім'я попередження військових конфліктів

8 Зусилля ОБСЄ щодо української кризи (Відділ преси та публічної інформації Секретаріату ОБСЄ у Відні)

10 *Данило Лубківський.* Між Сциллою і Харибдою

14 *Володимир Огризко.* Сила права чи право сили?

18 *Володимир Пузирко.* Україна та весь інший цивілізований світ ніколи не визнають злочинне відторгнення Криму

20 *Юрій Богаєвський, Ігор Турянський.* Поговоримо відверто: чи влаштовує світове співтовариство така поведінка керівництва Росії?

24 *Юлія Тищенко.* Кримські виклики

28 *Георгій Кухалейшвілі.* Дивна війна Росії в Криму: виклик міжнародній безпеці

32 *Сергій Троян.* Українсько-російські відносини в контексті інтеграційних процесів на пострадянському просторі

38 *Людмила Чекаленко.* З огляду на важкий економічний стан регіону. Історія процесу перепідпорядкування Кримської області Україні

САМОВРЯДУВАННЯ

42 *Олег Хуснутдінов.* Соціальне партнерство між органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями як можливість і здатність самоорганізації громадян

ГЕОПОЛІТИКА

46 *Вікторія Вдовиченко.* Конституція для Європи. Участь Італії в Європейському конституційному процесі

50 *Микола Кулініч.* Японська модель національної безпеки після «Фукусіми-1»

54 *Ірина Вишневська.* Неканонічна стратегія

58 *Ірина Сльота.* Французька міграційна політика в контексті ідеї мультикультуралізму (2007-2014 рр.)

ГДІП

60 Середовище нашого існування – матеріальне і духовне

200-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

62 *Ростислав Сосса.* Світові шляхи Великого Кобзаря. Перший історико-біографічний атлас

Комісія Україна–НАТО на рівні міністрів закордонних справ засудила незаконні дії Росії проти України та узгодила конкретні кроки для подальшої підтримки нашої держави

У штаб-квартирі НАТО в Брюсселі під головуванням Генерального секретаря НАТО Андерса Фога Расмуссена 1 квітня відбулося засіданні Комісії Україна-НАТО (КУН) на рівні міністрів закордонних справ. У засіданні взяв участь в.о. Міністра закордонних справ України Андрій Дещиця. На засіданні було продовжено всебічне обговорення розвитку політико-безпекової ситуації в Україні на фоні агресії з боку Російської Федерації та шляхів активізації співробітництва по лінії Україна-НАТО з метою підтримки суверенітету та територіальної цілісності нашої держави, а також відновлення обороноздатності та спроможностей її Збройних сил.

В.о. Міністра закордонних справ України надав вичерпну інформацію про дії української влади в цей складний для нашої держави час. Міністрів закордонних справ Альянсу було поінформовано про амбітний план бюджетних реформ, нещодавно представлений Прем'єр-міністром України Арсенієм Яценюком. Крім того, було підтверджено налаштованість на проведення вільних, прозорих, демократичних виборів Президента України, що заплановані на 25 травня 2014 року.

Андрій Дещиця висловив вдячність НАТО, державам-членам та особисто Генсекретареві Альянсу за послідовну і тверду підтримку України, що вкотре було продемонстровано 27 березня ц.р., коли всі держави-члени НАТО одностайно виступили співавторами Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Територіальна цілісність України».

Учасники засідання засудили протизаконне військове вторгнення РФ в Україну, а також порушення її суверенітету та територіальної цілісності. Вони підтвердили позицію щодо невизнання протизаконної та нелегітимної «анексії» Криму Росією. Високу оцінку було дано мужності, дисциплінованості та стриманості Збройних сил України.

Комісія Україна-НАТО також закликала Росію вжити заходів з метою деескалації ситуації та підтримала направлення в Україну спостережної місії ОБСЄ.

За підсумками обговорення було узгоджено перелік конкретних заходів у рамках КУН на ближчу, середню та довгострокову перспективу щодо активізації військового, оборонного та практичного співробітництва для подальшої підтримки України. Це стало практичною демонстрацією відданості союзників особливому партнерству з нашою країною.

За результатами засідання було ухвалено заяву Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ.

Statement of the NATO-Ukraine Commission

1 April 2014

We, the Foreign Ministers of the NATO-Ukraine Commission, are united in our condemnation of Russia's illegal military intervention in Ukraine, and Russia's violation of Ukraine's sovereignty and territorial integrity. We do not recognize Russia's illegal and illegitimate "annexation" of Crimea. We will continue to work together to reach a political and diplomatic solution which respects international law and Ukraine's internationally recognized borders.

We call on Russia to de-escalate by reducing its troops in Crimea to pre-crisis levels and withdrawing them to their bases; to reduce its military activities along the Ukrainian border; to reverse the illegal and illegitimate "annexation" of Crimea; to refrain from any further interference and aggressive actions in Ukraine; to respect the rights of the Ukrainian population including the Crimean Tatars; and to fulfil its international obligations and to abide by international law.

We support the deployment of an OSCE monitoring mission to Ukraine.

We commend the Armed Forces of Ukraine for their courage, discipline and restraint, in the face of provocation.

As a tangible demonstration of Allied commitment to the Distinctive Partnership between NATO and Ukraine, we have agreed on concrete measures to enhance Ukraine's ability to provide for its own security.

NATO and Ukraine will intensify cooperation and promote defence reforms through capacity building and capability development programmes. NATO Allies will also reinforce the NATO Liaison Office in Kyiv with additional experts.

Allies will continue working together with the Ukrainian government, the Verkhovna Rada and civil society to strengthen civilian control over the armed forces and related security sectors.

Allies support the measures taken by the Ukrainian government to advance reforms and to promote an inclusive political process, based on democratic values, respect for human rights, minorities and the rule of law.

We welcome Ukraine's signature of the political chapters of the Association Agreement with the European Union on 21 March.

An independent, sovereign and stable Ukraine, firmly committed to democracy and the rule of law, is key to Euro-Atlantic security. Allies firmly support Ukraine's sovereignty and territorial integrity. We call on Russia to abide by these principles.

В ім'я попередження військових конфліктів

27 березня 2014 р. відбулося засідання Генеральної Асамблеї ООН, присвячене попередженню збройних конфліктів, посиленню ролі посередників у мирному врегулюванні спорів і конфліктів, а також резолюції «Територіальна цілісність України». Документ був підготовлений делегаціями Німеччини, Канади, Коста-Рики, Литви, Польщі та України.

До членів ГА ООН звернувся в.о. Міністра закордонних справ України Андрій Дещиця, який, зокрема, наголосив, що обговорювана тема для України є питанням першочергової важливості та підкреслив, що підтримка резолюції допоможе попередити подальші агресивні дії, як в Україні, так і в інших місцях. Український дипломат висловив упевненість у тому, що голоси, віддані «за» Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН, передусім, будуть голосами «за» Статут Організації Об'єднаних Націй.

H.E. Mr. Andrii Deshchytsia: What brought us here today is an issue of paramount importance. Of crucial importance for my nation. Of vital importance for every UN Member State. Even more so - for the United Nations and the world order it embodies.

For a month now all possible and impossible boundaries of international law, so laboriously nourished by the mankind - especially by this institution- have been ruthlessly trampled. What has happened in my country is a direct violation of the UN Charter. Many still struggle to grasp the reality - it happened in Ukraine, in the very heart of Europe. It happened in the 21st century.

Over the last month we have witnessed the most flagrant violations of international law since the inception of the United Nations. After two weeks of military occupation an integral part of Ukraine has been forcibly annexed by a state that had previously committed itself to guarantee the independence, sovereignty and territorial integrity of my country in accordance with the Budapest Memorandum. By a state which happens to be one of the permanent members of the UN Security Council, entrusted by the UN membership with primary responsibility for the maintenance of international peace and security.

This aggression was meticulously calibrated to strike at the time when Ukraine was forming inclusive Government. Now, despite all odds, such a Government is up and running. It was also aimed and is still aiming to undermine Presidential elections in my country.

Let me assure you that Ukraine is determined to carry on with holding elections as scheduled on May 25,th.

Eight rounds of urgent discussions on the Russian military intervention in Ukraine held by the UN Security Council clearly demonstrated how isolated Russia is on this issue. The mixture of concocted justifications, half-truths, deliberate distortions, insults and naked lies offered by the Russian side failed to impress the Council.

Just a few days ago at the opening session of the third Nuclear Security Summit UN Secretary-General Ban Ki-moon stressed the need to build a culture of nuclear security. He rightly emphasized that the time has come to strengthen the rule of law in both disarmament and non-proliferation. Speaking about the UN's efforts to achieve a world free of nuclear weapons, the Secretary-General pointed out that the assurances provided to non-nuclear-weapon States by nuclear-weapon States must be honored.

I quote: "In the case of Ukraine, security assurances were an essential condition for its accession to the Nuclear Non-Proliferation Treaty. However, the credibility of the assurances given to Ukraine in the Budapest Memorandum of 1994 has been seriously undermined by recent events. The implications are profound, both for regional security and the integrity of the nuclear non-proliferation regime".

We cannot agree more.

Two years ago, when we proposed to the Russian side to sign a bilateral agreement on security and confidence building measures, it refused saying that the idea of an attack on Ukraine was absurd. Six months ago, we were preparing to have a trilateral meeting in the Hague between the leaders of Ukraine, USA and Russia to celebrate the 20th anniversary of Ukraine's nuclear-free success story. Yet this plan has been crushed almost overnight by the Russian aggression against Ukraine and its annexation of Crimea.

"We have consistently called for the recognition of a polycentric world order, equal and indivisible security in full conformity with the UN Charter basic principles of sovereign equality, territorial integrity of any State, inadmissibility of intervention in the domestic affairs ...". A just and democratic world order cannot be achieved without a strict observance of the principles of the supremacy of international law, mainly of the UN Charter...". You may think this is part of my statement. It is not. Actually, it is an excerpt from the Position of the Russian Federation for the 68th General Assembly.

"It has become a popular idea of late that the threat of power or its use, which are directly forbidden by the UN Charter, are almost the most effective method to solve international problems, including settlement of internal conflicts in countries... And this despite the fact that the experience

of forceful intervention demonstrated its ineffectiveness, senselessness and harmfulness. This is an extremely dangerous path, leading to the eruption of the foundations of modern world order, and the disruption of regimes of non-proliferation of weapons of mass destruction". This paragraph also does not belong to Ukraine, though we fully share its thrust. It is taken from the speech by my colleague Russian Foreign Minister Sergey Lavrov at the general debate last September.

There are volumes of such statements made by the Russian Federation at the United Nations. "Practice what you preach" - one might think.

We, in Ukraine do.

As does the African Union, whose Constitutive Act of 2001 in Article 4 calls for the sovereign equality and interdependence among Member States of the Union, respect of borders and prohibition of the use of force or threat to use force among Member States of the Union, as well as for non-interference by any Member State in the internal affairs of another.

As does the Organization of American States, whose Charter clearly states that the territory of a State shall not be the object of acquisition by another State resulting from the threat or use of force.

As does the Association of Southeast Asian Nations, with its Charter renouncing aggression or other actions in any manner inconsistent with international law.

As does the European Union.

As does the Organization for Security and Cooperation in Europe with its 1975 Helsinki Final Act. This list goes on and on.

Even against all wrongs inflicted on my country over the last month, it is strictly in the vein of upholding the principles of the United Nations Charter that the resolution before you today has been drafted. The purpose of this document is to reinforce core United Nations principles at a moment when they are experiencing a major challenge. This text is all about respect for territorial integrity and non-use of force to settle disputes. It does not break any new legal or normative ground. Yet it sends an essential message that the international community will not allow what has happened in Crimea to set a precedent for further challenges to our rules-based international framework. It clearly serves a de-escalatory purpose and explicitly welcomes international efforts, including those by the UN Secretary-General, to support a peaceful settlement of the situation with respect to Ukraine.

I am convinced that a strong vote today will help deter further aggressive moves in Ukraine or elsewhere.

За ухвалення резолюції проголосували 100 членів Генеральної Асамблеї, проти — 11. Зокрема — Вірменія, Білорусь і Росія. Ще 58 делегацій, включаючи Китай, утрималися.

У резолюції підкреслюється, «що референдум, проведений в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі 16 березня 2014, не маючи законної сили, не може бути основою для будь-якої зміни статусу Автономної Республіки Крим або міста Севастополя».

Члени Генеральної Асамблеї підтвердили свою прихильність суверенітету, політичній незалежності, єдності й територіальній цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах. Вони закликали всі держави «відмовитися й утримуватися від дій, спрямованих на часткове або повне порушення національної єдності й територіальної цілісності України, у тому числі будь-яких спроб змінити кордони України за допомогою загрози силою або її застосування або інших незаконних засобів».

У резолюції також міститься заклик до країн не визнавати будь-яку зміну статусу Автономної Республіки Крим і Севастополя та утримуватися від будь-яких дій, які можна було б витлумачити як визнання зміни статусу.

Автори документа закликають сторони негайно приступити до мирного врегулювання ситуації щодо України шляхом прямого політичного діалогу, виявляти стриманість, не вдаватися до односторонніх дій і войовничої риторики, які можуть посилити напруженість, і повною мірою брати участь у міжнародних посередницьких зусиллях.

Зусилля ОБСЄ щодо української кризи

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) є найбільшою у світі регіональною безпековою організацією, яка об'єднує 57 країн, включно з Україною, Росією, США та всіма країнами-членами ЄС.

ОБСЄ прагне допомогти врегулюванню кризи в Україні, використовуючи свою неупередженість, широке представлення сторін і різноманітний інструментарій для запобігання, пом'якшення та вирішення конфліктів між державами-учасницями та всередині них. Зусилля ОБСЄ щодо України охоплювали і дипломатію на високому рівні та підтримку багатостороннього діалогу, і спостереження за станом дотримання основних свобод, прав людини та прав меншин, а також організацію візитів військового спостереження в рамках механізмів ОБСЄ.

Було залучено значну кількість інститутів і структур, активовано низку механізмів ОБСЄ.

Швейцарське Головування в ОБСЄ активно задіяне в Україні з того моменту, як Швейцарія перебрала на себе роль Голови Організації 1 січня 2014 року. Головування ініціює кілька разів на тиждень зібрання представників усіх 57 держав-учасниць ОБСЄ у Відні для обговорення проблем та ініціатив щодо України.

Міністр закордонних справ Швейцарії Дідьє Буркгальтер

Голова ОБСЄ, Міністр закордонних справ Швейцарії Дідьє Буркгальтер просуває ідею створення Міжнародної контактної групи з питань України в якості платформи для діалогу високого рівня, координації та обміну інформацією. Він проводив консультації з міністрами закордонних справ та головами ключових для української проблематики держав-учасниць і продовжує це робити.

Буркгальтер 24 лютого 2014 р. призначив Посла Швейцарії в Німеччині Тіма Ґульдіманна своїм Спеціальним Представником в Україні для координації всіх заходів ОБСЄ від іменні Головування. Станом на 20 березня 2014 р. Ґульдіманн тричі відвідував Україну (Київ, Крим і Східну Україну), щоб оцінити ситуацію, обговорити можливість допомоги від ОБСЄ та доповісти про свої висновки Постійній Раді Організації.

Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин Астрід Торс (Фінляндія) супроводжувала Спеціального Представника під час його першої поїздки. Завдання Верховного Комісара – попереджати про можливі проблеми на ранній стадії та, за необхідності, терміново реагувати на можливість напруження у сфері національних меншин, яка має потенціал перерости в конфлікт у регіоні ОБСЄ. Під час лютневої поїздки Верховний Комісар поставила собі за мету оцінити ситуацію на місці, особливо щодо Кримського півострова. За підсумками візиту Верховний Комісар відзначила, що вона дуже стривожена ситуацією в Криму та підкреслила, що не виявила жодних доказів порушень або загроз порушення прав російськомовного населення.

Розташоване у Варшаві **Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ** (БДІПЛ) отримало запрошення спостерігати за президентськими виборами 25 травня 2014 року. БДІПЛ 3 березня оголосило, що направить місію спостерігачів відповідно до свого мандата, щоб оцінити вибори на предмет їх відповідності зобов'язанням перед ОБСЄ та іншим міжнародним стандартам у сфері демократичного волевиявлення, а також з точки зору дотримання національного законодавства. БДІПЛ розмістить 100 довготермінових спостерігачів, щоб стежити за підготовкою до виборів та кампанією в регіонах країни протягом кількох тижнів до волевиявлення, і 900 короткострокових спостерігачів для моніторингу процедур у день голосування, підрахунку та оголошення результатів виборів.

БДІПЛ також отримало запит на проведення Місії з оцінки дотримання прав

Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин Астрід Торс (Фінляндія)

людини, у співпраці з Верховним Комісаром ОБСЄ у справах національних меншин, і наразі працює над розгортанням такої місії.

Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ Дунья Міятович відвідала Київ і Крим з 4 до 7 березня і закликала до дотримання прав журналістів, забезпечення їх безпеки та плюралізму медіа.

Генеральний секретар ОБСЄ Ламберто Занньєр побував у різних столицях, включно з Москвою, щоб обговорити ситуацію та запропонувати допомогу Організації у підтримці відкритого діалогу за участі всіх сторін, розвіюванні побоювань і деескалації кризи.

Парламентська асамблея ОБСЄ уважно стежить за ситуацією, закликає до діалогу та зменшення напруження і планує приєднатися до БДІПЛ у спостереженні за президентськими виборами 25 травня 2014 року.

З огляду на ситуацію в Україні та у відповідь на запит Києва держави-учасниці ОБСЄ запустили в дію **механізми підвищення та відновлення довіри** у військово-політичній та інших галузях.

У березні 2014 р. Україна просила держави-учасниці ОБСЄ направити **військових і цивільних представників** на період з 5 до 12 березня в країну, посилаючись на Главу III Віденського Документа 2011 р., яка передбачає добровільний прийом візитів для розвіювання підозр з приводу незвичної військової діяльності. Група, що складалася з 50 представників більш ніж 30 держав-учасниць чотири рази намагалася відвідати Крим, але

Посол Швейцарії в Німеччині Тім Ґульдіманн, призначений Спеціальним Представником Голови ОБСЄ в Україні

не змогла просунутися за блокпости на адміністративному кордоні. Згодом Україна попросила про продовження візиту, цього разу діяльність мала охопити південь і схід країни.

Постійна Рада ОБСЄ 21 березня досягла консенсусу щодо направлення в Україну Спеціальної моніторингової місії. На початковому етапі Місія складатиметься зі 100 цивільних спостерігачів і може зрости до 400 співробітників. Її завдання – збирати інформацію та звітувати про ситуацію у сфері безпеки на всій території України, а також встановлювати факти про інциденти, включно з тим, що стосуються заяв про порушення основоположних принципів і зобов'язань ОБСЄ. Місія також стежитиме за ситуацією з дотриманням прав людини в країні. Одним із завдань також є підтримка діалогу на місцях, аби допомогти нормалізації ситуації. Розгортання Місії розпочалося впродовж 24 годин після ухвалення рішення.

ОБСЄ продовжуватиме надавати допомогу країні через її інститути, механізми, а також **Координатора проектів в Україні**, який працює в таких сферах, як контроль за озброєннями, військова співпраця, верховенство закону, права людини, вибори, розвиток громадянського суспільства, свобода ЗМІ, екологічна безпека та інших. Координатор проектів уже розпочав адаптацію виконання затверджених проектів до нових умов, також відбувається розроблення нових проектних ідей. Одна з них – проект «Національний діалог», що стартував 20 березня. Мета проекту – визначити потреби в цілеспрямованій допомозі ОБСЄ у сфері підтримки ефективного діалогу між різними частинами українського суспільства, щоб підтримати мирний та життєздатний процес реформ і негайно надати допомогу у вирішенні найбільш нагальних питань шляхом діалогу. Група з 15 міжнародних експертів протягом чотирьох тижнів перебуватиме в обраних за погодженням з урядом України регіонах для збору інформації про питання, що викликають занепокоєння. Особливо йдеться про політичні, гуманітарні питання й такі, що пов'язані з національними меншинами. Група надасть фінальний звіт з конкретними рекомендаціями щодо того, як саме ОБСЄ може підтримати діалог і відновлення довіри в Україні на місцевому, регіональному та загальнонаціональному рівнях. Серед інших важливих зусиль, запланованих Координатором проектів ОБСЄ в Україні, – підтримка навчання членів виборчих комісії напередодні президентських виборів 25 травня, допомога компанії з освіти виборців, тренінги для суддів з розгляду справ, пов'язаних із виборчими процесами.

Матеріал підготовлено Відділом преси та публічної інформації Секретаріату ОБСЄ у Відні спеціально для журналу «Зовнішні справи»

ОБСЄ направила в Україну спеціальну моніторингову місію. Офіси спостерігачів місії було вирішено відкрити у Херсоні, Одесі, Львові, Івано-Франківську, Харкові, Донецьку, Дніпропетровську, Чернівцях, Луганську та Києві.

Між Сциллою і Харибдою

У приміщенні Дипломатичної академії України при МЗС України 24 березня відбулася зустріч заступника міністра закордонних справ Данила Лубківського з представниками інститутів громадянського суспільства, у якій взяли участь понад 70 представників неурядових організацій та ЗМІ.

Заступник Міністра відзначив важливу роль представників громадянського суспільства у виробленні державних рішень, закликавши громадські організації до більш активної співпраці з Міністерством закордонних справ.

«Міністерство закордонних справ є максимально відкритим до співпраці з громадянським суспільством. Ми повністю усвідомлюємо нашу спільну відповідальність за європейське майбутнє України», — підкреслив Данило Лубківський. Заступник міністра детально зупинився на поточному стані справ у країні в умовах агресії з боку Російської Федерації та анексії Криму, поінформував про конкретні кроки та зусилля керівництва держави, спрямовані на стабілізацію ситуації та отримання повної підтримки з боку міжнародної спільноти територіальної цілісності та суверенітету України. Він також прокоментував виступи представників громадськості, у яких було порушено економічні, соціальні, безпекові та інші актуальні проблеми, та запросив усі «світлі голови» до співпраці з Міністерством закордонних справ України.

Заступник Міністра закордонних справ України Данило Лубківський (праворуч) та Директор Департаменту інформаційної політики МЗС України Євген Перебийніс – під час зустрічі з представниками Інститутів громадського суспільства

Данило Лубківський: Загальна ситуація продовжує бути небезпечною для України і залишається надзвичайно напруженою. Сьогодні Україна і український уряд ідуть між Сциллою і Харибдою – між двома великими небезпеками. І цей шлях неймовірно складний. Одна небезпека – це є внутрішня наша ситуація. А точніше сказати: спадок – політичний, економічний, соціальний, гуманітарний, який залишився Україні від правління режиму Януковича і внаслідок багатьох стратегічних проблем у державі, які не вирішувалися упродовж 20-ти років. Інша небезпека – це небезпека зовнішня, яка нависла над Україною. Вона є смертельною, і від того, наскільки точною, продуманою буде наша реакція, залежить, без перебільшення, міцність і єдність нашої держави.

Що ми бачимо в контексті зовнішньому? Акт агресії, вчинений Російською Федерацією проти України, звичайно, переслідував чимало цілей. Одна з них

— позбавлення України суб'єктності в міжнародних відносинах, зокрема. Сьогоднішні пропозиції щодо врегулювання становища, які лунають з боку Російської Федерації, справляють таке враження, що російська сторона розглядає Україну не як суб'єкт міжнародних відносин, а як об'єкт – як певний пиріг, який необхідно покраяти. Більше того, в російській політичній думці домінує абсолютно неправильна хвороблива теза про те, що Росія, виявляється, змагається із Заходом у якихось сумнівних геополітичних перегонах і намагається відвоювати у Заходу (так, як вони говорять про це) право на свій статус. Оцей погляд, який значною мірою є поглядом імперіалістичним — імперіалістичним не лише в нинішньому контексті, а й у контексті XIX століття, він є хибним. І нам нав'язують цю думку. Мовляв, ми знаходимося поміж різними силами, а отже, мусимо обирати. Така постановка питання фактично позбавляє Україну суб'єктності. Ніхто і ніколи не матиме права вето на нашу суверенну, національну внутрішню і зовнішню політику. Таким правом володіє виключно український народ.

Але суб'єктність наша – це не лише політичні твердження. Це наші конкретні кроки. Ця суб'єктність зреалі-

зується лише внаслідок нашої єдності як всередині країни, так і назовні.

Сьогодні, безумовно, ми сильні через те, що моральна правота і міжнародне право на нашому боці. Це означає, що в наших діях і в людському житті потрібно керуватися чіткими принципами, тоді зникає багато дилем. Це не просте завдання, безумовно, але це завжди – той порятунок і та тиха гавань, яка дозволяє і людині, і народові поважати себе.

Суб'єктність, як у міжнародних відносинах, так і всередині країни, передбачає наявність діалогу. Саме діалог створює суб'єктність. Ми починаємо один одного розуміти. Цього ніколи не було упродовж 20-ти років – реального діалогу між українськими громадянами.

Не менш важливим, на думку заступника Міністра МЗС України Данила Лубківського, є діалог між громадянами і владою. Він може відбутися тільки за умови вироблення зваженої, розсудливої позиції, співзвучної настроям суспільства, яку здатні сформулювати і донести до влади ті люди, чия думка має безумовний авторитет для всього народу – думка громадських лідерів, незаангажованих політикою, комерцією чи приватними зобов'язаннями. Тільки такі особистості можуть апелювати до владних структур, до держави в цілому, акцентуючи на тих чи інших потребах української спільноти – не заради досягнення сумнівних скандальних цілей або оприлюднення екстравагантних поворотів власних чи запозичених думок, а в ім'я вироблення єдиної зрозумілої, чіткої, розсудливої, прогнозованої політики. Внутрішньоукраїнський діалог обов'язково повинен передбачати поширення правди країною про те, що таке є загальнолюдські демократичні цінності, європейські цінності, несумісні зі зливами брехні російської пропаганди. Окрім того, запровадження діалогу надзвичайно потрібне й у сфері публічної дипломатії, громадської дипломатії. Це той напрям, який ніколи в Україні на практиці реально не було реалізовано і який зараз конче потрібен.

На думку політика, якщо український національний бізнес готовий підтримувати свою державу, оскільки лише вона здатна створити для нього реальні чесні умови для роботи, надзвичайно важливим є об'єднання зусиль усіх розумних, розсудливих, далекоглядних промисловців і підприємців, які, у тому числі фінансово, підтримали б громадське середовище. Це допоможе ширити Україною інформацію про сьогоднішні стосунки і перспективи відносин України з Європейським Союзом, про безпекові переваги, які дає державам членство в НАТО, про нинішній рівень співробітництва України з Північно-Атлантичним Альянсом, який, за оцінкою заступника міністра, є надзвичайно ефективним.

Підписання Будапештського меморандуму 5 грудня 1994 року Л. Кучмою, Б. Єльциним, Дж. Мейджором, Б. Клінтоном

Данило Лубківський: Коли на вас нападають, ви намагаєтеся використати всі можливі засоби захисту. Чи є сумнів у правильності такого підходу? Так само і в міжнародних відносинах. У разі акту агресії держава, проти якої його здійснено, завжди шукатиме будь-які доступні механізми для того, щоб захисти себе. Яким чином Україні захищатися, коли один із гарантів її безпеки, територіальної цілісності та непорушності кордонів зухвало порушує Будапештський меморандум?

Один із варіантів захисту від зовнішнього агресора – набуття членства в НАТО, надзвичайно ефективної сучасної системи колективної безпеки. Однак, якщо запитати Російську Федерацію, яка нині здійснює безпрецедентний акт агресії щодо України, чи прагне вона, аби результатом її військових дій стало набуття Україною членства в НАТО, відповідь, на переконання Данила Лубківського, вочевидь, буде негативною. Отже, треба схаменутися, заспокоїтися і розпочати діалог, шукати разом спільні точки дотику.

Данило Лубківський: Сьогодні ми бачимо, як світ дивиться на Україну. Українська держава практично для всіх стала великою несподіванкою. Світ

захоплюється тим, як український народ поводить себе в такий драматичний період історії. З іншого боку, цей світ потрібно виховувати, відкриваючи йому інші знання про Україну.

Без участі у важливих процесах громадських організацій, на думку заступника міністра, здійснити це неможливо. Більше того, завдяки виключно офіційним чинникам швидко досягти цієї мети нереально. Натомість, активна громадська робота, безпосередні людські контакти можуть відкрити двері для поширення правдивої інформації про українські реалії, історію та культуру нашої держави.

Данило Лубківський: Я спілкувався з людьми, які мають величезну вагу в російському інформаційному просторі – Лія Ахеджакова й Андрій Макаревич. Я їм подякував за мужню позицію, яку вони сьогодні зайняли, висловивши солідарність з Україною у цей надзвичайно важкий для нас період анексії Криму Російською Федерацією. У кожного з нас є можливість поспілкуватися з багатьма людьми з різних країн світу. Чесна і без пафосу розмова часом важить більше, ніж будь-які надмірні емоційні зусилля.

На думку Данила Лубківського, сьогодні треба прагнути того, щоб світ впізнавав Україну в тому числі по її авторитетних громадських діячах, провідних громадських структурах, конструктивній громадській активності. Під час варварської агресії,

якої нині зазнає Україна, конче необхідно всіма можливими засобами консолідувати міжнародну спільноту завдяки не тільки політичним, а й економічним перспективним зв'язкам. Нині виникла реальна необхідність заново зрозуміти й оцінити зовнішньоекономічні потреби та реалії нашої держави. Україна завжди була країною з величезними економічними можливостями, які давали й дають їй змогу знайти потужних партнерів не лише на європейському просторі, а й на інших континентах – в Африці, Азії, Південній Америці. Попри надзвичайно складну ситуацію, у якій зараз перебуває Україна, зовнішньоекономічна складова повинна залишатися серед пріоритетних. Світ має отримувати від України чіткі та зрозумілі сигнали щодо умов і правил подальшого економічного співробітництва.

Безумовно, одним із таких позитивних сигналів стало підписання 21 березня 2014 р. політичної частини Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом.

Данило Лубківський: Угода, незважаючи на те, що зараз була підписана політична частина, зберігає свою цілісність. Факт підписання є чітким політичним сигналом, який свідчить про те, де саме нині знаходиться Україна, куди вона прямує. Однозначно, цей сигнал працює на користь нашій державі. Тому що ця плутанина, яка відбувалася завжди в українській зовнішній політиці і мала вигляд унікальної видатної дипломатії, нарешті може бути припинена. Ми чітко і ясно говоримо світові, до якого простору належимо, якими є наші інтереси. А наші інтереси – це інтереси людини, інтереси громадянина, верховенство права, демократія. Саме про це йдеться в Угоді про асоціацію. Що стосується співпраці з громадським середовищем, Угода передбачає створення кількох структур – не бюрократичних, а таких, що справді забезпечують роботу низки асоціацій — Рада асоціацій, Комітет асоціацій, Міжпарламентська асоціація, Парламентський комітет і, що дуже важливо, Громадянська платформа.

За словами заступника Міністра закордонних справ України Данила Лубківського, деталі формування Громадянської платформи громадські організації України мають отримати в короткий термін. Він поінформував, що останнім часом народжуються нові організації, сформовані на принципах фаховості та спільних світоглядних уявлень.

Данило Лубківський: Мені приємно, що МЗС України зараз перебуває на постійному зв'язку з експертними і науковими осередками. У рамках міністерства створено Громадську експертну раду, до якої увійшли провідні фахівці-міжнародники. Ми дуже цінуємо думку всіх упливових, як у нас,

так і за кордоном, українських громадських спеціалістів і науковців-експертів у галузі міжнародних відносин. Ми консультуємося, враховуємо їхню думку. Фактично протягом останнього часу МЗС вдалося мобілізувати найкращих – від найдосвідченіших українських дипломатів, які сьогодні вже є або у відставці, або не працюють у системі МЗС, до найавторитетніших науковців у сфері міжнародних зносин. Результат за два тижні спільної роботи вже є. Це – масштабна міжнародна активність на підтримку України. Але потрібна подальша нова якість і в нас є чітке бачення того, як діяти далі.

Серед інших питань учасники зустрічі торкнулися проблеми інформаційних воєн, які передували вторгненню Російської Федерації на Кримський півострів і не вщухають досі на теренах Української держави, попри рішення суду про призупинення мовлення найодіозніших російських телеканалів на території України. На їхню думку, наша держава зазнала поразки в цих інформаційних баталіях. Данило Лубківський висловив категоричну незгоду з подібними оцінками.

Данило Лубківський: Справді, проти України ведеться інформаційна війна. І не тільки інформаційна, а й війна психологічна, війна нервів. Я не погоджуюсь із тим, що Україна програє цю війну. Якраз навпаки. Переконаний, що, незважаючи на те, що пропагандистська машина Російської Федерації, яка фінансується відповідними колосальними коштами, має змогу залучати таку силу-силенну експертів з усього світу, зазнала поразки саме в Кримському конфлікті. Це для мене однозначний факт. Усе світове співтовариство на боці України, усе світове співтовариство підтримує Україну і висловлює та демонструє солідарність з нами.

Чому це відбувається? Тому що Україна не лукавить. На нашому боці міжнародні принципи і норми, тоді як Російська Федерація порушила буквально все – все, що могла порушити. Від двосторонніх до багатосторонніх угод. І вся ця машинерія, яка працює на обслуговування пропагандистських інтересів імперії, виявилася неадекватною і неспроможною перемогти правдиву інформацію.

Люди чують правду, люди знають правду, і ця правда лунає у будь-якому куточку світу. Наша справа – дотримуватися істини і поширювати її, як в Україні, так і всіма можливими засобами за кордоном. Але це – справа не одного дня. У цій непростій роботі не буває результатів, які можна вхопити за хвіст і побачити в один момент.

Є широка картина, а є буквальна картина. Широка картина показує, що світ підтримує Україну і бачить, що в цій державі є сильний, потужний, патріотично налаштований народ, який матиме добре майбутнє.

Світ також розуміє, що створюються нові баланси, які здебільшого є абсолютно химерними – це геополітичні прожекти, неприйнятні для будь-кого в європейському просторі XXI століття. Всі бачать оскал, спрямований проти України. Ми говоримо про це чітко і прямо в очі.

З іншого боку, ми наголошуємо на тому, що хочемо бачити Росію не як нашого ворога. Російська Федерація здійснила страшну і трагічну помилку. Ця помилка, у першу чергу, стосується її власного народу. Переважна більшість росіян перебуває в умовах впливу страшної пропаганди, яку навіть ми, як відлуння, відчуваємо тут, в Україні. Тому нині нагальною є потреба нашої активної співпраці, чесного та неупередженого спілкування з усіма представниками російського народу, які мають нормальні, розумні, толерантні погляди. Я впевнений, що ця трагічна помилка, вчинена керівництвом Російської Федерації, буде виправлена.

Ми всіляко використовуємо і міжнародно-правові механізми, і політичні, й інформаційні для того, щоб витримати той тиск і шал, які щодня відчуваємо з боку Російської Федерації.

Однак, дієвість заявлених позицій представників міжнародного співтовариства має один особливий аспект. У міжнародних відносинах, на відміну від внутрішньодержавних справ, не буває поліцейських, не буває чарівників, не буває якихось магічних зусиль, які раптово можуть навести порядок. Так побудований світ. Ми стоїмо віч-на-віч із цією драмою, яку розігрує у Криму Російська Федерація. Але, водночас, ми також розуміємо, що не є самотніми. І наслідок цих дій, вчинених Росією у Криму, буде однозначним і неминучим.

Зараз світ підтримує Україну. Світ солідарний з Україною. Ми цінуємо цю підтримку.

Майдан дав урок усім – усьому світові – як можна вирішувати дуже драматичні і складні проблеми, надзвичайно важкі проблеми, успадковані від минулого. От із цим поривом, із цим драйвом нам потрібно рухатися далі. Чому для нас такий важливий діалог із громадським середовищем? Тому що ми покликані дослуховуватися до його думок і прагнень. Однак, тут є один надзвичайно принциповий момент.

Нам усім потрібно подорослішати і зрозуміти, що Україна – це велика і потужна держава, яка переживає сьогодні дуже важке і вкрай непросте випробування. Але вона спроможна його подолати. Здатна пройти між Сциллою і Харибдою внутрішніх і зовнішніх викликів.

Інф. «З.С.»

Сила права чи право сили?

Остання декада березня 2014 р. була безпрецедентно щільно заповнена міжнародними подіями, які мали найвищий світовий статус і безпосередньо стосувалися України, анексії Криму та військової загрози з боку Російської Федерації іншим українським територіям. Підписання політичної частини Угоди про асоціацію Україна — ЄС, безпековий саміт у Гаазі, засідання Генеральної асамблеї ООН і Ради Безпеки Організації, синхронне введення США та Європейським Союзом економічних санкцій стосовно Росії, виключення РФ із елітного клубу великих країн і повернення його до формату G-7, численні двосторонні зустрічі, обмін візитами тощо. Здається, увесь цивілізований світ став по один бік барикад пліч-о-пліч з Україною. Безумовно, потужним сигналом для цього стало підписання політичної частини Угоди про асоціацію Україна — ЄС.

Яким обіцяє бути подальший розвиток подій на Сході Європи? Яких трансформацій із часом зазнає позиція міжнародних організацій і країн-гарантів територіальної цілісності України? Які подальші перспективи співпраці України та Європейського Союзу в рамках Асоціації після 21 березня 2014 року?

На ці та інші запитання «З.С.» попросив відповісти Володимира Огризка, Надзвичайного і Повноважного Посла, Міністра закордонних справ України у період 2007-2009 років.

Володимир ОГРИЗКО,
Надзвичайний і Повноважний Посол, Міністр закордонних справ України (2007-2009 рр.)

«З.С.»: Дехто з коментаторів уже називає підписання політичної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом такою собі весняною листівочкою про любов і дружбу. Як ви оцінюєте цей акт?

Володимир Огризко: За тих обставин, які склалися сьогодні, нам дуже важливо мати бодай політичну підтримку з боку Європейського Союзу. Це не те, що ми хотіли, це не те, про що просив Європейський Союз Віктора Януковича під час Вільнюського саміту. Однак це те, що нам сьогодні вкрай необхідно, аби, у першу чергу, самим собі та, звичайно, нашим «великим» друзям у Москві ще раз чітко і ясно дати зрозуміти – наш курс на євроінтеграцію все одно не зміниться. Отже, сподівання, що внаслідок цієї жахливої, брутальної, ганебної агресії Україна може змінити свій вектор розвитку, не мають жодних підстав.

«З.С.»: Угода складається з двох частин – економічної та політичної. Формальним приводом для непідписання на Вільнюському саміті цієї Угоди були претензії, які раптово виникли саме до економічної складової. Чому 21 березня 2014 р. була підписана лише перша частина – політична, коли і як буде відкоригований розділ економічний?

Володимир Огризко: Угода парафована. Це означає, що кожна з частин цієї Угоди, підписаної відповідальними сторонами (представниками сторін), не може бути змінена. Або Угода підписується в тому вигляді, в якому вона є, або відкриваються переговори по всій Угоді, що означає поховати її назавжди. Тому неможливо зараз вносити жодних змін до тексту Угоди. Єдине, що можливо, – це до Угоди додати Меморандум, Лист про порозуміння, Декларацію або будь-який інший документ, який надасть певні можливості для імплементації Угоди в той чи інший спосіб. Отже, йдеться не про початок нових переговорів, а про спосіб імплементації, зокрема тієї частини, яка залишилася не підписаною. Хоча, скажу вам відверто, я думаю, нам не довго залишилося чекати того моменту, коли Угода набере чинності в повному обсязі. Думаю, це відбудеться невдовзі після президентських виборів в Україні.

Однак фактично Угода починає діяти з моменту, коли було підписано політичну частину – 21 березня 2014 року. Головне, що Європейський Союз, навіть не маючи повністю підписаної Угоди, так чи інакше відкриває нам усі можливості, які передбачаються цим документом, у тому числі в економічній частині. Отже, політична частина починає діяти де-юре, економічна – де-факто, але нам треба ще почекати квітень, травень і трошки червня, щоб увесь цей механізм почав працювати вже на повну потужність.

«З.С.»: Як Ви оцінюєте дії міжнародної спільноти? І, на Ваш погляд, чим викликана така доволі жорстка позиція Сполучених Штатів, Європейського Союзу стосовно Росії у зв'язку з ситуацією в Україні?

Володимир Огризко: Я б не назвав цю позицію жорсткою. Виходячи із зобов'язань, які на себе взяли і США, і Велика Британія, і Франція, реакція мала б бути, на мою думку, більш адекватною. Однак маємо те, що маємо, і на тому подякуємо. Переконаний, можна було б зробити значно більше. На жаль, Сполучені Штати доволі повільно еволюціонують від суто нейтральної позиції до більш активної. Зараз таку еволюцію можна

простежити й щодо позиції європейських країн. Однак, наголошу ще раз, свої зобов'язання стосовно України три гаранти не виконали. Ми, як відомо, відмовилися від ядерної зброї і взамін отримали гарантії того, що наша територіальна цілісність буде забезпечена, наша територія буде недоторканна. Нині ми бачимо, що де-факто частина території є окупованою одним із гарантів – Російською Федерацією. Про цього «гаранта», думаю, сьогодні вже не варто говорити навіть як про партнера. Це означає, що фактично своїми діями Росія просто викреслила себе зі світового співтовариства. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН, ухвалена 27 березня 2014 року, це дуже чітко засвідчила.

Однак і інші держави-гаранти, на яких ми реально покладалися, на жаль, не змогли гарантувати нашу цілісність і недоторканність. Як наслідок — проблема анексії Криму Російською Федерацією може набути довготривалого затяжного характеру. Тому не можна очікувати надто швидких рішень. Захід вибрав тактику санкцій економічного впливу на Росію. Це теж варіант. Але він надзвичайно тривалий, хоча зрештою може мати переконливі результати.

«З.С.»: Сполучені Штати, Європейський Союз, як великі гравці, можуть задіяти не тільки військові, а й економічні важелі впливу на ситуацію в Україні. Які інструменти можуть використовувати міжнародні організації, такі як ОБСЄ, Організація Об'єднаних Націй, окрім морально-політичної підтримки?

Володимир Огризко: Реально — ніяких, крім морально-політичних. Оскільки, на превеликий жаль, нинішня конструкція ООН, конструкція Ради Безпеки ООН, де Росія, як і будь-який інший постійний член, має право вето, не дає можливості ухвалювати адекватні рішення. І в цьому трагедія цієї організації, оскільки вона фактично не виконує своїх статутних зобов'язань. У Статуті ООН прописано, що Рада Безпеки Організації є головним органом у справі підтримки миру в усьому світі. Те, що відбувається сьогодні, засвідчує, що РБ не виконує свого мандата. Це, повторюю, її трагедія. І саме тому так довго й наполегливо країни-члени працюють над реформою і Ради Безпеки ООН, і Організації Об'єднаних Націй у цілому. На жаль, поки безуспішно. Оця брутальна агресія Росії показала, що система, яка протрималася майже 70 років (69 років), уже не відповідає реальній ситуації. Криза засвідчила, що ми справді на порозі дуже серйозних глобальних змін. Перш за все, це стосується оцінки реальної ситуації у світі та необхідності вжити конкретних заходів, спрямованих на пошук нових підходів. Якщо зробити вигляд, що нічого не відбулося, це означатиме, що повоєнний світоустрій припинив своє існування. Знову на порядок денний вийде право сили і право сильного, а не сила права. Отже, сьогодні і ООН, і ОБСЄ, й інші структури мають доволі умовний вплив на те, що відбувається у світі в цілому, і зокрема в Україні. Скажімо, ближчим часом в Україні працюватиме кількасот спостерігачів від ОБСЄ. Хіба це вплине на повернення Криму в межі державних кордонів нашої країни, ураховуючи до того ж, що Росія нахабно не пускає цих спостерігачів на територію Криму? Морально-політичний аспект, безумовно, яскраво проглядається й має величезне значення. А практичний – майже дорівнює нулю.

«З.С.»: Отже, Ви прогнозуєте ближчим часом проведення кардинальної реформи, яка має торкнутися передусім Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй?

Володимир Огризко: Тема реформи Радбезу ООН тягнеться вже десятиріччя. Однак саме зараз агресія Росії вкотре дуже яскраво продемонструвала, що нинішній формат Ради Безпеки не є дієвим. Країни-члени повинні думати над тим, як змінити ситуацію. Дуже хороший приклад іншим об'єднанням продемонструвала частина клубу G-8, яка просто вийшла з цієї структури.

«З.С.»: І утворився G-1?

Володимир Огризко: Фактично G-11. Я написав

у Twitter за результатами голосування резолюції Генеральної асамблеї ООН 27 березня 2014 р. «Територіальна цілісність України», що у нас утворилася «потужна світова сила G-11» – із тих одинадцяти країн, які проголосували всупереч здоровому глузду і Статуту ООН. Оце, власне, на мою думку, і є початком розподілу світу. Переважна більшість країн орієнтується на справді демократичні, цивілізовані принципи і правила гри. Однак є країни-ізгої (про це треба говорити дуже голосно), які вже не піддаються нормальним впливам і ставлять себе поза міжнародною спільнотою. Якщо так справа піде далі, то можу передбачати, що світ опиниться на межі чергового розколу.

«З.С.»: Цивілізований світ категорично не сприймає російську агресію стосовно України і дає цьому акту свої жорсткі оцінки. Однак складається враження, що Росія нікого не чує – собака бреше – караван іде. Міжнародна спільнота протестує, а російська військова техніка накопичується на українських кордонах. Виникає запитання – що мусить робити Україна, окрім дипломатичних зусиль? Якими повинні бути інші превентивні дії? І чи не спровокує українська активність за межами дипломатичного поля те, чого ми найбільше боїмося – початку третьої світової війни і збройного перерозподілу світу?

Володимир Огризко: З приводу каравану. Я був би дуже радий, аби цей караван під проводом керівництва Російської Федерації продовжував іти. Ми вже мали один караван у вигляді Радянського Союзу і стали свідками того, як він ішов і куди прийшов. Де тепер Радянський Союз? У фантазіях пана Путіна. Якщо цей російський караван буде йти такою ж дорогою, незабаром він повторить долю Радянського Союзу. І тоді ми лише згадуватимемо про те, що колись була на мапі світу Російська Федерація. Якщо не розуміти цього, то можна, звичайно, й далі рухатися в напрямі ескалації міждержавних і міжнаціональних конфліктів.

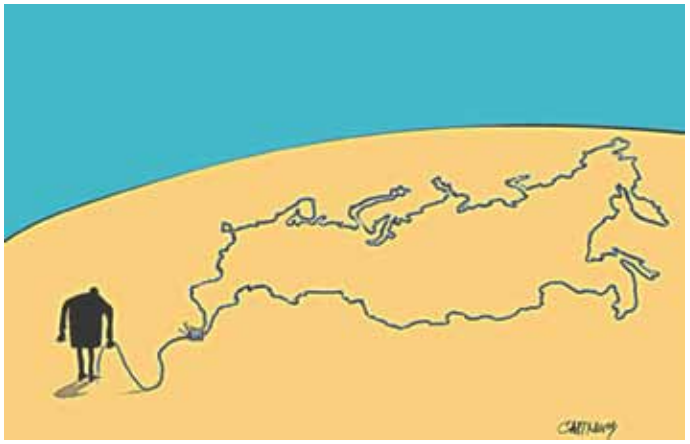
Що робити Україні в цій ситуації? Значно більше того, що ми робимо. Я не можу знайти відповідь на одне просте запитання – чому більш ніж три десятка країн оголосили про свої санкції щодо Російської Федерації, а країна, яка потерпає, яка стала жертвою агресії Росії безпосередньо, — про жодні санкції не веде мову. Ми продовжуємо підтримувати дипломатичні стосунки, ми підтримуємо у бойовій готовності російські стратегічні ядерні сили, оскільки вони управляються українськими спеціалістами, ми не відмовляємося від торговельно-економічних зв'язків із Російською Федерацією, до нас літають літаки «Аерофлоту» тощо. Тобто все відбувається business as usual. Тоді в мене виникає запитання – чому повинні за Україну битися Сполучені Штати, Європейський Союз, Австралія з Новою Зеландією, а Україна робить вигляд, що це її не стосується?

Тому я дуже розчарований тим, що у нас зараз відбувається. Ми, на жаль, або не хочемо усвідомити свою відповідальність за сьогоднішній стан речей, або хочемо пройти між двома крапельками дощу і зробити вигляд, що все само собою розсмокчеться. Так не буде. Треба приймати рішення і нести відповідальність за кожне прийняте рішення. Рішення повинні бути зваженими і покликаними допомогти України долати нинішні надзвичайно складні проблеми.

«З.С.»: Як Ви оцінюєте наявні на сьогодні системи безпеки? Чи є НАТО насправді найефективнішою, з якою інші блоки не спроможні змагатися організаційно, фінансово та чисельно? І якою у перспективі має бути позиція України, що на законодавчому рівні закріпила свій позаблоковий статус?

Володимир Огризко: Позаблоковий статус визначено законом про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Це можна дуже легко змінити. І, до речі, вже неодноразово громадськість порушувала питання про те, що такі зміни треба вносити терміново. Відповідний проект закону зареєстровано, але, час для розгляду його в парламенті, здається, ще не настав. Шкода. Це говорить про домінуюче нині розуміння шляхів створення дієвих безпекових механізмів в Україні. Безсумнівно, НАТО була, є і ближчим часом залишиться єдиним на Північно-Атлантичній півкулі інструментом реального захисту безпеки своїх членів. Іншого варіанта немає. Ми сьогодні – поза цим блоком, поза сфе-

рою його діяльності. Хоча ми маємо всі підстави порушувати питання про укладання двосторонніх безпекових угод гарантами нашої територіальної цілісності та безпеки. На мій погляд, зараз варто терміново розпочати консультації з Вашингтоном, Лондоном, Парижем про укладання таких двосторонніх угод. Навіть якщо уряди цих країн не змогли з якихось причин забезпечити територіальну цілісність України, як це передбачалося Будапештським меморандумом, вони можуть свою активну позицію виявити зараз. На українському кордоні ситуація є надзвичайно напруженою. У будь-який момент можливі провокації та чергова агресія з боку Російської Федерації. Тож ці держави-гаранти можуть тепер зробити термінові кроки, що здатні врятувати Україну. І не лише Україну.

«З.С.»: Якщо проаналізувати причини того, що відбувається, – що це є? Хворобливість керівництва Російської Федерації? Великі геополітичні ігри? З'ясування стосунків між великими міжнародними гравцями на нашій території? Зараз поширюється у ЗМІ інформація про те, що план анексії Криму та подальших агресивних дій було розроблено Російською Федерацією ще у 2008 році. У той період Ви очолювали Міністерство закордонних справ України і мали, напевно, про це бодай щось чути.

Володимир Огризко: Я про це говорив, починаючи з 2009 р. майже публічно. Я наголошував, що головна мета Росії полягає у тому, щоб Україна перестала існувати, як незалежна держава. Мене тоді звинувачували в русофобстві. Мені казали, що я – антиросійськи налаштований політик. Сьогодні я хочу запитати, де нині наші шановні русофіли, які кричали про братерство, стратегічне партнерство, про дружбу навіки. Ось дружба по-російськи навіки у нас тепер і проявилася.

Треба розуміти одне: Російська Федерація є стратегічним конкурентом, стратегічним викликом, якщо хочете – стратегічним ворогом України. Про це треба говорити абсолютно щиро, голосно і зрозуміло. Досить займатися розмовами про те, чого насправді не існувало і не існує. Росія ніколи не розглядала Україну як партнерську державу. Це була політична брехня, яку згодовували нашим громадянам і яку наші керівники (багато з них) активно приймали за правду. На жаль, процес розуміння справжнього, а не уявного, вигаданого, багатьма бажаного, стану справ у нас затягнувся на десятиріччя. Для того, щоб нарешті зрозуміти, якими є відносини з нашим сусідом насправді, мусимо пройти через таке важке випробування, яке сьогодні постало перед Україною, українським народом, українським суспільством. Та недарма кажуть, краще пізніше, ніж ніколи. Тим більше, що позиція України є стовідсотково правильною, стовідсотково коректною, стовідсотково переможною. Ми зараз повинні нарешті розпочати трансформацію своєї позитивної позиції в конкретні та всім зрозумілі дії, які навіть не потребують якихось надзусиль і надфінансування. Адже скільки потрібно часу для того, щоб підготувати позов до будь-якого міжнародного суду, приміром, Лондона, Стокгольма, Брюсселя, Парижа до Російської Федерації за очевидні факти міжнародного тероризму, свідком яких стала не тільки Україна, а й уся міжнародна спільнота – захоплення державної власності, приватного майна, державних установ? Відповідь очевидна – одна-дві доби інтенсивної роботи для кількох талановитих юристів.

«З.С.»: Звичайно, робити прогнози сьогодні надзвичайно складно. І все ж таки, яким Ви бачите подальший розвиток ситуації, враховуючи позицію світової громадськості, міжнародних організацій, агресивність Російської Федерації та стриманість України?

Володимир Огризко: Дійсно, прогнози, тим більш у нашій ситуації, невдячна справа. Ситуація не є прогнозованою з однієї простої причини – пан Путін не відповідає загальним уявлення про логічно мислячу людину. Отже, враховуючи те, що анексія Криму вже фактично відбулася, спостерігаючи за щоденним нарощуванням російських військових сил на російсько-українському кордоні, зважаючи на численні спроби дестабілізації ситуації за допомогою диверсійних груп у південних і східних регіонах України, не можна будувати будь-які прогнози, базуючись на підвалинах виключно здорового глузду та нормах міжнародного права. Ми аналізуємо ситуацію та її ймовірний розвиток, виходячи з норм права і в межах здорового глузду. Якщо відсутні і право, і глузд, передбачити дії є дуже важкою справою. Зважаючи на це, вважаю за необхідне готуватися до найгіршого. До війни – до війни гарячої, яка може розпочатися кожної наступної миті. Будь-який інший варіант буде кращим за цей, найгірший. Сьогодні спрогнозувати, що буде за день, тиждень, місяць чи два – неможливо. Можливо, завтра на нас падатимуть бомби. Це теж є однією з очевидних імовірностей. Оскільки нинішній правлячий режим Російської Федерації перебуває за межами логіки і мислить категоріями якихось фантастичних конструкцій, які вже давно перестали бути адекватними реаліями XXI століття.

Інтерв'ю підготувала Ольга Таукач, 28 березня 2014 року, м. Київ

Україна та весь інший цивілізований світ ніколи не визнають злочинне відторгнення Криму

Володимир ПУЗИРКО, директор Договірно-правового департаменту Міністерства закордонних справ України

1 березня 2014 о 17:21 за київським часом Рада Федерації Федеральних Зборів Російської Федерації одноголосно підтримала звернення Президента Російської Федерації В.В. Путіна про введення «обмеженого військового контингенту» Збройних сил Росії на територію України. Фактично, це рішення стало точкою відліку процесу формалізації анексії частини суверенної території України – Автономної Республіки Крим і міста Севастополя.

Однак подібне рішення Ради Федерації є грубим порушенням низки основоположних міжнародно-правових документів, на яких будується система міжнародних відносин у період після Другої світової війни: Статуту ООН, Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., Гельсінського заключного акта НБСЄ 1975 р., а також значної кількості базових двосторонніх угод, серед іншого, Договору про дружбу і співробітництво між Російською Федерацією і Україною 1997 р., а також низки інших міжнародних договорів. При цьому, демонстративна відмова Російської Федерації від попередніх консультацій з Україною і державами-гарантами її територіальної цілісності (Великою Британією, США, Францією та Китаєм) є показовим нехтуванням своїми міжнародно-правовими зобов'язаннями, закріпленими в Будапештському меморандумі 1994 року.

Цей правовий нігілізм підтверджується заявою Президента Російської Федерації, зробленою під час прес-конференції 4 березня 2014 року. Зокрема, В.В. Путін заявив, що в результаті подій останніх кількох місяців на території України виникла нова держава, щодо якої Росія ніяких зобов'язуючих документів не підписувала.

Згідно з Конституцією України та відповідними нормами міжнародного права Автономна Республіка Крим і місто Севастополь є невід'ємними частинами України й одними з адміністративно-територіальних одиниць держави Україна. Наголошуємо, що досі жодна належним чином уповноважена національна, іноземна або міжнародна організація не заявляла про масові порушення прав людини на території України, у тому числі в Криму, що гіпотетично могло б вимагати втручання якогось міжнародного суб'єкта або міжнародного співтовариства. Таким чином, звернення самозваних керівників однієї з адміністративних одиниць України – Автономної Республіки Крим – до російської влади із закликом надати військову допомогу є протиправним, а будь-які рішення, прийняті на підставі цього звернення, нелегітимними. Це підтверджується також встановленням кримінальної відповідальності за публічні заклики до розв'язування війни як за законодавством України (стаття 436 Кримінального кодексу України), так і за законодавством Російської Федерації (стаття 354 Кримінального кодексу РФ). Ознаки цього ж злочину явно присутні в так званій заяві громадянина України В. Януковича до Президента Росії В. Путіна з проханням використати Збройні сили Російської Федерації для відновлення законності, миру, правопорядку, стабільності та захисту населення України. Зазначена заява прямо суперечить статті 85 Конституції України, згідно з якою право прийняття рішення про допуск іноземних збройних сил на територію України належить виключно Парламентові України.

Саме тому наша країна ніколи не визнає правозгідності дій, прийнятих на підставі рішень, що

суперечать не тільки нормам внутрішнього права України та Російської Федерації, а й цілому масиву основоположних і загальновизнаних міжнародних норм. Саме тому ні Україна, ні інший цивілізований світ ніколи не визнають злочинне відторгнення Криму.

Застосовуючи принцип сумлінного тлумачення міжнародних договорів, можна констатувати суттєве порушення положень Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 8 серпня 1997 р., зокрема пункту 1 статті 6, де визначено, що військові формування Чорноморського флоту РФ «здійснюють свою діяльність у місцях дислокації відповідно до законодавства Російської Федерації, поважають суверенітет України, додержуються її законодавства та не допускають втручання у внутрішні справи України». Порушений також і пункт 2 статті 8, відповідно до якого військові формування Чорноморського флоту РФ «проводять навчання та інші заходи бойової та оперативної підготовки в межах навчальних центрів, полігонів, позиційних районів і районів розосередження, стрільбищ і, крім заборонених зон, у відведених зонах повітряного простору за погодженням з компетентними органами України». Поза будь-якими сумнівами, такого узгодження з компетентними органами України з боку відповідних органів РФ не було. Однак російські військові (своє громадянство вони

не особливо приховували від ЗМІ) залишили місця своєї дислокації та порушили норми угоди.

Беручи до уваги викладене, дії Російської Федерації є актом агресії, тобто міжнародним злочином. Міжнародне право передбачає особливий режим міжнародної відповідальності держави, яка порушує імперативні норми загального міжнародного права (так звані норми jus cogens), а особи, винні у вчиненні злочину агресії, несуть індивідуальну кримінальну відповідальність.

Нехтування Російською Федерацією основних принципів міжнародного права неминуче призведе до серйозних політичних, економічних, військових втрат в умовах сучасного глобального світу, до дестабілізації ситуації не тільки в Східній Європі, а й усередині Росії. Використання РФ як приводу до військової агресії неіснуючих і непідтверджених порушень колективних прав населення певного регіону, чи регіонів України, в майбутньому з великою ймовірністю стане прецедентом для аналогічного військового втручання з боку інших держав у внутрішні справи багатонаціональної Російської Федерації та підтримки сепаратистських рухів у її окремих регіонах.

Політика РФ щодо України руйнує не тільки двосторонню міжнародно-правову базу, а й загрожує загальній системі міжнародного права.

Міжнародне право є і залишається інструментом мирного вирішення спорів між державами. Будь-яке втручання однієї держави у внутрішні справи іншої є неприпустимим і повинно бути засуджене міжнародним співтовариством.

Укотре слід підкреслити, що своїми діями Російська Федерація порушила імперативні норми загального міжнародного права jus cogens, які приймаються і визнаються міжнародним співтовариством держав у цілому як норми, відхилення від яких є неприпустимим (стаття 53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року). Норми jus cogens є критеріями для визначення законності інших норм і фундаментом міжнародного правопорядку.

Виходячи з того, що порушення Російською Федерацією норм jus cogens є прямим посяганням на інтереси світового співтовариства в цілому, це створює для всіх держав обов'язок не допустити їх безкарність як obligatio erga omnes (обов'язок перед усіма учасниками світового співтовариства). Відтак, найближчим часом зусилля України та інших цивілізованих держав мають, у першу чергу, бути спрямовані на недопущення випадків повторення порушення норм jus cogens, і найбільш певний шлях до цієї мети – показове вжиття заходів щодо притягнення до належної відповідальності держав і окремих осіб за їх порушення.

Поговоримо відверто: чи влаштовує світове співтовариство така поведінка керівництва Росії?

Юрій БОГАЄВСЬКИЙ,
Надзвичайний і Повноважний Посол України, ветеран дипломатичної служби

Ігор ТУРЯНСЬКИЙ,
Надзвичайний і Повноважний Посол України, ветеран дипломатичної служби

Наша держава сьогодні переживає непрості часи. Важко осягнути розумом те, що відбувається в Автономній Республіці Крим, невід'ємній частині незалежної та суверенної України.

Упевнені, що ніхто з українських політиків, політологів і вчених не міг передбачити того розвитку подій, який став результатом зухвалого порушення політичним керівництвом Російської Федерації, сусідньої з Україною держави, постійного члена Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй основоположних норм і принципів міжнародного права, низки двосторонніх з Україною та багатосторонніх міжнародних документів, під якими стоять її підписи і які сприяли створенню та зміцненню всього світоустрою європейської та світової безпеки, що склався після Другої світової війни і який виглядав нібито стабільним. Хоча тривожні та неприємні передчуття час від часу з'являлися. Зокрема тоді, коли відомі й мало відомі російські політичні діячі час від часу публічно піддавали сумніву незалежність, суверенітет, недоторканність і непорушність кордонів України. Наші можновладці намагалися не звертати увагу на подібні заяви. Вони тішили себе й український народ тим, що офіційна Росія, мовляв, дотримується іншої точки зору, привселюдно заявляючи про своє ставлення до нашої держави як до незалежної та суверенної, як до рівноправного міжнародного партнера...

Отакого «стратегічного партнера» в особі Росії має Україна...

Подібного, на нашу думку, не очікував ніхто, крім самих організаторів агресії — російської воєнщини на чолі з її натхненниками й організаторами — президентом, міністром оборони, спецслужбами, які, і в цьому немає жодного сумніву, тривалий час готувалися до силового та підступного порушення суверенітету, територіальної цілісності України. Дипломатичне прикриття та обґрунтування агресивних дій Росії на українській землі забезпечував російський міністр закордонних справ, добре знайомий авторам цієї статті ще по роботі в Нью-Йорку у 80-х роках минулого століття і вже в роки незалежної України. Саме він усіляко уникав зустрічей і навіть телефонних розмов із виконуючим обов'язки Міністра закордонних справ України і фактично проігнорував, перебуваючи в Парижі, засідання країн-учасниць Будапештського меморандуму 1994 р., яке там відбувалося.

Своїми діями вище політичне керівництво Росії не лише протиставило себе всьому цивілізованому світу, а й показало справжню сутність своєї імперської політики. Адже пункт 3 статті 2 Статуту ООН говорить про те, що «всі Члени Організації вирішують свої міжнародні спори мирними засобами так, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир та безпеку і справедливість».

Ми вже не кажемо про те, що не бачимо жодного спору між Росією й Україною, ні політичного, ні економічного, ні територіального. Тому тлумачимо події в Криму як ініціативно спровоковану російську агресію проти суверенної, правової та демократичної України, яка своєю поведінкою на міжнародній арені нікому і ніколи не загрожувала.

Цілком справедливо постає запитання: чому це сталося? Що лежить в основі такої агресивної поведінки сусідньої держави, яка ще вчора називала український народ «дружнім і братнім»? Називала, як ми бачимо, лицемірно. Переконані у такій оцінці, оскільки не словами, а своїми діями Росія показала, що слово, честь, гідність, совість і повага до міжнародних документів, скріплених її підписом, для неї не важать нічого. Не важить нічого й осуд її брутальної поведінки з боку всього міжнародного співтовариства. Як відомо, Рада Безпеки ООН, попри підтримку 13 з 15 її членів (Китай утримався, а Росія голосувала проти, скориставшись своїм правом ВЕТО), не змогла ухвалити відповідну резолюцію, яка засуджувала дії РФ у Криму. А країни-члени ЄС розцінюють агресію Росії як найсерйознішу кризу в Європі з часу падіння Берлінського муру.

Подібна поведінка РФ та її зухвало зневажливе ставлення до думки міжнародного співтовариства примушує глибше заглянути в історію цієї держави, прискіпливо подивитися на її минулі взаємини з Україною, Європою та й світом у цілому.

Дозволимо собі процитувати слова класика марксизму-ленінізму Карла Маркса, «світоча ідеологічних постулатів» колишньої радянської імперії, правонаступницею якої стала сучасна «нова» Росія.

«...В кровавом болоте московского рабства, а не в суровой славе норманнской эпохи стоит колыбель России. Сменив имена и даты, увидим, что политика Ивана III и Петра I и политика современной московской империи являются не просто похожими, а и тождественными...

Политика России — неизменна. Русские методы и тактика менялись, и будут меняться, однако главная цель российской политики — покорить мир и править в нем — есть и будет неизменной...»

Ці слова були сказані майже 200 років тому, але й сьогодні ми вкотре переконуємося в їхній справедливості.

Якщо взяти в руки «Историю внешней политики СССР» (рос. мовою) у двох томах (1917-1945 і 1945-1975 рр.) під редакцією тодішнього секретаря ЦК КПРС Б.М. Пономарьова і довгорічного міністра закордонних справ А.А. Громика (видавництво «Наука», Москва, 1978 р.), то можна побачити, що її зміст рясніє словом «БОРОТЬБА...». Боротьба «ЗА...» або боротьба «ПРОТИ...». Боротьба за загальний мир і безпеку народів усього світу або боротьба проти антирадянських планів імперіалістичних і капіталістичних держав.

Тобто, з одного боку на міжнародній арені діяв миролюбний Радянський Союз, який «боровся» за щасливе та заможне життя трудящих усього світу (невідомо тільки, хто уповноважив його на таку «боротьбу»), а з другого – «зграя» капіталістичних, реакційних або імперіалістичних держав, які цій «боротьбі» нібито вперто і постійно заважали.

А що ж відбувалося насправді під прикриттям такої боротьби «ЗА...»?

Під приводом зміцнення «мінімальної» безпеки тодішньої «колиски революції» — міста Ленінграда – й усього північно-західного кордону Радянський Союз протягом 1939-1940 рр. висунув до Фінляндії низку неприйнятних для неї територіальних вимог, а потім, коли ця країна їх цілком справедливо відкинула, вдався до прямої воєнної провокації, організувавши обстріл радянської території нібито з фінської сторони. Використавши цей факт, він розірвав дипломатичні відносини з Фінляндією та розпочав військові дії проти неї. Чим закінчилася ця безславна війна для СРСР відомо тим, хто цікавиться історією. Його втрати в живій силі та техніці, кількості обморожених перевершила в декілька разів втрати, які, на жаль, трапляються під час подібних військових операцій в умовах суворої зими. Зрештою, ціною великої крові Радянський Союз усе ж «примусив Фінляндію до миру» і шляхом дипломатичних переговорів під дулами артилерійських гармат і танків домігся закріплення за собою завойованих територій.

Те ж саме сталося протягом 1939-1940 рр. у прибалтійських країнах – Латвії, Литві та Естонії.

«Враховуючи важливе стратегічне значення прибалтійського регіону в системі безпеки СРСР» (це цитата з тієї ж «Історії...»), Радянський Союз поставив перед Латвією, Литвою і Естонією питання про введення на їхні території своїх військових підрозділів. За підтримки «широких кіл трудящих» цих країн відбулася фактична військова окупація Радянським Союзом трьох незалежних держав, яка була закріплена силовим «дипломатичним» шляхом.

У червні 1940 р., як наголошується в першому томі «Історії зовнішньої політики СРСР», Радянському урядові вдалося «мирно» вирішити питання про повернення Бессарабії, «насильно відторгнутої» у 1918 р. буржуазно-поміщицькою румунською монархією.

У 1948 р. сталася тривала блокада Радянською Армією Західного Берліна, унаслідок чого Європа опинилася на межі нової війни.

А потім, уже в сучасній історії СРСР і його правонаступниці Росії, були Угорщина 1956 р., будівництво Берлінського муру в 1961 р., який на довгі роки роз'єднав не лише Німеччину, а й Європу в цілому, Чехословаччина 1968 р., Афганістан 1979 р., Нагірний Карабах 1990 р., Грузія, Абхазія та Південна Осетія 2008 року. Щоправда, у згаданих випадках (за винятком Абхазії й Південної Осетії) ішлося не про захоплення чужих земель і підпорядкування їх собі, а про введення на території суверенних держав радянських, а потім російських військ. Звичайно, усі ці силові кроки оформлялися відповідними «дипломатичними» переговорами та

домовленостями. Завжди знаходилися місцеві політики різного калібру, які, мотивовані прагненням влади, власного благополуччя, безмежних фінансових потоків, прикриваючись усе тими ж цинічними гаслами боротьби за мир, за інтереси свого народу, за його краще майбутнє, були готові поставити свої підписи під будь-якими документами.

Чи не нагадують наведені формулювання про «необхідність забезпечення безпеки СРСР» неодноразово озвучені останнім часом заяви російського міністра закордонних справ, який наголошував на надзвичайно великому значенні для безпеки «нової» Росії Кримського півострова? І хоча перебування Криму в складі України не становило для Росії жодної загрози, ураховуючи ще й наявність там великого Чорноморського флоту, Москва вирішила «прибрати» його до своїх рук. А яким чином, це була вже справа техніки: цього разу за допомогою диверсійно-терористичних формувань, силових провокаційних дій «зелених чоловічків» без будь-яких зовнішніх ознак розрізнення, які відкрито зі зброєю та бронетехнікою нападають на українські військові частини, органи військового управління, позиції бойового чергування, викрадають українських військових і журналістів. І це все робиться при відкритому потуранні з боку колаборантів, або швидше зрадників, типу Аксьонова, Костянтинова та іже з ними.

Сьогодні «добровільне приєднання до Російської Федерації за результатами невизнаного світовою спільнотою «референдуму»

двох нових суб'єктів – Криму та Севастополя — Кремль оформляє помпезним «договірно-правовим» шляхом, відкрито демонструючи відверту зневагу до загальновизнаних норм і принципів міжнародного права, до існуючого глобального світового устрою та просто здорового глузду.

Водночас триває нарощування окупантами військових сил і засобів, а також координованих незаконних озброєних формувань на суверенній території України. З кожним днем усе більше віддаляється можливість мирного зупинення нікому не потрібної ескалації протистояння. Посилюється загроза переростання односторонньої агресії у безпосередні бойові дії, створюються передумови для повернення до непередбачуваних наслідків європейського масштабу.

У найбільш скрутному становищі опинилися в Криму військовослужбовці Збройних сил України, Державної прикордонної служби України та інших військових формувань. Люди у військовій формі продемонстрували на весь світ зразки витримки, героїзму, вірність військовій присязі, високий патріотизм і національну свідомість.

Водночас унаслідок брутального зневажання їхніми правами і свободами порушено фундаментальне право й обов'язок військовослужбовців щодо оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів. Ціною неймовірних зусиль вони захищають військові частини та об'єкти, але фізичні та моральні сили не безмежні. Військовослужбовці та їхні сім'ї потребують належного правового захисту з боку воєнно-політичного керівництва країни.

Українська влада, на превеликий жаль, ніколи не встигала за розвитком процесів в українському суспільстві, запізнювалася з відповідною реакцією на них, не забезпечувала тверду та послідовну лінію в обстоюванні національних інтересів держави, особливо, коли йшлося про нашого північно-східного сусіда. Очевидно, цьому сприяла віками нав'язувана українському менталітету меншовартісність, необхідність постійного запобігання перед «старшим братом», завжди «мудрим і справедливим», який повсякчас дбав і дбає про своїх «молодших братів» не лише в Україні, а й в усіх колишніх республіках колишнього Радянського Союзу. Тому нині український народ має, на жаль, те, що має. Він бореться за втрачений час, проти непродуманих, а, вірніше сказати, умисних рішень влади, яка проводила спланований курс на підготовку знищення незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Великі перетворення в суспільстві, як відомо, здійснюються у часи великих історичних змін. Втрата політичного моменту для влади може відсунути ці перетворення на невизначений час або унеможливити їх у недалекому майбутньому. До таких втрат відносимо поступки України «братній» Росії при розподілі активів і пасивів колишнього Радянського Союзу, включаючи золотовалютний і алмазний фонди, розподіл закордонної власності, вартість якої на той час становила понад два мільярди доларів США.

Попри досягнуту домовленість про надання Україні приміщень у 36-и країнах світу для розміщення в них дипломатичних і консульських представництв, вона так і залишилася нереалізованою. Скоріше за все, Росія й не думала практично виконувати цю угоду, а Україна і не наполягала.

Сьогоднішні заяви про можливе повернення України до розв'язання згаданих питань виглядають щонайменше як несерйозні, а про повернення нашої держави до ядерного статусу – просто як міфічні. Втрачати взагалі набагато легше, ніж повертатися до статусу «quo».

Непродумано було знято заборону на діяльність Компартії України, яка підтримувала незалежність

нашої держави лише на словах, про що яскраво свідчить як її тісне співробітництво з попереднім режимом, так і цинічна неучасть фракції КПУ в голосуванні у Верховній Раді України сьогодні в ході прийняття доленосних для держави рішень.

Українська земля залишається рясно засіяною радянськими символами. Лише місяць тому було знято радянську зірку зі щогли на куполі вищого законодавчого органу країни. Невже мало зла, горя і крові принесла комуністична ідеологія українському народові, щоб продовжувати їй кланятися? Чому ми до цього часу ходимо в містах і селах вулицями, що названі іменами людей, які не мали жодного відношення до нашої держави, до її історії, культури, мистецтва і державотворення? А якщо й мали, то лише негативне.

Вважаємо, що невиправданим з політичної точки зору було перетворення Кримської області в Автономну Республіку Крим. Непродуманим було укладення угод про розподіл Чорноморського флоту та про умови і статус його перебування на території України в Криму. Великою помилкою, на нашу думку, стало укладення так званих «харківських домовленостей», унаслідок яких строк перебування в Криму російського військово-морського угруповання безпідставно, в умовах діючої відповідної угоди, було продовжено ще на 25 років з можливою пролонгацією цього строку на додаткові 5 років (це унікальний випадок у міжнародному праві). Укотре Росія ошукала Україну, пообіцявши в обмін на це знижку на російський газ, а в результаті наша держава сплачувала за нього найвищу ціну в Європі. У Криму не вирішувалися, а, навпаки, накопичувалися й без того гострі проблеми кримськотатарського народу, який після несправедливого примусового виселення з рідної землі та багатьох років поневірянь на чужині повернувся на свою історичну Батьківщину, причому це стало можливим тільки за незалежної України.

Очевидно, що невирішені мовні питання мають у нашій державі надзвичайну гостроту. Саме тому вважаємо, що велику шкоду українському суспільству завдало поспішне та непродумане рішення про скасування відомого контроверсійного закону про засади мовної політики. Такий крок Верховної Ради України, зроблений на хвилі бажання змінити все й одразу, збурив російськомовну частину нашого суспільства і став одним із каталізаторів протестних виступів у південно-східних регіонах держави. Цим одразу скористалися політичні маніпулятори — ті, хто зомбує населення.

Питання мови, релігії, культури, звичок і національних традицій у багатонаціональній країні, якою є наша держава, мають надзвичайно велике та вельми чутливе значення не лише для пересічних українських громадян. Брутальне і насильницьке їх зневажання стало однією з багатьох причин розпаду колишнього СРСР. Однак нова українська влада не врахувала їхнього значення, особливо в регіонах, заселених свого часу російськомовними людьми. Це історичний факт, який не потребує доказів.

Нині новій українській владі доводиться діяти в умовах жорсткого цейтноту, розгрібаючи штучно створені її попередниками завали. Критичною залишається економічна та фінансова ситуація в країні. Якщо тільки в одного колишнього міністра вилучили 42 кг золота, то можна лише уявити, скільки він вивіз його за кордон. Можна лише уявити, скільки золотовалютних резервів, які належать народу України, вивели в офшорні зони та перевели в іноземні банки екс-президент, глава уряду, міністри попереднього уряду, українські олігархи.

Нова влада, попри помилки, яких вона припускається в багатьох питаннях державотворення, основаного на докорінному реформуванні всієї політичної та економічної системи, справжньої, а не декларативної боротьби з корупцією, неухильному дотриманні прав людини, забезпеченні верховенства права, має усвідомити, що лише реальний захист національних інтересів, продумана, прозора, передбачувана та відкрита внутрішня і зовнішня політика допоможе їй вивести Україну з глибокої кризи.

Це треба робити, не зволікаючи з вирішенням жодної проблеми, пам'ятаючи, що нинішній Майдан, його Небесна сотня, усе наше суспільство чекають справжніх, а не декларативних змін і наполягають на продовженні започаткованого підписанням політичної частини Угоди про асоціацію з Європейським Союзом курсу на євроінтеграцію України.

Це, безперечно, знакова для нашої держави подія. Проте здійснено лише перший важливий крок, за яким уже найближчим часом має бути зроблено наступний — підписання не менш важливої складової, що стосується запровадження між Україною та ЄС поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі.

Українці вистраждали свою євроінтеграцію, заплативши за неї надто високу ціну. Тому головне зараз – не зупинятися на півдорозі. Цього разу вже ніхто не повинен змусити Україну зійти з обраного нею шляху.

Хочеться сподіватися, що об'єднана Європа врешті-решт зрозуміла й усвідомила той факт, що Україна, як європейська держава, заслуговує на те, щоб стати її невід'ємною частиною.

24 березня 2014 р.

Юрій Богаєвський

Працював у Секретаріаті ООН у Нью-Йорку. Очолював відділ США та Канади; Управління країн Європи та Америки МЗС України. З 1996 по 1998 рр. — заступник Постійного представника України при ООН. З 1998 по 2000 рр. — Генеральний консул України у Нью-Йорку. У 2001 - 2006 рр. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Бразилії. У цей же період був Надзвичайним і Повноважним Послом України в Еквадорі, Болівії, Венесуелі, Гайані за сумісництвом.

Ігор Турянський

Працював 1-м секретарем Постійного Представництва УРСР при ООН. Очолював відділи міжнародних економічних відносин; міжнародних організацій МЗС України. У 1992 – 1997 рр. – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Туреччині. З 2000 по 2003 р. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в ПАР. У цей же період був Надзвичайним і Повноважним Послом України в Мозамбіку, Намібії, Замбії, Зімбабве за сумісництвом.

Кримські виклики

УДК 94: 327

Summary
Article is devoted to the annexation of the Crimea by the Russian Federation. The author recalls failed attempts to turn Russia into the conflict zone of Crimea in 1994. The article analyzes the challenges facing today Ukraine, as well as the legal framework, which should ensure the safety and indigenous rights of the Crimean Tatar people.
Keywords: **annexation of Crimea, the indigenous people, the security, the Russian Federation, international organizations**

Юлія ТИЩЕНКО,
експерт, керівник Ради UCIPR

Інтервенція, окупація та анексія території України в АР Крим та Севастополі з боку Російської Федерації є одним із найскладніших і найдраматичніших викликів у новітній історії нашої країни. Відповідний крок – болісний удар від країни-гаранта суверенітету та цілісності по всій системі міжнародної безпеки та нерозповсюдження ядерної зброї. Сценарії прямої військової інвазії з боку РФ щодо Криму вважалися малоймовірними. Хоча сценарії кримського сепаратизму активно розігрувалися Росією ще на зорі української незалежності — в середині 90-х. Тоді паралелі розвитку кримського сценарію деякі експерти знаходили в перебігу трагічних подій в Абхазії та Придністров'ї. Проте в той період плани перетворення півострова на зону конфлікту не знайшли повного втілення. Крім дипломатичних зусиль, законів, уваги міжнародної спільноти до ситуації у Криму, на думку спостерігачів, Росія відклала на певний час кримське питання з огляду на наростання власних внутрішніх кризових явищ. Наприкінці літа 1994 р. нашій північній сусідці стало не до Криму — у неї виникла проблема Чечні (війна розпочалася 11 грудня того року). Тодішній голова Комітету Держдуми у справах СНД Костянтин Затулін, вимагаючи застосування антиукраїнських санкцій у зв'язку з рішенням українського парламенту про скасування посади президента Криму, вказував, що такий крок парламенту України свідчить про намагання скористатися ситуацією — тим, що «Росія загрузла в Чечні»[1].

Особливої інтенсивності роздуми про подальші можливі конфліктні події в кримській автономії набули після російсько-грузинської війни 2008 року. Приміром, у 2008 р. тогочасний Міністр іноземних справ Франції Бернар Кушнер вказував, що Крим може стати наступним потенційним місцем чергової війни: «Так, тому, що я, можливо, менш дипломатичний та більш чесний, ніж інші. Однак ми всі знаємо, що там роздають російські паспорти. Однак це не рішення»[2]. Того ж таки 2008 р. британське видання The Economist 93)[3] вказувало на можливий конфлікт саме в цьому регіоні пострадянського простору. Хоча в ході розгляду подібних ситуацій конфлікту та протистояння, як правило, превалювали не військові сценарії, а економічний вплив і тиск, підтримка найрізноманітніших інформаційних і громадських ініціатив з боку РФ на території України, Кримського півострова. Наприклад, тільки Всеукраїнська координаційна рада Російських співвітчизників у 2010 р. об'єднала 141 «легально діючу структуру», з них і 12 кримських республіканських організацій [1].

Окрім того, після подій у Грузії вперше за десятиріччя саме Крим потрапив до сфери певної уваги ЄС у контексті підтримки системних проектів регіонального розвитку. Цьому, серед іншого, сприяли «фактор Грузії», розвиток ініціативи «Східне партнерство», у 2010 р. було ініційовано взаємодію ЄК з українською стороною в реалізації Спільної ініціативи ЄС щодо співробітництва в Криму, коли Комісія та 14 держав-членів розпочали низку проектів. Утім, сьогодні вже складно говорити про реалістичність та ефективність такої діяльності в подальшій перспективі.

Нинішні причини анексування Криму з боку РФ мають комплексний характер. Вони полягають у низці складових як-то: бажанні відновлення реального впливу РФ на пострадянському просторі в економічній і політичній сферах. Це й своєрідна відповідь на політику Східного партнерства та розширення впливу ЄС у цьому регіоні, продовження конфліктного змагання між РФ і США на світових теренах.

Це — реакція на український Євромайдан і бажан-

1 «Інтерфакс-Україна», 17 березня 1995 р.

2 Бернар Кушнер: я, наверное, менее дипломатичный и более честный. Глава МИД Франции дал интервью «Ъ» накануне визита в Москву // Коммерсантъ. — 2008. — № 196 (4013). — 28 жовтня.

3 Frozen conflicts (Nov 19th 2008). – [Електронний документ]. – Режим доступу : http://www.economist.com/node/12494503

ня утримати нашу країну у сфері комплексного російського впливу. Відбулося використання ситуації послаблення владних структур в Україні внаслідок зміни влади та революційних подій, інформаційне тиражування та експлуатація соціокультурних стереотипів у сфері мовної політики, політики пам'яті. Активна експлуатація тез про удавані утиски російськомовних громадян в Україні, хоча відповідні тези не знаходять емпіричного підтвердження і є складовою інформаційних воєн. Ситуація на Кримському півострові несе загрозу місцевим кримськотатарській та українській громадам [2], а от порушення прав російської громади не було виявлено, як вказувала 6 березня 2014 р. Верховний комісар ОБСЕ зі справ національних меншин Астрід Торс.

Створення нової зони конфлікту, його подальша ескалація з боку Російської Федерації не тільки дестабілізує ситуацію в самій Україні, а й стане своєрідним важелем стримування від можливої інтеграції в євроатлантичні безпекові структури.

Вочевидь, одна з причин російської інвазії також криється в потребі внутрішньої російської мобілізації та нарощування підтримки політики В. Путіна всередині Росії, збільшення його впливу на всі процеси в кожному суб'єкті федерації. Значною мірою російське суспільство поки що схвально оцінило подібні дії. Так, під час опитування стосовно ставлення російського суспільства до анексії півострова, проведеного 21-24

березня «Левада-Центр»,[4] у цілому за входження Криму до складу РФ висловилося 88% респондентів, проти — лише 7%. Це рішення викликало у росіян схвалення (47%), почуття гордості за країну (34%) і торжества справедливості (31%), радість (19%). Несхвалення відчули 3%, протест, обурення — 1%, жодних особливих почуттів — 7% опитаних. Зростання ура-патріотичних настроїв і рейтингу Путіна, його іміджу як «збирача земель» нівелює постаті можливих політичних конкурентів у політично монолітному російському політикумі та суспільстві.

Паралельно з анексією Криму залишається високим ризик інвазії з боку РФ на Сході та Півдні України. Для Росії в Криму є актуальними питання ресурсів, комунікації, енергетики, які складно вирішити повз територію материкової України.

Водночас, постають запитання: що далі? З якими наслідками анексії Криму з боку РФ ми можемо стикнутися в найближчому майбутньому? Що вони означатимуть для майбутнього країни та українсько-російських відносин?

Виклики для України

Україна повинна розв'язати не тільки низку складних безпекових та економічних питань, а й комплексні соціальні та гуманітарні проблеми, що виникли після анексії Криму з боку ЄС. Насамперед, це стосується створення умов для реалізації безпекових, економічних, політичних, соціальних прав українських громадян, які проживають на окупованій та анексованій території. Украй актуальними є забезпечення прав людини, національних меншин, корінного народу.

У Криму, попри анексію півострова, залишається майже 2 млн. громадян України. Відповідно до Закону України «Про громадянство України», якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави, у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України [3]. У свою чергу в Російській Федерації заговорили про ймовірне введення кримінальної відповідальності за приховування подвійного громадянства[5]. Подібні жорсткі норми можуть болісно вдарити по громадянах України, які залишаються в Криму та змушені отримувати російські паспорти. Адже відсутність таких загрожує неможливістю працевлаштування, отримання соціальних виплат, роботи в бюджетній сфері. Керівництво РФ надало фактично місяць для отримання російських паспортів, утім, станом на 25 березня прийнято понад 29 тис. заяв від мешканців Криму на оформлення такого документа. А федеральна міграційна служба РФ оформила вже понад 2,5 тис. російських паспортів кримчанам. Спостерігається тиск на тих громадян України, які, проживаючи на півострові, відмовляються від оформлення російських паспортів і набуття російського громадянства.

Питання правового захисту нині практично неможливо зреалізувати на території півострова, адже всі органи влади, які могли б здійснювати відповідні дії, фактично замінено. Попри невизнання анексії з боку міжнародної спільноти, на півострові відбувається переформа-

4 Опитування проведено Левада-Центр, 21-24 березня 2014 р. за репрезентативною всеросійською вибіркою міського і сільського населення серед 1603 осіб віком 18 років і старше в 130 населених пунктах 45 регіонів країни. Розподіл відповідей наводиться у відсотках загального числа опитаних разом із даними попередніх опитувань. Статистична похибка даних цих досліджень не перевищує 3,4 [Електронний документ]. – Режим доступу : http://www.levada.ru/26-03-2014/proiskhodyashchee-v-ukraine-krymu-i-reaktsiya-rossii

5 Путін згоден карати за приховування подвійного громадянства. Марія Макутіна [Електронний документ]. – Режим доступу: http://rbcdaily.ru/society/562949990974324

тування владних інститутів. Наприклад, у Криму та Севастополі загальна кількість пенсіонерів становить 677 тис. осіб, у тому числі 559 тис. у Криму та 117 тис. у Севастополі, однак можливості їхнього захисту на сьогодні є вкрай обмеженими, зокрема й через технічні умови, що склалися. Важким є питання подальшого соціального захисту понад 4,8 тис. дітей-сиріт, які залишаються на території Криму.

Особливою проблемою можуть також стати облаштування та захист біженців. Зокрема, українська влада вказує на потенційну можливість появи 25 тис. таких осіб з анексованого півострова. Уже станом на сьогодні на території України перебуває понад 3,5 тис. біженців. За таких умов країні потрібно також звертатися за досвідом і ресурсами до міжнародних структур, УВКБ ООН, МОМ, інформувати про ці проблеми.

Значною мірою згадані питання будуть актуалізуватися з огляду на розвиток ситуації на півострові, адже її загострення, ескалація конфлікту можуть призвести до збільшення кількості біженців.

Не вирішує питань забезпечення прав громадян і проект закону про тимчасово окуповані території, адже значною мірою він зосереджений не стільки на вирішенні соціальних, гуманітарних проблем, скільки на врегулюванні правового режиму окупованої території [5]. Законопроект передбачає гарантування власності України та заборону користування надрами, іншої господарської діяльності, а також ввезення військової техніки. Окрім того, документ містить норму про те, що відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної тимчасово окупованій території, повністю покладається на Російську Федерацію. Утім актуальними залишаються можливості забезпечення прав громадян України та реальні важелі впливу на ситуацію. Украй необхідними є активні вияви уваги з боку міжнародних організацій УВКБООН, МОМ для вирішення проблем біженців.

У ситуації анексії Криму залишаються актуальними виклики у сфері етнополітичних відносин. Варто згадати, що на території півострова проживає майже 2 млн. громадян України різної етнічної приналежності. Етнічне, мовне, релігійне та культурне розмаїття Криму, складна багаторічна історія протистоянь потенційно роблять його регіоном із підвищеними можливостями виникнення міжетнічних конфліктів. Ситуація ускладнюється появою парамілітарних утворень, підсилених армійськими підрозділами Російської Федерації, що створює додатковий тиск на мешканців.

Поліетнічність автономії є специфічною, оскільки на три основні етноси – росіян, українців і кримських татар — припадає майже 95% усього населення. Крим — єдиний регіон у складі України, де етнічні росіяни становлять більшість — 60%, українці є меншиною в меншині, а чисельність кримських татар, корінного народу півострова, становить 14% загальної кількості населення. При цьому кримські татари традиційно, ще з часів намагань кримського сепаратизму в середині 90-х років, наголошували на єдності півострова з Україною та підтримували територіальну цілісність країни. Меджліс не визнав дані референдуму 16 березня, проведеного самопроголошеною кримською владою. На сьогодні перед кримськими татарами постало складне завдання збереження народу за умов анексії, уникнення конфлікту та негативних сценаріїв розвитку. Ситуація також ускладнюється політичним моментом, адже значна частина кримських політиків, які нині вдалися до сепаратизму та колаборації, зробили політичні кар'єри саме на розігруванні антикримськотатарської карти. Російська влада намагається заручитися лояльністю кримських татар під час окупації. Утім, криза довіри та розуміння, тиск і анексія роблять такі сценарії вкрай вразливими та спекулятивними. Тому ситуація продовжує залишатися нестабільною та складною.

Верховна Рада України 20 березня визнала кримськотатарський народ корінним народом у Криму, Україні з усіма правовими та соціальними наслідками цього статусу, ухваливши постанову «Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави» [5]. За ухвалення документа віддали голоси 283 народні депутати України. У документі йдеться про те, що Україна гарантує захист і реалізацію невід'ємного права на самовизначення кримськотатарського народу у складі суверенної та незалежної Української Держави, визнає Меджліс кримськотатарського народу, виконавчий орган Курултай кримськотатарського народу та Курултай як вищий представницький орган кримськотатарського народу. У тексті постанови Верховна Рада України заявила про свою підтримку Декларації Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів.

Тобто, відбулося фактичне приєднання до Декларації ООН про права корінних народів. Документ фактично встановлює загальні рамки мінімальних стандартів з метою виживання, поваги гідності, добробуту та

дотримання прав корінних народів. Декларація ООН у 2007 р. була прийнята більшістю голосів: 143 держави підтримали це рішення, а Україна тоді утрималася від голосування.

Водночас три статті Конституції України згадують корінні народи. Зокрема, у статті 11 зазначено, що держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. У тексті декларації підкреслюється внесок у справу досягнення миру шляхом демілітаризації земель і територій корінних народів, економічного та соціального прогресу і розвитку, взаєморозуміння та дружніх відносин між націями і народами світу. У статті 30 документа зазначається, що військова діяльність на землях або територіях корінних народів не проводиться, за винятком, коли її проведення виправдано наявністю відповідних державних інтересів або в її відношенні маються іншим чином вільно виражена згода або прохання з боку відповідних корінних народів. А перед використанням земель або територій корінних народів для військової діяльності держави проводять ефективні консультації з зацікавленими корінними народами за допомогою належних процедур і, зокрема, через їхні представницькі інститути. Утім, сьогодні це надає більші можливості для захисту прав кримських татар, більші гарантії безпеки, які можуть надати

міжнародні організації, ООН, ОБСЄ, однак повною мірою все ж таки не забезпечує стабільність і прогнозованість розвитку ситуації на півострові.

Українська влада також повинна проголосити свою позицію у відповідь на рішення Курултаю кримськотатарського народу, ухвалене 29 березня стосовно створення кримськотатарської національної автономії в Криму.

Так чи інакше ці складні комплексні проблеми мають бути вирішені дипломатичним шляхом, поза мовою сили, насилля та ультиматумів. Важливі кроки на цьому шляху – підтримка Резолюції ООН «Територіальна цілісність України» 100 країнами під час збройної агресії з боку РФ та фактичної анексії Автономної Республіки Крим, неприпустимість зміни статусу кримської автономії, підтвердження суверенітету та територіальної цілісності України, підтримка кроків, спрямованих на деескалацію конфлікту, висловлена міжнародною спільнотою.

Список використаних джерел:

1. Сергей Проваторов, главный редактор «Газеты для соотечественников РУССКАЯ ПРАВДА», О Движении соотечественников на Украине. Почему и как зародилась идея строить «консолидированное Движение соотечественников» [Електронний документ]. – Режим доступу : http://vksors.org.ua/o-dvizhenii-sootechestvennikov-na-ukraine

2. Developing situation in Crimea alarming, says OSCE High Commissioner on National Minorities KYIV 6 March 2014, [Електронний документ]. – Режим доступу: http://www.osce.org/hcnm/116180

3. Закон України «Про громадянство України» (2001) [Електронний документ]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2235-14

4. Проект постанови «Про прийняття за основу проекту Закону України про забезпечення прав і свобод громадян на тимчасово окупованій території України» [Електронний документ]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50366

5. Постанова Верховної Ради України « Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави» [Електронний документ]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1140-18

АНОТАЦІЯ

У статті йдеться про анексію Криму Російською Федерацією. Автор нагадує про невдалі спроби Росії перетворити півострів на зону конфлікту в 1994 році. Проаналізовано виклики, що стоять сьогодні перед Україною, а також законодавчу базу, яка повинна гарантувати безпеку та дотримання прав корінного кримсько-татарського народу.

Ключові слова: анексія, Крим, корінний народ, безпека, Російська Федерація, міжнародні організації.

АННОТАЦИЯ

В статье речь идет об аннексии Крыма Российской Федерацией. Автор напоминает о неудавшихся попытках России превратить полуостров в зону конфликта в 1994 году. Проанализированы вызовы, стоящие сегодня перед Украиной, а также законодательная база, которая должна гарантировать безопасность и соблюдение прав коренного крымско-татарского народа.

Ключевые слова: аннексия, Крым, коренной народ, безопасность, Российская Федерация, международные организации.

Дивна війна в Криму: виклик міжнародній безпеці

Георгій КУХАЛЕЙШВІЛІ, політолог-міжнародник, магістр політичних наук

У світлі останніх подій, пов'язаних із проголошенням російським керівництвом Криму новим суб'єктом Російської Федерації, напрошується питання про можливі наслідки анексії півострова як для національної безпеки України, так і для міжнародної безпеки. Очевидно одне: підсумки кримського псевдореферендуму стали не тільки черговим прецедентом прояву сепаратизму на пострадянському просторі, а й прикладом застосування жорсткої сили з метою здійснення геополітичної експансії. Окупація збройними силами РФ на території Криму, схвалена рішенням Ради Федерації РФ, фактично закріплює за Москвою право на застосування збройних сил на території країн, де спостерігається політична нестабільність, виходячи із суб'єктивних висновків існуючої влади. У контексті інтересів РФ приєднання Криму має чисто військово-політичне, а також ідеологічне значення. Забезпечивши безстрокове базування свого Чорноморського флоту у Севастополі, східний сусід демонструє міжнародному співтовариству амбіції реінтеграції пострадянського простору будь-якими засобами, включаючи військову силу. Окупацію Криму, як невід'ємну частину України, можна вважати одним із найбільш неприкритих прецедентів застосування гуманітарної інтервенції у практиці зовнішньої політики держави.

Анексію Криму за своєю правовою безпідставністю досить складно порівняти навіть із вторгненням США до Іраку у 2003 р. під приводом пошуку та знищення зброї масового ураження, яке так і не було знайдено. Введення до Криму російського військового контингенту «без відзнак» не було забезпечено резолюцією з боку РБ ООН. Хоча на засіданнях, присвячених обговоренню резолюцій РБ ООН про застосування сили відносно режимів С. Мілошевича в 1999 р. в СРЮ, С. Хусейна в Іраку у 2003 р. та Б. Асада в Сирії у 2011 р., російський постпред займав категорично негативну позицію. Подвійні стандарти не оминули й «захисницю малих народів» в особі РФ.

Причинно-наслідковий зв'язок анексії Криму

Необхідно абстрагуватися від драматизму подій і спробувати вибудувати причинно-наслідковий зв'язок, який зумовив анексію Криму.

Зворотний відлік російської експансії в Криму слід починати з 2003 р., а саме з подій російсько-українського конфлікту навколо о. Тузла. Будівництво піщаної «коси» російською стороною для з'єднання цього українського острова з континентальною частиною російської Кубані фактично було спрямоване на перевірку готовності України піти на територіальні поступки. Однак, спроба РФ змінити морський кордон шляхом самовільного захоплення прикордонного острова зустріла жорстку дипломатичну відсіч з боку адміністрації Л. Кучми, підкріплену демонстрацією сили (розміщення артилерії на українському березі, патрулювання ділянки кордону українськими винищувачами). Невдала спроба тиску на Україну була очевидна для РФ, яка не оговталася після структурної економічної кризи, що дісталася у спадок адміністрації В. Путіна від попередньої

політичної еліти. Також у самий розпал Другої російсько-чеченської війни ескалація конфлікту з Україною навколо невеликої ділянки землі в Керченській протоці була б абсурдною.

Варто також звернути увагу на події російсько-грузинського конфлікту 2008 року. Під приводом «примусу до миру» Грузії при її спробі відновити конституційний лад у Південній Осетії, РФ не лише загальмувала процес інтеграції Грузії в ЄС і НАТО, а й провела своєрідне тестування реакції міжнародного співтовариства. Москва забажала перевірити, наскільки негативно США, ЄС і КНР відреагують на застосування військової сили з її боку щодо суверенної держави без відповідної резолюції РБ ООН. Як не дивно, результати подібного «тесту» виявилися не такими вже й болючими для РФ, як можна було припустити. Попри жорстку критику з боку США, погрози накласти санкції на РФ, реакція з боку міжнародного співтовариства була досить стриманою. В цілому «локомотиви» ЄС, включаючи ФРН і Францію, обмежилися загальними заявами про необхідність дотримання Статуту ООН і не ввели економічні й політичні санкції стосовно РФ. А Прем'єр-міністр Франції став одним із авторів плану деескалації конфлікту з урахуванням інтересів РФ. Нетривалим виявилося й заморожування відносин у рамках Ради РФ — НАТО. Найцікавіше, США не надали Грузії очікуваної військової допомоги, ані прямо, ані опосередковано. На той момент антивоєнні настрої американського

суспільства, пов'язані з високим рівнем втрат ЗС США в Афганістані та Іраку, досягли точки кипіння. Адміністрація Дж. Буша-молодшого була не готова провести демонстрацію сили в регіоні своїх інтересів, оскільки демократична більшість у Конгресі ветувала б виділення коштів для застосування військових засобів. Хоча на той момент для стримування втручання РФ у Грузії було б достатньо ініціювати висадку американського контингенту на території Південної Осетії під приводом «операції зі збереження стабільності кандидата у члени НАТО», а також блокувати кораблі ЧФ РФ біля узбережжя Грузії силами ВМФ США. Аналогічно в результаті операції НАТО «Збір урожаю» в Македонії у 2001 р. були роззброєні парамілітарні формування албанських сепаратистів на території цієї держави. На той час РФ була не готова до прямого зіткнення з НАТО, що в підсумку могло б запобігти частковому визнанню Абхазії та Південної Осетії. Тим не менш, пасивна позиція Заходу призвела до мілітаризації Абхазії та Південної Осетії, збільшення контингенту ЗС РФ на окупованих територіях. Чи можна вважати, що РФ повторила «грузинський сценарій» у випадку з Кримом?

Неоднозначна пасивність міжнародного співтовариства та України

З одного боку, «грузинський сценарій» поведінки міжнародного співтовариства повторився і в разі з поточною Кримською кризою. Реакція з боку міжнародної спільноти на події в Криму виявилася досить пасивною та неоднозначною. Лідери країн-членів ЄС і США обмежилися заявами про невизнання підсумків кримського плебісциту та введення щодо РФ третьої хвилі санкцій. На практиці сфера дії санкцій обмежилася забороною на в'їзд окремих представників російського політикуму та бізнесу до країн ЄС і США, а також припиненням участі РФ у «Великій вісімці». Крім того, підписана ЄС угода про асоціацію та зону вільної торгівлі з Україною стосується лише політичної частини документа. Вона не пов'язана з відміною митних обмежень і наданням безмитного доступу на ринки країн-членів ЄС. Схожу реакцію можна спостерігати і у США, які спочатку займали найбільш жорстку позицію щодо незаконного переміщення російських військовослужбовців за межами місць своєї дислокації в Криму і спробували підтвердити свої регіональні інтереси демонстрацією сили (введення есмінця в Чорне море). Згодом американське керівництво заявило про відмову надати пряму або опосередковану військову допомогу Україні й обмежилося погрозою на адресу РФ ввести жорсткі економічні санкції для «ключових секторів російської економіки». Інший ключовий геополітичний гравець КНР, яка традиційно займає стриману позицію в подібних питаннях, зробила заяву про підтримку територіальної цілісності України.

На відміну від подій грузинсько-російського конфлікту, підвищеною активністю характеризувалося інформаційне забезпечення анексії Криму з боку РФ. Попри проведення мітингів на підтримку України в Москві та інших великих містах РФ, рейтинги російського керівництва досягли піку за підсумками проведення урочистої церемонії «включення Криму до складу РФ». І реакція держав пострадянського простору цього разу була менш прохолодною. Це обумовлено визнанням Казахстаном, Киргизією «легітимності» результатів кримського псевдореферендуму, а також неоднозначною заявою керівництва Вірменії щодо здійсненого плебісциту як прояву «права націй на самовизначення».

Варто відзначити, що автохтонне населення півострова в особі кримських татар відкрито не підтримало відторгнення цієї території від материкової України за підсумками плебісциту.

У свою чергу, російське керівництво посилює інформаційний пресинг на Україну. З вуст найвищих посадовців РФ і політиків пролунали заяви про заборону на в'їзд громадян України в РФ без листів-запрошень, а також про те, що «Росія не повинна зупинятися на анексії Криму». Досить суперечливим виявилося формулювання представників ОБСЄ про нібито «несистематичні утиски російськомовного населення» в Україні, що цілком може бути інтерпретовано реакційними силами як аргумент на користь їх «захисту» з боку РФ.

Не зовсім однозначна реакція на драматичні події відзначалася й з боку власне України. Найбільш жорстким проявом відповідних заходів на анексію Криму можна вважати декларування виходу з СНД і заяву про введення візового режиму з РФ. Досить складно оцінювати альтернативний сценарій дій, які могло зробити українське керівництво внаслідок незаконного приєднання Криму до РФ. З одного боку, введення військового стану та початок повноцінної військової операції з деокупації півострова могло створити міжнародний резонанс. Україна показала б тверду позицію щодо протидії російській агресії. Навіть у разі очевидної переваги з боку РФ, у зіткненні з Україною в Криму, громадська думка країн-членів НАТО могла бути на стороні України. На відміну від грузинсько-російського конфлікту, військові дії проходили б біля самих кордонів європейських членів НАТО, включаючи країни ЦСЄ, які не так давно входили до сфери впливу СРСР. У низці країн-членів НАТО напевне виникли б панічні настрої серед широких верств населення. Наприклад, у центрально-європейських країнах існують досі, як виявилося, небезпідставні стереотипи про «російську експансію». Могли б з'явитися потоки українських біженців у напрямку ЄС. І, як наслідок, це призвело б до дестабілізації демографічної безпеки в останньому. Проблема біженців і нелегальних мігрантів досить гостро стоїть у країнах Старої Європи. Питання про сприяння з боку НАТО і ЄС деескалації російсько-українського конфлікту було б поставлено жорсткіше. Санкції, що вживаються нині стосовно РФ, могли б мати більш жорсткий зміст, спрямований на заморожування російських банківських вкладів, запровадження ембарго на експорт РФ із подальшим розривом дипломатичних відносин. План «Анаконда», а саме економічне придушення російської економіки в умовах міжнародної ізоляції, був би знову приведений у дію, як у разі з СРСР. Не можна виключати і крайні заходи, якщо Росія повторила б сумний досвід Сербії під час Косовської кризи 1999 року. Імовірно, що введення військ НАТО на територію України відіграло б роль превентивного заходу для запобігання відкриття РФ «другого фронту» в південно-східних регіонах України. У такому разі «кидок на Крим» міг би й не призвести до настільки драматичних наслідків з причини неготовності РФ до несподіваного військового зіткнення з НАТО заради контролю над півостровом.

Утім, подібна силова відповідь України на анексію Криму могла б і не спричинити до вищеописаних негативних наслідків для РФ. Потрібно розуміти, що на момент підбиття підсумків кримського псевдореферендуму проросійські мітинги досягли свого апогею в південно-східних областях України. А за неофіційними даними біля кордонів з Україною сконцентровано до декількох десятків тисяч військових ЗС РФ. Могла б Росія використовувати збройну відсіч України як провокацію та привід до здійснення кримського сценарію в Донбасі або на Слобожанщині? Запобігти вторгненню російських військ можна було лише в разі розміщення на східних кордонах великого збройного угруповання та бронетехніки, не рахуючи системи ППО і ПТРО. На той же момент вдалося мобілізувати усього 6 тис. резервістів. Не факт, що реакція з боку Заходу була б адекватною діям РФ. І сьогодні ми спостерігаємо фактичне утримання ЄС від активного тиску на Росію. Не останню роль у цьому плані відіграє залежність країн-членів Євросоюзу від поставок природного газу через «Північний потік». «Іракський» синдром, небажання американського суспільства участі у військових діях за кордоном і прагнення вивести військовий контингент з Афганістану як і раніше відіграють не останню роль у додержанні досить стриманої позиції адміністрації Б. Обами щодо РФ.

Наслідки для міжнародної безпеки

Хотілося б підкреслити, що заморожування Кримської кризи спричинить негативні наслідки для нинішнього стану міжнародної безпеки. Уперше після розвалу СРСР відбувається зміна кордонів на пострадянському просторі внаслідок застосування жорсткої сили. Положення Будапешт-

ського меморандуму, які гарантували територіальну цілісність України в обмін на відмову від ядерного арсеналу, розвалилися як картковий будиночок. Це ж стосується Статуту ООН, Договору про звичайні збройні сили у Європі (ДЗЗСЄ), чинного міжнародного публічного права в цілому. Кримська криза підтвердила глибоку стагнацію європейської системи безпеки, нездатність як старих інституцій (ОБСЄ, НАТО), так і нових інтеграційних структур ЄС (Європейської політики безпеки та оборони — ЄПБО) адекватно запобігати та реагувати на локальні й регіональні кризи. Укотре демонструє свою неефективність РБ ООН як механізм гарантії міжнародної безпеки, нездатний в силу розбіжності постійних членів, серед яких і РФ, перешкоджати агресії. «Подвійний» прецедент у Криму може активізувати не тільки сепаратистські тенденції в інших державах, а й створити підґрунтя для силового приєднання спірних територій більш сильними у військовому плані гравцями. Це стосується незначних, на перший погляд, прикордонних територіальних суперечок КНР і країн АСЕАН, Японії навколо острівних територій. Теоретично не можна заперечувати ревізію розташування повоєнних кордонів у низці країн Європи. Наприклад, заморожені територіальні суперечки існують в Угорщини та Румунії (Трансильванія), у Румунії та України (Буковина, частина Одеської області), Угорщини та Сербії (Воєводина), Албанії та Греції (Епір), Албанії та Македонії (Тетово). Не варто випускати з уваги Балканський півострів. Чому, якщо Росія може, ігноруючи норми міжнародного права, повертати «втрачені території», то цього не може собі дозволити, скажімо, Сербія? Ескалація конфлікту сербів та албанців на території Північного Косово може стати об'єктивною відповіддю на таке досить суб'єктивне запитання. Не будемо заходити надто далеко. Активізація сепаратистських настроїв спостерігається у Шотландії (Велика Британія), регіоні Венетто (Італія), Курдистані (Туреччина, Ірак, Сирія). Раніше невизнані сепаратистські утворення пострадянського простору більш рішуче заявляють про своє бажання стати частиною Росії (Придністров'я). Урешті, кримський прецедент може стати підґрунтям для виникнення проблем із територіальною цілісністю Росії. Зокрема, йдеться про конфліктний потенціал економічно слаборозвиненого Далекого Сходу, який уже сьогодні є об'єктом демографічної експансії з боку КНР.

І чи здатний Крим існувати як стабільне, економічно самодостатнє адміністративно-територіальне утворення у складі РФ? Передача півострова до складу УРСР у роки хрущовської «відлиги» була обумовлена аж ніяк не актом доброї волі керівництва СРСР. Ці дії диктувалися раціональною економічною доцільністю. Не секрет, що півострів на 80% залежить від постачання електроенергією України. А до кримських водопроводів надходить дніпровська вода. Скасування Україною постачання прісної води для потреб кримчан загрожує кризою сільськогосподарського сектору півострова. Будівництво водопроводів або опріснювальних споруд, а також об'єктів транспортної інфраструктури через Керченську протоку потребує додаткового вливання коштів з боку РФ.

Необхідно враховувати те, що наслідки фінансово-економічної кризи торкнулися економіки Росії. Тому нові рублеві вливання в дотаційний Крим із держбюджету РФ на поточний момент не зовсім раціональні. А найбільш прибуткову статтю економіки Криму — туризм — може спіткати аналогічна доля раніше процвітаючих курортів Абхазії та Північного Кіпру. Імідж сепаратистського утворення та нестабільної території негативно позначається на репутації турбізнесу. В усякому разі, сценарій дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в Криму виключати не можна. У кримському суспільстві вже існують досить гострі протиріччя між етнічними росіянами та кримськими татарами. При цьому, бажання надати посильну військову допомогу одновірцям уже висловило близько 5 тис. добровольців, більшість із яких є громадянами Азербайджану і Туреччини. Не кажучи про можливості активізації діяльності у Криму ісламських екстремістів з Центральної Азії, Чечні, Татарстану. Подібні «сірі зони» нестабільності часто стають ринками збуту наркотиків і зброї. Трансформація Криму в нове Косово або Чечню може стати чинником дестабілізації безпеки в Каспійсько-Чорноморському регіоні.

У будь-якому разі, питання повернення Криму до складу України та запобігання подальшої потенційної експансії РФ на південно-східні регіони нашої країни залишається відкритим. Самоусунення міжнародного співтовариства від вирішення територіальних суперечностей та ігнорування проблем безпеки в Каспійсько-Чорноморському регіоні може призвести до поглиблення кризових явищ у сучасній системі міжнародної безпеки, одним із яких стала анексія Криму східним сусідом України. Події на Кримському півострові ще раз нагадують про необхідність актуалізації сучасних підходів у забезпеченні міжнародної безпеки, які повинні відповідати сучасним викликам і загрозам.

Українсько-російські відносини в контексті інтеграційних процесів на пострадянському просторі

Сергій ТРОЯН
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при МЗС

УДК 94:327 (477)

Summary
The purpose of the submitted scientific message is to determine the main scientific peculiarities of integration component's development through the scope of Ukrainian dimension. At the same time its realization means solving the following tasks: finding the specifics of Post Soviet integration processes (European integration has been selected the criteria); setting the place and the role of the "Ukrainian factor" and "Ukrainian perspective"; modeling under that basis the respective variants of integration development in the frames of the CIS.
Keywords: **integration, Post Soviet space, Ukraine, Commonwealth of Independent States, Russia.**

Розпад Радянського Союзу та припинення існування світового соціалістичного табору на рубежі 80-90-х років XX ст. справили сутнісний вплив на комплексні зміни в системі міжнародних відносин і призвели до активних трансформацій у всіх сферах життя держав Центральної, Східної та Південної Європи. Частина з них успішно долучилася до європейських і євроатлантичних організаційних об'єднань, а інші почали вибудовувати нову інтеграційну модель на сході Європи.

Зміна геополітичної конфігурації сучасного світу практично збіглася в часі з кардинальними зрушеннями в розвитку процесів європейської інтеграції. Виникнення Європейського Союзу на основі укладення та ратифікації Маастрихтського договору дало новий потужний імпульс до створення об'єднаної Європи на основі територіально-політичної, економіко-фінансової та цивілізаційної єдності насамперед західної та центральної її частин. Інтеграційний чинник, вийшовши за межі відносно єдиного соціокультурного середовища Західної Європи, став вузловим і визначальним на всьому євразійському просторі у сенсі не лише реалій, а й перспектив еволюції та характеру континентального і світового порядку.

Водночас проголошення Співдружності Незалежних Держав не лише підсумувало остаточну дезінтеграцію СРСР, а й визначило особливості ґенези та еволюції інтеграційних процесів на пострадянському просторі в контексті становлення нової «постбіполярної» системи міжнародних відносин. Постала також проблема визначення векторів розвитку, у тому числі інтеграційних, у рамках СНД, вибору та зайняття пострадянськими міжнародними акторами своєї ніші в новій конфігурації міжнародних відносин і світового порядку. Звідси – у теоретичному та прагматичному ключі – така пильна увага до змісту і направленості інтеграційних процесів взагалі та на пострадянському просторі зокрема, а також ролі в цих процесах Російської Федерації не лише як надпотужного регіонального геополітичного актора, а й визначального чинника інтеграційних процесів на просторі СНД, євразійської інтеграції загалом. Пріоритетним фактором успішної реалізації такої політики офіційна Москва розглядає безумовну участь у цих процесах України, не гребуючи усім комплексом можливих методів, включно з відвертою військовою агресією та прямим втручанням у внутрішні справи України, провокаціями та шантажем.

Договірно-правова база сучасних українсько-російських міждержавних відносин, вироблена й апробована впродовж 1991 – 2010 рр., регулює широке коло питань двостороннього співробітництва, включаючи торговельно-економічну, науково-технічну, гуманітарну, правоохоронну та інші сфери.

Вона складається з понад 380 міжнародних документів, із яких на міждержавному та міжурядовому рівнях укладено 250, решта – на міжвідомчому рівні, із них чинними є 316 документів. Серед особливо значимих можна виділити такі: Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Російською Федерацією від 14 лютого 1992 р.; Консульська конвенція між Україною і Російською Федерацією від 15 січня 1993 р.; Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 р.; Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31 травня 1997 р.; Договір між Україною та РФ про співробітництво в використанні Азовського моря та Керченської протоки від 24 грудня 2003 р.; Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 21 квітня 2010 р.; Угода між Україною та Російською Федерацією про демаркацію українсько-російського державного кордону від 17 травня 2010 р. [1].

Російська концепція пострадянського простору. Треба зауважити, що концептуально пострадянський простір розглядається як «природна зона міждержавної інтеграції Росії» [2]. При цьому РФ чітко усвідомлює ризик того, що глобалізаційні

процеси поширяться на пострадянський простір і пострадянські країни «будуть включені у периферію інших центрів інтеграції, у рамках яких вони розвиватимуться абсолютно за іншим вектором» [2]. Не дивно, що у якості альтернативної пропонується так звана багатополярна модель глобалізації як така, що відповідає національним інтересам Росії. Водночас стверджується про невідповідність російським економічним інтересам європейської моделі економічної інтеграції.

Такі обставини і підходи мають як мінімум два принципових наслідки. По-перше, активно розробляються концепції формування навколо Росії альтернативного – євразійського – центру впливу. По-друге, інтеграція на пострадянському просторі набула своїх специфічних рис, значною мірою зумовлених першим наслідком.

Це знайшло продовження у відповідній політиці Російської Федерації і з огляду на неї в зростаючому тиску на Україну в результаті створення Митного і Євразійського союзів, а також використання в російських інтересах енергетичного (насамперед — газового) чинника. Першим кроком до формування митного об'єднання було підписання в січні 1995 р. Угоди про Митний союз між Російською Федерацією і Республікою Білорусь, до якого пізніше приєдналися Казахстан і Киргизстан, а в 1999 р. – Таджикистан. Договір про створення Євразійського економічного співтовариства (ЄврАзЕС) був підписаний 10 жовтня 2000 р. [3]. З травня 2002 р. статус спостерігачів при

ЄврАзЕС мають Україна і Молдова, а з січня 2003 р. — Вірменія. Такий статус надано також Міждержавному авіаційному комітету (МАК) і Євразійському банку розвитку (ЄАБР). Швидкі зміни процесів економічної інтеграції на просторі СНД під впливом Росії пов'язані з появою в січні 2010 р. і прискореним розвитком Митного союзу (МС) і Єдиного економічного простору (ЄЕП) Росії, Казахстану та Білорусі.

У такому разі становлення проросійського євразійського центру інтеграційного впливу привертає увагу з огляду на низку концептуальних схем і практичних кроків з російського боку. Зокрема, сфокусуємо увагу на точці зору Р. Грінберга про можливість двох сценаріїв розвитку пострадянського простору: І – економічний розвиток у ролі периферії; ІІ – розвиток на основі інтеграційних процесів відтворення «на євразійському просторі самостійного ядра економічної могутності» [4]. Азійський інтеграційний вектор пов'язується з відновленням статусу Росії як наддержави і, відповідно, самостійного «центру сили». У якості інституціональної оболонки для реалізації такої ідеї розглядається варіант саме ЄЕП. Сама розробка і початок реалізації цього проекту (Україна підтримала реалізацію проекту ЄЕП на Сході спільно з Росією, Білоруссю і Казахстаном у вересні 2003 р., а на Ялтинському саміті 23 листопада 2003 р. чотири держави підписали угоду про створення ЄЕП. Вона була синхронно ратифікована 20 квітня 2004 р. Верховною Радою України та Федеральними Зборами Російської Федерації) фактично стала логічним продовженням прагматичного курсу Кремля, спрямованого на зміцнення економічних позицій Росії на пострадянському просторі. Це показово ілюструють слова російського президента В. Путіна, який наголошував, що важливим прагматичним елементом угоди про ЄЕП «повинна стати відмова від прагнення до суцільної інтеграції всіх пострадянських держав і орієнтація на посилення інтеграційного ядра».

На базі ЄЕП ЄврАзЕС Росія пропонує створення Євразійського економічного союзу і потім – Євразійського Союзу, як інтеграційного об'єднання нового покоління, відкритого для вступу до нього інших держав Євразії.

Безумовно, всі наведені вище обставини позначилися на специфіці та зумовили низку особливостей, якими супроводжуються інтеграційні процеси на пострадянському просторі в умовах геополітичних змін і масштабних трансформаційних зрушень кінця XX – початку XXI століття. Виокремимо, спираючись на наукові, дослідницькі, аналітичні доробки різних авторів, а також власні узагальнення, найголовніші особливості інтеграційної складової на пострадянському просторі.

Перша. Інтеграція на основі дезінтеграції, тобто відцентрових процесів, які спостерігаються після розпаду Радянського Союзу.

Друга. Різновекторність інтеграційних орієнтацій державних акторів пострадянського простору.

Третя. Нав'язування інтеграційних проектів на пострадянському просторі, на відміну від європейської інтеграції, до якої прагнуть долучитися.

Четверта. Прагнення Росії відігравати роль як інтегруючого ядра, так і єдиного «центру сили» на теренах колишнього СРСР.

П'ята. Надзвичайно потужна залежність інтеграційних проектів та їх

реалізації від російського енергетичного чинника.

Шоста. Боротьба або протиставлення різних проектів створення інтеграційних об'єднань, насамперед українських (ГУАМ, ОЧЕС) і російських (ЄврАзЕС, ЄЕП).

Сьома. Демонстраційний ефект виникнення нових інтеграційних блоків, зокрема з метою з боку їх членів або якомога швидше стати членом ЄС, або ж, навпаки – протиставити себе цьому об'єднанню.

Восьма. Із відновленням статусу Росії як наддержави, самостійного «центру сили» пов'язується також азійський інтеграційний вектор. Це означає, що в контексті зближення Росії та Китаю (Шанхайська Організація Співпраці – ШОС – 2001 рік) набуває реальних ознак біполярна модель розвитку Схід – Захід.

Дев'ята. Неспроможність СНД (як і будь-якого іншого пострадянського інтеграційного проекту) відігравати консолідуючу роль в об'єднанні колишніх радянських республік.

Від часу створення СНД, на що звертають увагу українські аналітики, з'ясувалися дві діаметрально протилежні ідеології щодо сенсу та перспектив розвитку цієї організації. Для України ставлення до СНД було схожим на ставлення до організації, в якій Україна перебуватиме лише до часу подальшої інтеграції з Об'єднаною Європою. Тобто, Україна розглядає СНД як механізм «цивілізованого розлучення» республік колишнього СРСР. Російська Федерація, навпаки, розглядала і розглядає СНД як проміжну форму відновлення колишньої імперської державності, а в існуючому вигляді – як сферу домінування своїх інтересів. У цій дихотомії, яка також пов'язана з низкою інших особливостей пострадянського інтеграційного чинника, приховані основні причини нежиттєздатності та нестабільності СНД:

а) нерівноправність відносин між країнами СНД, а також претензії Росії на політичне, економічне, інформаційне та соціокультурне домінування;

б) намагання Москви розглядати весь пострадянський простір як зону «легітимних» життєво важливих своїх інтересів;

в) несумісність вимог Російської Федерації щодо координації зовнішньої та економічної політики країн СНД з повним ігноруванням нею інтересів і пріоритетів країн-партнерів;

г) постійні спроби Кремля сформувати в рамках СНД новий військово-політичний блок чи систему колективної безпеки під своєю егідою;

д) стратегічний курс Росії на розбудову наддержавних структур СНД під своїм жорстким контролем і прогресуючу інтеграцію СНД у новий потужний проросійський геополітичний блок.

Наведений перелік не є повним, однак об'єктивно виводить нас на необхідність аналізу «української перспективи» в інтеграційній складовій на пострадянському просторі.

Відзначимо, що з точки зору історичного досвіду входження українських земель до складу різних держав, як правило, надавало їх розвитку потужного імпульсу. Так було з Польщею в XIV – середині XVII ст. і Росією середини XVII – початку XX ст. Але – навпаки – виокремлення українського сегменту вело до значної дестабілізації політичної системи метрополії, а то й до її остаточного занепаду. Прикладом можуть слугувати Польща другої половини XVII – XVIII ст. і Радянський Союз 1990 – 1991 років. Однак характерна риса кожного з наведених інтеграційних варіантів – Україна була в них не суб'єктом, а об'єктом міжнародних відносин. Звідси, з позицій «українського чинника» в пострадянській інтеграції постає її надзвичайно важлива особливість: Україна вперше не просто заявила про себе як суб'єкта сучасних міжнародних відносин, а й реального гравця, який претендує на «центр тяжіння» інтеграційних побудов пострадянського типу, та міжнародного актора, який (хоча і в процесі складних внутрішньо- та зовнішньополітичних колізій) обирає свій інтеграційний вектор.

Україна була і залишається ареною протистояння західного та східного інтеграційних векторів. Зовнішньополітична орієнтація нашої держави традиційно «витанцьовувала» між ними. Упродовж практики двох десятиріч новітньої української незалежності найефективніше вираження вона отримала в політиці «багатовекторності» президента Л. Кучми.

На етапі з умовною назвою «постпостмодернізм», тобто з 2005 р., стало очевидним домінування тенденції до орієнтації на західний інтеграційний напрям. Така «вестернізація» України в умовах подальших геополітичних зрушень і розвитку трансформаційних процесів на пострадянському та європейському просторах не могла не перетворити її на арену гострого зіткнення інтересів основних сучасних центрів сили – Росії, США, Європейського Союзу і, в перспективі, навіть Китаю.

Констатуючи перероставання головного інтеграційного вектора України зі Сходу (СНД, ЄЕП) на Захід (ЄС і НАТО), висновуємо ще одну важливу позицію. Ішлося і залишається актуальним на сьогодні прагнення владної української еліти віднайти зовнішні противаги російському політичному впливу в умовах неготовності Росії розбудовувати рівноправні відносини з Україною, попри неодноразові декларації про наміри створити систему міждержавних відносин, що ґрунтувалися б на принципах рівноправ'я, добросусідства, прагматизму та взаємовигідного співробітництва. У цьому сенсі важливо, наскільки швидко владні кола в Україні остаточно зрозуміють необхідність цілковитого утвердження на позиціях державницького прагматизму, якими керуватимуться у виробленні та реалізації концептуальних засад зовнішньої політики, у тому числі щодо стратегічних партнерів і вибору інтеграційних векторів.

Нарешті, не можемо не відзначити, що Україна належить до так званих розколотих цивілізацій регіонального чи локального рівня. Ми дотримуємося точки зору, що локальна цивілізація – це окреме самобутнє цивілізаційне утворення, неповторний синтез соціокультурних, етнонаціональних, релігійних, технологічних та інших особливостей, притаманних великій групі людей, об'єднаних спільністю духовних цінностей, історичних доль і геополітичних домагань. Водночас, наша держава знаходиться на перехресті трьох великих і потужних цивілізаційних просторів – західноєвропейського, євразійського, ісламського – і в українському суспільстві очевидні розходження й навіть протистояння щодо відповідних культурно-цивілізаційних орієнтацій. Звідси, належність України до периферійних зон декількох цивілізацій дає змогу визначити її приналежність до розколотих цивілізацій.

При цьому вона має необхідний потенціал, щоб стати єдиною культурно-цивілізаційною системою в плані цінностей та ідентичності. Але водночас ситуація невизначеності може зберігатися ще довго і призводити до кризових явищ у міжцивілізаційних відносинах. Окрім того, сили відштовхування розколюють ці країни на частини та притягують до цивілізаційних магнітів інших суспільств. Водночас, на нашу думку, наявність ознак внутрішнього розколу української цивілізації не прирікає її на безперспективність.

Загальновідомо, що частина мешканців Центру, Півдня та Сходу України вважають себе ближчими за характером, звичаями і традиціями до жителів Росії, ніж до західних українців; західні українці – до поляків, аніж жителів Донбасу; жителі Донбасу і Криму – до росіян і білорусів порівняно з жителями Центральної та Західної України. До того ж слід враховувати, що «регіональні або локальні ідентичності превалюють над загальнонаціональною, яка лежить в основі модерних політичних націй» [5]. Ми маємо розглядати нашу культурну ідентичність, з одного боку, у загальноцивілізаційному вимірі, а з іншого — з точки зору єдності загальноукраїнської культурної ідентичності. Очевидно, що обидва аспекти органічно взаємопов'язані та нерозривні. Водночас, тут приховано й серйозні колізії нашого розвитку. Погодимося з точкою зору української дослідниці Юлії Зерній, яка стверджує: «Стає дедалі очевиднішим, що дві України – це не економічні диспропорції, не політичні табори, хоча й вони теж. Дві України – це дві ідентичності, які мають до того ж виразну цивілізаційну прив'язку. Перша. Українська, традиційна, проєвропейська. Друга. Малоросійська, з імперським (радянським) компонентом, виразно антизахідна, а відтак за багатьма ознаками – азійська. Маємо визнати, що у багатьох своїх вимірах ці ідентичності є не компліментарними, а в окремих проявах – антагоністичними» [5].

Зауважимо, що феномен цих двох ідентичностей закладений відмінністю розуміння геополітичного вектора розвитку, ціннісних орієнтацій, структури історичної пам'яті, культурної та політичної практики, релігійної приналежності їх носіїв. Тому від балансу двох ідентичностей залежатиме, чи буде Україна демократичною європейською державою з виразним національним обличчям, повноправним суб'єктом міжнародної політики, чи розчиниться в євразійському просторі, де неминуче потрапить до сфери тяжіння російського геополітичного, інтеграційного та культурно-цивілізаційного чинника.

З огляду на попередні «проблемні зони» культурно-цивілізаційного виміру України під кутом сучасних інтеграційних процесів важливої ваги набуває проблема її лімітрофного положення (від латин. limitrophus – прикордонний – назва держав, які утворилися після Жовтневої революції 1917 р. на окраїні колишньої Російської імперії: Естонія, Литва, Латвія, Фінляндія). Звідси, визначення України як проміжного, міжцивілізаційного простору між західною та російсько-євразійською цивілізаціями.

Зауважимо, що таке лімітрофне положення неоднозначно оцінюється. Так, ЄС і НАТО бачать східні кордони України лінією розмежування між Європою та Росією (Росія з тюркськими анклавами і є окремою російсько-євразійською цивілізацією). З іншого боку, РФ вважає західні кордони України лінією розмежування між ЄС та НАТО і простором СНД, який розглядає як зону своїх особливих інтересів [6].

Лімітрофне положення — це проміжне становище або стан. Якщо народ «лімітрофа» не укорінюється в структуру якоїсь регіональної цивілізації, то його самоутвердження у формі незалежної держави залишається проблематичним, як і створення своєї локальної цивілізації. Україна є лімітрофом у трьох вимірах. У геополітичному вона опинилася між ЄС і НАТО, з одного боку, і Росією — з іншого. В економічному – між країнами з переважно ринковою економікою Заходу та державно-монополістичною під контролем нового правлячого класу економікою Росії. У духовно-моральному – між тоталітарно-моноідеологічним минулим і багато в чому невизначеним майбутнім у формі фактично лише ідеї про правову, демократичну, соціально орієнтовану державу. Усі три зрізи характеризують прикордонний, перехідний характер української держави та суспільства. Звідси як проблемність, так і політична необхідність віднайти свій шлях розвитку, своє місце у світі інтеграційних зрушень із урахуванням переваг моделі так званої м'якої модернізації та особливостей власної української культурно-цивілізаційної ідентичності. Водночас, останні події в Україні – курс нашої держави на підписання Асоціації з ЄС і відмова від нього, Європейська революція та Революція Гідності, які призвели до запуску механізму перезавантаження влади – мали своїм наслідком реальне виведення України з інтеграційної орбіти Росії, що викликало потужну комплексну реакцію Кремля, в тому числі у формі фактичної російської інтервенції й анексії Криму і створення реальної загрози територіальної цілісності та суверенітету України.

У якості висновку зазначимо, що характер українсько-російських відносин у 2013 – 2014 рр. і необґрунтоване збройне втручання Росії у внутрішні справи України свідчить про вступ у завершальну фазу великої геополітичної битви за Україну. Перехідний період між очікуваним завершенням процесу досягнення консенсусу між євразійською та європейською інтеграцією України буде часом, упродовж якого домінуючі політичні та військові, важливі господарські відносини на Заході органічно поєднуватимуться з переважаючими економічними зв'язками на Сході. Тому, а це надзвичайно важливо, стратегічне завдання України – вийти з найменшими втратами з парадоксально суперечливої і навіть загрозливої ситуації. Суть її в тому, що для збереження політичного суверенітету країни, зміцнення демократичних механізмів у внутрішньополітичному житті держави та суспільства об'єктивно важливо продовжити курс на європейську і євроатлантичну інтеграцію, а для забезпечення життєво важливих економічних інтересів нашій державі треба зберегти усталені перспективні ринки та підключитися до нових соціально-економічних проектів у євразійському регіоні. Загалом усе це знайшло відображення в ухваленій у середині 2010 р. новій цілісній внутрішньо- і зовнішньополітичній концепції України, яка прийшла на зміну затвердженим Верховною Радою ще у 1993 р. «Основним напрямам зовнішньої політики України», якою пріоритетними визначено як відносини з Європейським Союзом, так і з Російською Федерацією. Однак події листопада 2013 – лютого 2014 рр. в Україні, а також інтервенція Росії проти України у лютому – березні 2014 р. порушують як нагальне питання про необхідність серйозного переосмислення не лише загальних концептуальних зовнішньополітичних засад Української держави, а й конкретно її відносин із

Російською Федерацією.

З огляду на відзначені вище характер і особливості українсько-російських відносин у форматі інтеграційних процесів на пострадянському просторі вважаємо, що Україна в короткотерміновій (1-3 роки) перспективі не зможе серйозно змінити змістовне навантаження та значимий вектор загальної залежності від російського чинника (регіонально-господарської, інформаційно-комунікаційної, енергетичної). Сутнісних кардинальних змін, що сприятимуть реальному зміцненню міжнародних позицій України як повноцінного суб'єкта сучасних міжнародних відносин і реального претендента на регіональне лідерство, можна очікувати в кращому разі тільки в середньотерміновій (5-7 років) і стратегічній перспективі (10-15 років). Запоруку цього вбачаємо щонайменше в реалізації низки таких необхідних факторів:

– зміна загального характеру зовнішньої політики України від насамперед пасивної до головним чином активної, спрямованої на захист не групових, корпоративних, часткових, а важливих різнопланових загальнодержавних і національних інтересів;

– активізація української дипломатії в стратегічно важливих для нашої держави зонах: європейський і євроатлантичний вектори; відносини з країнами СНД і передусім з Російською Федерацією та Білоруссю; міжнародно-правове врегулювання кордонів України з цими державами; енергетична складова у відносинах із Росією та газотранспортна система України; безпековий вектор тощо;

– у діалозі з РФ як потужним сусідом, що до того ж прагне повної домінації на пострадянському просторі, не бажано/не можна залишатися віч-на-віч. Краще завжди мати сильних і впливових союзників, зацікавлених у стабільній, прогнозованій, внутрішньо- і зовнішньополітично виваженій Україні, що дасть змогу за необхідності вести діалог не у дво-, а в багатосторонньому форматі;

– досягнення консенсусу між усіма основними акторами української внутрішньополітичної сцени щодо погодженої позиції та захисту міжнародних пріоритетів, національних і державних інтересів у сфері зовнішньої політики, а також з цією метою зміцнення внутрішніх устоїв української державності шляхом упровадження в інтересах суспільства низки реформ – конституційної, судової, місцевого самоврядування тощо;

– модернізація й інноваційний розвиток української економіки шляхом швидкої та неухильної переорієнтації на новітні енергозберігаючі, інфраструктурні, високотехнічні та інші передові технології, які дадуть змогу принципово переломити ситуацію не тільки в енергетичній сфері, а й у структурі експорту-імпорту на користь експорту промислових виробів високої якості, сільськогосподарських товарів, а також надання різного роду послуг. При цьому важливо, щоб євроінтеграційна складова зовнішньої політики України стала вагомим мотиваційним чинником для реального впровадження модернізаційно-інноваційних механізмів у нашій державі.

Список використаних джерел:

1. Договірно-правова база двостороннього співробітництва з РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mfa.gov.ua/russia/ua/29162.htm

2. Стенограмма заседания Европейского клуба «Интеграция на постсоветском пространстве» 28 июня 2005 г. [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.kreml.org

3. Договор об учреждении Евразийского экономического сообщества от 10 октября 2000 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.evrazes.com/docs/view/3

4. Гринберг Р. Постсоветское пространство: возможности и пределы // Информационно-аналитический бюллетень / Центр проблем интеграции ИМЭИПИ РАН / Р.Гринберг. – М.: РАН, 2005.

5. Єрмоленко А. Виступ на круглому столі «Цивілізаційні ідентичності в регіонах України: відмінності та проблеми їхнього подолання»/ А. Єрмоленко // Форум націй: газета Конгресу національних громад України. – 2007. – Серпень. – №8(63).

6. Trojan S. Ogólnoeuropejski kontekst samoidentyfikacji procesów integracyjnych na przestszeni postradzieckiej / S. Trojan // Przeszłość, teraźniejszość і przyszłość integracji europejskiej / Pod red. M.Klimeckiego, H.Szczechowicz. – Włocławek: PWSZ, 2008.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено специфіку сучасних інтеграційних процесів на пострадянському просторі. Вказано на особливу роль Росії в його підпорядкуванні своєму домінуючому впливові. Відзначено особливості реалій і перспектив України в контексті європейських і євразійських інтеграційних векторів.

Ключові слова: інтеграція, пострадянський простір, Україна, Співдружність Незалежних Держав, Російська Федерація.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована специфика современных интеграционных процессов на постсоветском пространстве. Отмечена особая роль России в его подчинении своему доминирующему влиянию. Определены особенности реалий и перспектив Украины в контексте европейских и евразийских интеграционных векторов.

Ключевые слова: интеграция, постсоветское пространство, Украина, Содружество Независимых Государств, Российская Федерация.

З огляду на важкий економічний стан регіону.

Історія процесу перепідпорядкування Кримської області Україні

УДК 94:327

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
доктор політичних наук,
професор, Дипломатична академія України МЗС

Summary
The article examines the history of the process of relocation, the Crimean region of Ukraine on the basis of official documents. Lists the causes of the economic expediency of such a step. Contains facts of active expansion of the Crimea with the Russian side.
Keywords: **Crimean oblast, Ukrainian SSR, Sevastopol, common economies, territorial proximity.**

Історія процесу перепідпорядкування Кримської області Україні розпочалася з розгляду зазначеного питання і прийняття відповідного рішення Радою Міністрів РРФСР, яка дійшла висновку про доцільність передачі Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР з огляду на важкий економічний стан регіону.

Про конкретні історичні події щодо перепідпорядкування Криму УРСР зазначимо далі.

Після ретельного вивчення кримського питання, Рада Міністрів РРФСР дійшла висновку про доцільність передачі Кримської області до складу України. Було підготовлено звернення до Президії Верховної Ради РРФСР у вигляді відповідного документа: «О представлении Президиума Верховного Совета РСФСР по вопросу передачи Крымской области в состав Украинской ССР».

Верховна Рада Української РСР розглянула це звернення ВР РРФСР і прийняла постанову. Ця Постанова Президії Верховної Ради УРСР «О представлении Президиума Верховного Совета РСФСР по вопросу передачи Крымской области в состав Украинской ССР» від 13 лютого 1954 р. за підписами голови Президії Верховної Ради УРСР Д. Коротченка та секретаря Президії Верховної Ради УРСР В. Нижника була передана на розгляд Раді Міністрів РРФСР.

Паралельно зазначене питання розглянули на спільному засіданні представників кримської та севастопольської рад депутатів трудящих. На підставі всіх ухвалених рішень Президія Верховної Ради РРФСР прийняла постанову, у якій ішлося про доцільність передачі Кримської області до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Документ було направлено до Верховної Ради СРСР.

Президія Верховної Ради СРСР розглянула звернення «Про подання Президії Верховної Ради РРФСР з питання передачі Кримської області до складу Української РСР» і визначила, що «з географічних та економічних міркувань передача Кримської області до складу братньої Української республіки доцільна і відповідає загальним інтересам Радянської держави». Рада Міністрів РРФСР власну пропозицію внесла на розгляд Президії Верховної Ради РРФСР після того, як отримала згоду керівників України.

Президія Верховної Ради РРФСР 5 лютого 1954 р. прийняла відповідну постанову, і 13 лютого 1954 р. Президія Верховної Ради СРСР також прийняла постанову «Про подання Президії Верховної Ради РРФСР з питання передачі Кримської області до складу Української РСР».

Після відповідного обговорення за присутності низки зацікавлених осіб і запрошених високопосадовців 19 лютого 1954 р. одноголосно був затверджений Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу УРСР» («О передаче Крымской области из состава РСФСР в состав УССР») за підписами голови Президії Верховної Ради СРСР К. Ворошилова та секретаря Президії Верховної Ради СРСР Н. Пегова (Москва, Кремль, 19 лютого 1954 р.) [1].

Відповідно до Конституції СРСР 1936 р. затвердження змін кордонів між союзними республіками було в компетенції Верховної Ради СРСР (стаття 14, пункт «Д» і стаття 31) [2].

Отже, це важливе питання розглядалося в законодавчому порядку. На першій сесії Верховної Ради СРСР четвертого скликання 26 квітня 1954 р. одноголосно був затверджений закон про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу Української РСР у такій редакції:

«Верховна Рада СРСР постановляє:

Затвердити Указ Президії Верховної Ради СРСР від 19 лютого 1954 року «Про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу Української РСР». Указ Президії Верховної Ради СРСР визначав як підставу для такого рішення «спільність економіки, територі-

ВЕДОМОСТИ
ВЕРХОВНОГО СОВЕТА
СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

9 марта 1954 г. № 4 (798) Год издания 17-й

УКАЗ ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР

О передаче Крымской области из состава РСФСР в состав УССР

Учитывая общность экономики, территориальную близость и тесные хозяйственные и культурные связи между Крымской областью и Украинской ССР, Президиум Верховного Совета Союза Советских Социалистических Республик постановляет:

Утвердить совместное представление Президиума Верховного Совета РСФСР и Президиума Верховного Совета УССР о передаче Крымской области из состава Российской Советской Федеративной Социалистической Республики в состав Украинской Советской Социалистической Республики.

Председатель Президиума Верховного Совета СССР К. ВОРОШИЛОВ.
Секретарь Президиума Верховного Совета СССР Н. ПЕГОВ.

Москва, Кремль, 19 февраля 1954 г.

альну близькість і тісні господарські та культурні зв'язки між Кримською областю і Україною» [3].

Перепідпорядкування Кримської області Української РСР було здійснене у повній відповідності з вимогами Конституції СРСР та конституцій союзних республік.

Таким чином, 26 квітня 1954 р. Верховна Рада СРСР прийняла закон про передачу Кримської області Української РСР. Отже, перепідпорядкування Криму відбулося за ініціативи самої Російської Федерації. У жодному з наведених документів немає й згадки про «подарунок» Криму Україні з нагоди 300-річчя возз'єднання. Не збігається це рішення зі згаданою річницею й хронологічно.

У Постанові Президії Верховної Ради Української РСР від 13 лютого 1954 р. йдеться про те, що українська сторона вважає такий крок виправданим, «враховуючи спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарські і культурні зв'язки, що є проявом безмежної довіри великого руського народу українському народові».

Щодо питання належності міста Севастополя

Історичні документи про адміністративно-територіальний поділ СРСР 1947 р. свідчать, що Кримська область із обласним центром м. Сімферополь була утворена 30 червня 1945 року [4].

Кримська область включала на той час рік 6 міст обласного підпорядкування та 7 міст районного підпорядкування, була поділена на 26 сільських районів, 9 міських районів; мала 14 селищ міського типу та 140 сільрад.

Місто Севастополь названо серед міст обласного підпорядкування у переліку після Сімферополя за номером чотири [4].

Ця інформація нами наводиться з метою підтвердити той факт, що місто Севастополь (до 1948 р.) не було виокремлене в окрему одиницю союзного підпорядкування і всесоюзного значення, про що необґрунтовано стверджують деякі представники російської сторони.

Документ про адміністративно-територіальний поділ Радянського Союзу та РРФСР у 1949 р. містить інформацію про те, що місто Севастополь було виокремлене в місто республіканського підпорядкування РРФСР 29 жовтня 1948 р. Указом Президії Верховної Ради РРФСР «Про виокремлення міста Севастополя у самостійний адміністративно-господарський центр» за №761/2 [4].

У документі зазначалося: «Виокремити місто Севастополь у самостійний адміністративно-господарський центр із своїм особливим бюджетом і віднести його до категорії міст республіканського підпорядкування». Отже, у 1948 р. м. Севастополь було віднесене до розряду республіканських міст. Однак, це рішення жодним чином не стосується будь-яких змін кордонів Кримської області. І жодних правових підстав для твердження про те, що місто Севастополь з 1948 р. начебто не входило до складу території Кримської області не існує.

Документ адміністративно-територіального поділу СРСР 1954 року в м. Севастополі визначає три окремих райони: 1. Корабельний; 2. Північний (Северный); 3. Сталінський. Водночас відносить і називає місто Севастополь у складі Української РСР як місто республіканського підпорядкування [5].

Незаперечним доведенням незмінності кордонів Кримської області є незмінність площі її території, на що вказувалося в усіх офіційних статистичних документах Президії Верховної Ради СРСР з питань адміністративно-територіального поділу СРСР до і після 1948 року. Так, у збірниках «СССР. Административно-территориальное деление союзных республик» від 1947, 1949 та 1954 років вказується абсолютно ідентична площа території Кримської області – 26,0 тис. кв. км.

Тобто, виокремлення м. Севастополя в самостійний адміністративно-господарський центр і місто республіканського підпорядкування жодним чином не впливало на його територіальну приналежність до Кримської області. До того ж, після перепідпорядкування Кримської області УРСР територія РРФСР відповідно зменшилася на 26,0 тис. кв. км (із 16922,0 тис. кв. км у 1949 р. до 16896,0 тис. кв. км у 1954 р.). Тобто, саме на площу Кримської області без усяких вилучень [7].

Отже, твердження про те, що при передачі Кримської області до складу УРСР місто Севастополь начебто було виключене з цього процесу, не відповідає дійсності.

Ще одне. Нагадаємо, що 19 лютого 1954 р. відбулося засідання Президії Верховної Ради СРСР з питання про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу УРСР, на яке були запрошені представники всіх зацікавлених сторін, у т.ч. і голова виконкому Севастопольської міської Ради С.Ф. Сосницький. Отже, у випадку виключення міста Севастополя з процедури перепідпорядкування Кримської області УРСР присутність голови виконкому Севастопольської міської Ради на засіданні Президії Верховної Ради СРСР була б не тільки недоречною, а й неможливою.

Незаперечним документальним підтвердженням адміністративно-територіальної приналежності міста Севастополя Українській РСР після здійснення пере-

підпорядкування Кримської області Українській РСР є також офіційні документи Президії Верховної Ради СРСР з питань адміністративно-територіального поділу РРФСР до і після 1954 р., наведені вище (1949, 1954 рр.).

Після перепідпорядкування Кримської області УРСР існуючий стан було закріплено в 1978 р. в текстах Конституцій обох республік – і УРСР і РРФСР. Так, у Конституції РРФСР від 12 квітня 1978 р. у ст. 71 містами республіканського підпорядкування названо Москву та Ленінград. Водночас у Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р. у ст.77 містами республіканського підпорядкування визначені Київ і Севастополь. Прийнята 28 червня 1996 р. нова Конституція України також чітко підтверджує цей факт.

У російських конституціях радянського періоду м. Севастополь ніколи не згадувалося як місто республіканського підпорядкування. До того ж Основний закон Російської Федерації (Конституція Росії), прийнятий 12 грудня 1993 р., відносить до міст республіканського підпорядкування тільки Москву та Петербург.

Ще одним незаперечним свідченням того, що Севастополь разом із Кримською областю став містом-власністю України є система його фінансування. До 1954 р. Севастополь фінансувався з бюджету РРФСР, а після перепідпорядкування Кримської області УРСР – з республіканського бюджету України.

Про складний економічний стан Криму і, зокрема, м. Севастополя

Про складний економічний стан Криму і, зокрема, м. Севастополя свідчить наступний документ – Постанова Ради Міністрів СРСР № 403 від 25 жовтня 1948 р. «Про заходи з прискорення відновлення Севастополя» [8].

У постанові йдеться про те, що відновлення міста Севастополя здійснюється вкрай уповільнено. «За такими існуючими темпами відновлення міста і військово-морської бази може бути завершено не раніше 10-15 років, що є зовсім неприпустимим». За цих обставин Рада Міністрів СРСР вважає невідкладним державним завданням прискорення відновлення Севастополя і постановляє: завершити відновлення Севастополя протягом 3-4-х років. Надати для відновлення Севастополя на 1949-1952 роки 1523 млн. рублів капіталовкладень. У т.ч. на відновлення міста – житлового фонду, культурних закладів, об'єктів охорони здоров'я і комунального господарства – 414 млн. рублів; на відновлення підприємств і транспорту – 409 млн. рублів; на відновлення військово-морської бази – 700 млн. рублів, у т.ч. будівництво житлових будинків, казарм, службових і культурно-побутових закладів – 200 млн. рублів. Покласти виконання будівельно-монтажних робіт на Управління по відновленню м. Севастополя при Раді Міністрів РРФСР [9].

Однак ця постанова не одразу виконувалася, та й не могла бути швидко виконана з огляду на нестачу коштів у бюджеті Російської РФСР.

У перші повоєнні роки економіка півострова стала ще більше залежати від України: звідси постачалася сировина для металургійного виробництва, у т.ч. на комбінат «Азовсталь». З України Крим одержував продукти харчування і, у першу чергу, хліб. У 1950 р. промисловість Криму досягла лише 81% довоєнного рівня. Сільське господарство потерпало від нестачі робочих рук, води. Спроби переселити до Криму жителів з російських областей – Воронезької, Курської, Рязанської – зазнали фіаско: люди поверталися до своїх колишніх домівок з огляду на тяжкі умови проживання на кримській землі. Населення і місцеві органи влади Криму дедалі частіше висловлювали бажання про приєднання до України.

Розглянувши архівні матеріали стосовно бюджетів УРСР і РРФСР після 1954 р., ми виявили, що асигнування на м. Севастополь були передбачені тільки в бюджеті України. Певні кошти на розвиток військово-морської бази та міста вкладало Міністерство оборони СРСР, але, звертаємо увагу, що це було міністерство Союзу РСР, а не Росії (РРФСР).

Приналежність м. Севастополя з 1954 р. Україні виявлялася в усіх сферах державно-політичного життя. Зокрема, у діяльності представницьких органів влади. На всіх виборах Севастопольський виборчий округ, як і всі інші, що розташовувалися на території Кримського півострова, був включений до складу виборчих округів Української РСР.

З 1954 по 1991 роки Крим існував у статусі області у складі УРСР

З перепідпорядкуванням Криму Україні економічний розвиток цього регіону ліг важким тягарем на бюджет республіки, а також усю економіку Української РСР, територія, економічний і людський потенціал якої були піддані жорстокому знищенню внаслідок наступу та відступу фашистської Німеччини в роки Другої світової війни. До того ж було знищено всі великі підприємства, міста і села, практично всю інфраструктуру регіону.

Таким чином, специфіка географічного положення Криму, проблеми розвитку економіки півострова, зміна етнічного складу населення, у якому почали переважати вихідці з України, обумовили рішення уряду СРСР перепідпорядкувати Кримську область Українській РСР.

Україна вклала чимало коштів у економічний потенціал півострова: у 1950 – 1990-ті роки ця сума становила понад 30765 млн. руб. Зросло промислове виробництво, підвищився добробут населення. Був побудований північнокримський канал для зрошування спраглих кримських земель, численних садів, парків і заповідників. Завдяки дніпровській воді північнокримським каналом і зараз зро-

шується кримська земля. Поліпшення ситуації на півострові змінило й настрої керівництва вже незалежної Російської Федерації, яке у нових історичних умовах стало висувати територіальні претензії до України, розглядати Крим розмінною монетою у своїх політичних устремліннях. Унаслідок антиукраїнської пропаганди російських ЗМІ певна частина населення РФ почала вимагати повернути Крим Росії, вважаючи Севастополь російським містом, проголошуючи необхідність будь-якою ціною захищати перебування військового Чорноморського флоту Росії у Криму, тобто на суверенній території іноземної держави.

Підбиваючи підсумок…

Якщо створення Кримської АРСР 1921 р. у складі Росії пояснювалося типовими підходами до розв'язання суто територіальних питань, то зміна територіальної приналежності Криму в 1954 р. була обумовлена економічною необхідністю – занепадом економіки Кримської області внаслідок розриву історичних та економічних зв'язків півострова з Україною. Указ Президії Верховної Ради СРСР визначав як підставу для такого рішення «спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарські та культурні зв'язки між Кримською областю і Україною». Таким чином, теза про начебто «дарування» Криму Україні в ознаменування 300-річчя возз'єднання України з Росією не витримує критики.

Відновлення Кримської автономії вже в часи формування правосуб'єктності України органічно пов'язане з проголошенням незалежності нашої держави. Процес цей проходив болісно і складно.

Офіційне підтвердження територіальної цілісності України зафіксовано у статті 6 Договору між РРФСР і УРСР від 19 листопада 1990 р., ратифікованого Верховною Радою РРФСР 23 листопада 1990 року. У документі йдеться про те, що сторони визнають і поважають територіальну цілісність РРФСР та УРСР у межах діючих на той час кордонів.

Після розпаду СРСР і створення нових незалежних держав Україну в існуючих кордонах до 1993 р. визнали 148 держав світу, зі 140 державами встановлено дипломатичні відносини. Зазіхання на зміну територіальної належності українського міста Севастополя, що проявилися одразу ж після проголошення Україною незалежності, напряму суперечить нормам міжнародного права, а саме положенням основоположних документів – Статуту ООН і Гельсінському Заключному акту, якими закріплена незмінність повоєнних кордонів у Європі.

Однак, до останнього часу російська сторона всіляко мусує питання про повернення Криму. До того ж росіяни «повертають» собі півострів нерухомістю та землею. За інформацією Управління земельних ресурсів Криму, в автономії весь цей час триває активний процес переоформлення корпоративних прав великих сільськогосподарських фірм, що мають в оренді по 300-400 га землі терміном на 49 років (!). Українські землі отримують у власність російські власники через підставних осіб. Водночас Росія претендує також на 155 кримських об'єктів санаторного типу (із 600). Одна третина об'єктів, що перебуває в районі Великої Ялти, вже сьогодні є власністю Росії (пансіонати «Актер», «Мелас», «Понизовка» та багато інших). За останні п'ять років, за оцінками московських операторів кримського ринку нерухомості, на півострові викуплено до 90% усіх неосвоєних ділянок або довгобудів. Переважна більшість покупців – росіяни, кількість яких зросла з 10% до 70% [10].

Список використаних джерел:

1. Радянська Україна. – 1954. – 27 лютого. Постанова Ради Міністрів СРСР № 403 від 25 жовтня 1948 року «Про заходи з прискорення відновлення Севастополя».

2. «Известия», №100. – 1954. – 28 апреля.

3. «Известия», №100. – 1954. – 28 апреля.

4. 134.

СССР. Административно-территориальное деление союзных республик на 1 мая 1949 года: издание шестое. – М.: Известия Советов депутатов трудящихся СССР, 1949. – С. 71

5. СССР. Административно-территориальное деление союзных республик на 1 марта 1954 года: издание восьмое. – М.: Известия Советов депутатов трудящихся СССР, 1954. – С.15, 209, 447.

6. Заседание Верховного Совета РСФСР: стенографический отчет. – М., 1953. – С.181; Ведомости Верховного Совета Украины . – 1954. - С. 92.

7. Указ Президиума ВС СССР от 22 марта 1966 г. // Ведомости ВС СССР. - № 12 (1036). - Ст.190).

8. Постанова Ради Міністрів СРСР № 403 від 25 жовтня 1948 року «Про заходи з прискорення відновлення Севастополя». Коротка виписка з Постанови №403.

9. Радянська Україна. – 1954. – 27 лютого.

10. Россияне возвращают себе Крым недвижимостью и землей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: 5 августа 2009, 09:22. //http://est.ua/press/news/analytics/?id=1371/

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається історія процесу перепідпорядкування Кримської області Україні на підставі офіційних документів. Перераховуються причини економічної доцільності такого кроку. Наводяться факти активної експансії Криму з російського боку.

Ключові слова: Кримська область, Українська РСР, Севастополь, спільність економік, територіальна близькість.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается история процесса переподчинения Крымской области Украине на основании официальных документов. Перечисляются причины экономической оправданности такого шага. Приводятся факты активной экспансии Крыма с российской стороны.

Ключевые слова: Крымская область, Украинская ССР, Севастополь, общность экономик, территориальная близость.

Соціальне партнерство між органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями як можливість і здатність самоорганізації громадян

УДК 94:327

Олег ХУСНУТДІНОВ,
кандидат наук з державного управління

Summary
In this Article the Local – Self Government as opportunity and ability of self-organization of citizens and aspects of social partnership between Local – Self Governments and social movement is considered. Local autorities as the main cells of development of public life of civil society are shortly considered. The author of Article science shows that NGO according to the legislation of Ukraine should be understood and considered not as the separate and isolated element of democracy and as a form, the way of direct participation of citizens in management as the organic, not torn off element of system of Local Autorities, is shown what exactly lack of the mechanism of interaction and social partnership between the government and the organizations to the Third Sector leads to a control of democratic processes in society, doesn't promote social and economic development, permission of certain social problems. The Author provides the necessary directions of interaction in Article between the Autorities and the Third Sector, and also the directions on which it is necessary to concentrate organizational and financial opportunities of the Third Sector for more dynamic development of NGO. Results of this work can become a basis for information and analytical providing the Public Administration, the subsequent improvement of the legislation of Ukraine in the sphere of formation of civil society, increase, socially legal culture of participants of political process in Ukraine.
Keywords: **non-canonical strategy, tactics, stratagem, game, information noise, legitimacy, time and space.**

1. Місцеве самоврядування як можливість і здатність самоорганізації громадян

Світовий досвід і досвід незалежного розвитку України переконують: найпродуктивнішим механізмом згуртування суспільства навколо незаперечних, фундаментальних цінностей є розвиток місцевого самоврядування. Саме з його допомогою можна сподіватися на найбільше використання потенціалу самоорганізації суспільства, ініціативи громадян. Зрештою, йдеться про створення умов розвитку громадянського суспільства. Практика демократичних країн свідчить: там, де місцеве самоврядування розвинуте, панують демократичні засади, там держава і влада підконтрольні громадянам, а не навпаки.

Отже, органи місцевого самоврядування — основні осередки розвитку суспільного життя, громадянського суспільства. Зміцнюючи загальнолюдські цінності й ініціативи, забезпечуючи реальну участь жителів у розв'язанні важливих проблем, зв'язки між громадянами та об'єднаннями громадян, вони тим самим створюють умови для безконфліктної реалізації суспільних і приватних інтересів, включають їх у загальний контекст державного будівництва.

Фактично, лише з прийняттям Верховною Радою України 28 червня 1996 р. нової Конституції України були визначені принципи місцевого самоврядування в його сучасному розумінні. Вони багато в чому відповідають Всесвітній Декларації та Європейській Хартії про місцеве самоврядування, спрямовані на захист і зміцнення місцевої влади, цінностей демократії та децентралізації влади. Тобто, йдеться про право та реальну спроможність органів місцевого самоврядування, створених демократичним шляхом, перебрати на себе значну частину державних справ та управляти ними безпосередньо в повсякденному житті. Конституція по-новому визначила самоврядування, проголосивши первинним суб'єктом його не адміністративно-територіальну одиницю, а територіальну громаду — певний тип самоорганізації громадян, які живуть на одній території. Однак Конституція України закріпила лише основні принципи правового регулювання організації й функціонування місцевої влади в Україні.

Застосування відповідного механізму стало можливим завдяки ухваленому Закону України «Про місцеве самоврядування», згідно з яким «місцеве самоврядування в Україні — це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади — жителів села чи добровільно об'єднаних у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції України». Проте згаданий закон фактично зберігає централізацію. Таке протиприродне поєднання стає джерелом конфліктів і непорозумінь щодо розподілу повноважень і відповідальності на кшталт конфлікту між головами міських Рад і місцевих адміністрацій. Очевидна й слабкість зв'язків між державою та громадянами. Усвідомлення місцевими органами своєї підконтрольності громадянам, громадським об'єднанням, сприйняття їх як рівноправного партнера, спроможного вирішувати суспільно важливі питання ефективніше, з меншими витратами, теж не відбулося. За цих умов влада замикалася сама в собі, ставала непрозорою, а здатність органів місцевого самоврядування задовольнити потреби та запити громадян помітно обмежувалися. В результаті у людей посилилася недовіра до місцевих керівних органів, відчуження від них.

Бути самоврядними — на місці визначати, якими засобами забезпечувати задоволення потреб територіальних громад у ціло-

му та конкретних громадян. Ідея самоврядування є західною і за своїм походженням, і за мірою втілення в життя. Вона виникає і поступово утверджується не в сільській місцевості, а в місті як новому, модерному центрі розвитку суспільних відносин. Історично склалося так, що територіальні спільноти піклуються про те, щоб кодифікувати неформальні норми, які регулюють життя в місті, закріпити їх законно (Магдебурзьке право). В основі такого права — незалежність міст від релігійної або ж світської влади сильних світу цього. Отже, права територіальних спільнот складаються раніше, ніж права окремих індивідів.

В Америці самоврядування і демократію утверджували політичні та релігійні іммігранти-дисиденти, які мали великий досвід самоорганізації власного життя, самодисципліни та самообмеження. На час прийняття Декларації незалежності США фактично являли собою сукупність економічно, політично і конфесійно самоврядних територій — міст і штатів. Саме вони й поступилися частиною своїх повноважень і переваг на користь держави, передавши нащадкам майже бездоганний зразок такого суспільного ладу, який ініціативно відтворює стимули самовдосконалення. Тут самоврядування – первинне, а державність – вторинна, похідна. Таким чином, шлях до самоврядування був водночас шляхом до демократії та свободи. Адже люди вільні саме настільки, наскільки самоорганізовують своє життя, а не підкоряються зовнішній волі, хоч би що було її джерелом — окрема людина, партія, держава чи міжнародні організації. Тобто, самоврядування є фундаментальною засадою цивілізованого, демократичного облаштування спільного життя, засадою не лише декларованої та формально визнаної іншими незалежності, а незалежності практичної, підкріпленої ефективним розв'язанням соціальних та економічних завдань. Самоврядуватися — це відчувати повноту власних сил і спроможність упоратися з будь-якими внутрішніми проблемами, тобто бути самодостатнім.

На жаль, участь у самоврядуванні в Україні окремих членів територіальної громади, як правило, є малоефективною. Саме тому головну роль у вирішенні соціальних питань місцевих мешканців виконують об'єднання громадян, тобто громадські організації. У будь-якому разі, для цього державою повинні бути створені умови для організації партнерства та співробітництва між органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями.

2. Аспекти соціального партнерства між органами місцевого самоврядування та громадським рухом

Нині в Україні, як ніколи, назріла необхідність створення умов для організації партнерства та співробітництва між громадськими організаціями та органами виконавчої влади, необхідність спільного вирішення соціальних проблем молоді, громадян, створення дійсних правових демократичних механізмів взаємовідносин між органами державної влади та молодіжним і, в цілому, громадським рухом в Україні.

З одного боку, третій сектор в Україні стає більш упливовим, формується цілісна система громадських організацій, якісно зростає професіоналізм кадрів, уміння презентувати й реалізовувати свої можливості. Це надає можливість впливати на формування сучасного ринку соціальних послуг, які нині неспроможні повністю забезпечити ані державний сектор, ані бізнес...

З іншого боку, відсутній правовий простір, який повинен бути базою існування громадянського суспільства та демократичної держави взагалі.

Перегляд законодавства може бути проведений таким чином, аби спростити механізм створення та діяльності громадських організацій, зменшити втручання у їхню діяльність з боку різноманітних державних органів чи органів самоврядування, створити умови для залучення громадських організацій до вирішення соціально важливих проблем чи виконання певних загальнодержавних і місцевих програм.

Громадські організації, відповідно до законодавства України, слід розуміти і розглядати не як окремий ізольований елемент демократії, а як форму, спосіб безпосередньої участі громадян в управлінні; як органічний, невід'ємний елемент системи місцевого самоврядування. Підтримка ж недержавних неприбуткових громадських організацій з

боку органів державної влади та місцевого самоврядування, посадових осіб повинна мати не лише бажаний, рекомендаційний характер, а бути обов'язковою, в окремих випадках, можливо, й примусовою функцією.

Однак нині вже діють різні форми взаємин громадських організацій та органів місцевого самоврядування. Зокрема, з органами місцевого самоврядування активно співпрацюють молодіжні, жіночі, ветеранські та інші громадські організації.

У низці областей України підписано угоди про партнерство та співробітництво. Дуже цікавим є досвід Дніпропетровської обласної асоціації скаутів «СКІФ» щодо патріотичного виховання молоді, Запорізької Ліги інтелектуального розвитку молоді та багатьох інших. Більше двох тисяч молодих ватажків громадських організацій України пройшли навчання лідерству, взяли участь у міжнародних обмінах та роботі молодіжних таборів.

Громадськими організаціями розроблені та впроваджуються в життя: Концепція державної молодіжної політики в Україні, Всеукраїнська комплексна програма «Молодіжна Платформа України», Регіональна комплексна державна молодіжна програма «Молодіжна Перспектива Поділля», Комплексна програма «Німецька молодь в Україні», програми співпраці молодіжних громадських організацій з обласними радами та багато інших.

Молодіжні громадські організації тісно співпрацюють із зарубіжними партнерами, національними радами молодіжних організацій країн Європи, Європейським молодіжним форумом.

Організації третього сектору цементують взаєморозуміння між державою та громадянами.

Однак у нашому суспільстві відсутні механізми підвищення правової освіти та захисту громадян, інститути лобізму та омбудсменства; немає чітко сформованого третього сектору, який був би сконсолідований і взяв на себе функції замовника та виконавця в реалізації соціальних програм і замовлень у державі. Громадські організації, рухи, партії, благодійні організації та фонди виконують певні соціальні функції, але в основному вони здійснюють замовлення членів власних організацій.

Відсутність механізму взаємодії та визначеного соціального партнерства між державною владою та організаціями третього сектору призводить до стримання демократичних процесів у суспільстві, не сприяє соціально-економічному розвиткові, розв'язанню певних соціальних питань.

Саме тому в процесі організації партнерства між владою та третім сектором необхідно налагоджувати більш тісну взаємодію в таких напрямах:

1) оцінка соціально-економічної ситуації на місцях (у місті, регіоні тощо);
2) розвиток громадських структур, покликаних вирішувати питання обміну інформацією, експертизи законотворчих проектів, обговорення адміністративних рішень, громадських ініціатив (з цією метою треба створювати Ради громадсько-політичних організацій спільно з органами виконавчої влади; при місцевих адміністраціях – громадські ради з функціями експертів законотворчих ініціатив);
3) прийняття владою курсу конструктивного співробітництва з усіма об'єднаннями та організаціями, незалежно від

їхньої політичної орієнтації;

4) підготовки та складання угод по взаємодії з усіх напрямів політичної та економічної практики, створення атмосфери соціального партнерства;
5) розроблення нормативно-правової бази розвитку третього сектору на всіх рівнях.

Однак перспектива розвитку третього сектору також пов'язана з активізацією та поліпшенням:

- відносин між громадськими організаціями та комерційними структурами й засобами масової інформації;
- ролі громадських організацій у формуванні сталої моделі місцевої громади на основі соціальної злагоди.

Саме тому для більш динамічного розвитку громадських організацій необхідно концентрувати організаційні та фінансові можливості третього сектору на таких напрямах:

1) навчальна програма спільних семінарів, практикумів для представників третього сектору та малого бізнесу щодо підвищення професійної компетентності своїх лідерів, пошуку та вдосконалення форм контактів між ними;

2) інформаційно-пропагандистська програма, у якій передбачена взаємодія між третім сектором і місцевими та регіональними засобами масової інформації, а також формування позитивного іміджу громадських організацій;

3) створення інформаційно-аналітичного центру розвитку третього сектору для збору, обробки, аналізу та розповсюдження інформації, координації інформаційних потоків між різними секторами суспільства.

Нині в Україні є можливості для створення та реалізації Всеукраїнської комплексної програми соціального партнерства між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування й організаціями третього сектору.

Слід відзначити зростання професійного рівня та кваліфікації персоналу більшості українських громадських організацій у наданні громадянам різноманітних актуальних соціальних послуг.

Однак більшість громадських організацій знає, що краще звернутися до будь-якого фонду, щоб отримати грант, ніж до органу державної влади (виключенням, мабуть, є тільки конкурсна програма підтримки Донецької обласної ради громадських організацій області). За умов відсутності відповідальності за взаємовідносини між владою та громадськими рухами наша держава програє майбутнє. Уже сотні тисяч ідей, проектів – цінних думок української молоді, які дуже потрібні нашій державі – за копійки продано іноземним фондам або й віддано безкоштовно...

Потужний, сконсолідований третій сектор — це громадська більшість активних ініціативних людей, громадський рух, який у змозі підтримати реформаторську парламентську більшість у Верховній Раді України, нарешті у змозі виконати будь-яке соціальне замовлення.

Тому, вирішивши питання розвитку самоорганізації громадян, їх активної участі в місцевому самоврядуванні, соціального партнерства між органами місцевого самоврядування та громадськими рухами, удосконалення громадянського суспільства, державна влада зможе виконати головні завдання щодо становлення правової, соціальної, демократичної України.

Список використаних джерел:

1. Хуснутдінов О.Я. Аспекти глобалізації свідомості українського суспільства // Практична філософія. – 2001. — № 2. – С. 221-224.

2. Таранов П.С. Анатомия мудрости. В 2 т. – Симферополь: Таврия, 1996.

3. Пірен М.І. Основи конфліктології. – К.: КВІЗ, 1997. – 378 с.

4. Хуснутдінов О.Я. Процес формування громадянського суспільства в Україні як передумова становлення правової держави // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – К.: Вид-во УАДУ. – 2001. — №2 (частина 2). – С. 233-241.

5. Пірен М.І. Деонтологія конфліктів та управління. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. — 377 с.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання щодо місцевого самоврядування як можливості та здатності самоорганізації громадян та аспекти соціального партнерства між органами місцевого самоврядування та громадським рухом. Стисло розглядаються органи місцевого самоврядування як основні осередки розвитку суспільного життя, громадянського суспільства. Автором статті показано, що громадські організації згідно із законодавством України слід розуміти і розглядати не як окремий та ізольований елемент демократії, а як форму, спосіб безпосередньої участі громадян в управлінні, як органічний, невід'ємний елемент системи місцевого самоврядування, доводиться, що саме відсутність механізму взаємодії та визначеного соціального партнерства між державною владою та організаціями третього сектору призводить до стримування демократичних процесів у суспільстві, не сприяє соціально-економічному розвиткові, розв'язанню певних соціальних питань. Автор наводить необхідні напрями взаємодії між владою та третім сектором, а також напрями, на яких необхідно концентрувати організаційні та фінансові можливості третього сектору для більш динамічного розвитку громадських організацій. Результати цієї роботи можуть стати підґрунтям для інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, подальшого вдосконалення законодавства України щодо становлення громадянського суспільства, підвищення суспільно-правової культури учасників суспільно-політичного процесу в Україні.

Ключові слова: неканонічна стратегія, тактика, стратагема, гра, інформаційний шум, легітимність, час і простір.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается местное самоуправление как возможность и способность самоорганизации граждан и аспекты социального партнерства между органами местного самоуправления и общественным движением. Коротко рассматриваются органы местного самоуправления как основные ячейки развития общественной жизни гражданского общества. Автор статьи показывает, что общественные организации согласно законодательству Украины следует понимать и рассматривать не как отдельный и изолированный элемент демократии, а как форму, способ непосредственного участия граждан в управлении, как органический, не оторванный элемент системы местного самоуправления, доказывается, что именно отсутствие механизма взаимодействия и социального партнерства между государственной властью и организациями третьего сектора приводит к сдерживанию демократических процессов в обществе, не содействует социально-экономическому развитию, решению определенных социальных вопросов. Автор приводит необходимые направления взаимодействия между властью и третьим сектором, а также направления, на которых необходимо концентрировать организационные и финансовые возможности третьего сектора для более динамического развития общественных организаций. Результаты данной работы могут стать основой для информационно-аналитического обеспечения органов государственной власти, последующего совершенствования законодательства Украины в сфере становления гражданского общества, повышения общественно правовой культуры участников общественно-политического процесса в Украине.

Ключевые слова: неканоническая стратегия, тактика, стратагема, игра, информационный шум, легитимность, время и пространство.

Конституція для Європи.
Участь Італії в Європейському конституційному процесі

УДК 94:327

Summary
The article attempts to make light on the role of the Italian Republic in the process of development of European Constitution and Lisbon Treaty. The analysis is provided taking into account Italian Republic as one of the EC and EU founding members. It shows the aspects of the Italian decision-making process related to the issues of the Treaty itself and the peculiarities of the formation and implementation of Italian national interests on the international arena.
The article examines the attitudes of the Italian political leaders and Italian society towards the processes of further European integration. The analysis is contextualized by taking a historical perspective in particular the period of 2001-2009 which was characterized by the number of Intergovernmental Conferences leading to the development of European Constitution and Lisbon Treaty themselves.
Keywords: **European Constitution, Lisbon Treaty, Italian Republic, European Union.**

Вікторія ВДОВИЧЕНКО, здобувач ІІ року навчання кафедри зовнішньої політики та дипломатії Дипломатичної академії України при МЗС

(Закінчення. Початок у «З.С.» № 2 за 2014 рік)

Частина 2

У ході другого етапу переговорів, коли перемовини про договір було відновлено під час головування Німеччини у 2007 р., лівоцентристська коаліція очолила італійський уряд. Підписання Лісабонського договору стало політичним пріоритетом для цих партій. Прем'єр-міністр Р. Проді говорив про шлях подолання конституційної кризи в Європі та нестачу для цього відповідного імпульсу, до якого Італія безпосередньо зробить свій внесок. Згідно із зовнішньополітичною лінією Р. Проді національні інтереси Італії почали ототожнюватися із загальноєвропейськими.

Проінтеграційними настроями керувалися й інші партії «лівих». Ліві демократи прагнули посилити «політичну» Європу, виступаючи на користь поглиблення процесів європейської інтеграції. Вони зміцнили свої позиції, коли їх колишній лідер та прем'єр-міністр М. Д'Алема став міністром закордонних справ у 2007 році. Партія підтримувала ідею пришвидшити інституціоналізацію ЄС і поширити процедуру голосування за допомогою кваліфікованої більшості на більшу кількість політичних сфер, обмежуючи таким чином можливості відмовитися чи обмежити повноваження згідно з новим договором. У своїй промові міністр підкреслив готовність Італії слідувати положенням проекту нового договору за умови збереження інновацій, представлених у сферах спільної зовнішньої та політики безпеки і судової співпраці.

Італійський уряд підтримував поширення процедури голосування за допомогою кваліфікованої більшості голосів на такі сфери, як зовнішня, безпекова та оборонна політика, політика імміграції та судова співпраця. У цій процедурі вбачалося прискорення процесу прийняття рішення в ЄС, який, на думку Італії, був занадто ускладненим.

У Мадриді 18 країн-членів ЄС, які ратифікували проект конституції, 26 січня 2007 р. зустрілися для обговорення шляхів подальшого лобіювання погодженого тексту конституції. Італія стала однією з провідних країн цієї групи, яку назвали «Друзі конституції». Зустріч мала продемонструвати іншим країнам готовність більшості членів Євросоюзу до проведення повторних перемовин щодо ратифікації конституції.

На час проведення переговорів з ЄС щодо майбутнього договору 2007 року італійську делегацію представляли два незмінні дипломати: посол Р. Канджелозі, який на той час очолював Постійне представництво Італії в Євросоюзі, та посол Ф. Н. Ферочі, голова Апарату міністра закордонних справ М. Д'Алема. Вони продовжили розпочату роботу у 2003-2004 роках. Саме тому вектор італійської позиції щодо майбутнього Лісабонського договору не змінився. Італія входила до групи країн, які вже встигли ратифікувати договір та мали намір продовжити дотримуватися «конституційної лінії» на противагу євроскептично налаштованим країнам ЄС. На відміну від деяких країн, де розпочалася «ера європесимізму», особливо в країнах-засновницях Євросоюзу, Італія вбачала в Європі «щит» і спроможність захистити своїх громадян. Саме ідея «Європи-захисниці», на думку голови Фарнезіни М. Д'Алема, повинна стати новим мотиваційним чинником до подальших консолідуючих дій щодо європейської інтеграції. Громадянам ЄС було важливо довести спроможність Європи відповідати їх очікуванням та вибору. Однією з умов для цього є стратегічна зміна ролі Європи та її становлення як глобального актора світової політики.

Коли Франція та Нідерланди відхилили своїм вето проект договору, Італія своєю позицією адвокувала позицію тих народів, що підтримали ратифікацію та представляли більшість у складі «європейської родини». Важливу роль у цьому процесі відіграв новий Президент Італії Дж. Наполітано. Його активна позиція стала більш помітною через нестійкість позицій усіх інших його європейських колег, які чітко не усвідомлювали подальші кроки. Саме тому італійська зовнішньополітична стратегія полягала в лобі-

ювanні вже існуючого договору конституції, обмежуючи внесення змін до нього. На практиці, коли розпочалося обговорення майбутнього договору під час міжурядової конференції в липні 2007 р., італійські політики намагалися лімітувати поступки для деяких держав-членів ЄС, зокрема Польщі та Великої Британії. Тому пріоритетністю італійського уряду було недопущення «радикальних змін» до тексту Конституційного договору, а євроскептичні держави не повинні бути допущені до домінування під час проведення переговорів.

За час головування Німеччини в ЄС у 2007 р. ця країна продовжила ідею італійського президента. Виступаючи в Європарламенті 17 січня 2007 р., канцлер А. Меркель заявила про започаткування півріччної програми (до червня) щодо визначення «в інтересах Європи» подальшої долі Конституції для Європи. Особистий радник А. Меркель з питань ЄС У. Корсепіус організував численні міжурядові зустрічі та консультації для обговорення декларації до святкування 50-ї річниці Римського договору, яка вбачалася приводом для відновлення перемовин про конституцію під час головування вже Португалії у другій половині 2007 року. Сенат Італії 23 березня 2007 р. організував церемонію святкування, яку відвідали італійські та європейські парламентські лідери, а також Президент Єврокомісії Ж. М. Баррозо. Під час святкування Р. Проді підкреслив важливість підписання нового погодженого договору до наступних

виборів у Європарламент (липень 2009).

На Лісабонському «конституційному саміті» глав держав і урядів Євросоюзу в жовтні 2007 р. було погоджено остаточний варіант конституційного договору, у якому лідери вирішили відмовитися від поняття «Конституція ЄС», державних символів Євросоюзу та від прямого включення Хартії основоположних прав у текст договору. Обговорення перерозподілу місць у Європарламенті завершилося скороченням загальної кількості парламентарів із 785 до 750. Таке рішення призвело до зменшення місць у Європарламенті та повинно було зменшити кількість місць для Італії.

Італійська преса почала обвинувачувати Р. Проді та М. Д'Алема у замовчуванні проблем, пов'язаних з Італією. Як відомо, інформацію про кількість місць у Європарламенті було представлено ще 21-23 червня 2007 р. під час зустрічі Європейської Ради в Брюсселі, яка ухвалила так званий «Звіт А. Ламассура». Згідно зі звітом французького європарламентаря А. Ламассура та його румунського колеги А. Саваріна, перерозподіл місць у новому Європарламенті обчислювався, беручи за вихідні дані не кількість голосуючих, а чисельність громадян кожної окремої країни. Тому Італії надавалося менше місць, ніж Франції та Великій Британії. Під час погодження цього звіту в червні 2007 р., Італія не висунула протестів, але вони з'явилися в італійській пресі, коли «Звіт Ламассура» було ухвалено й оприлюднено в жовтні 2007 року. Як наслідок, італійський уряд відхилив пропозицію Європарламенту зменшити кількість італійських представників з 92-х до 78, у той час як Франції надавалося 74, а Німеччині – 96. Проді, прибувши на Лісабонський саміт 19 жовтня 2007 р., лише тоді розпочав переговори щодо кількості місць у Європарламенті для своєї країни, погрожуючи застосувати право вето. У результаті тривалих перемовин для Італії було погоджено 73 місця, що тотожно кількості місць для Великої Британії.

Італійський уряд Р. Проді доклав чимало зусиль для збільшення представництва своєї країни в Європарламенті. Однак позитивної реакції цей договір у суспільстві не мав, оскільки був договором лише між країнами-членами ЄС, а не основним законом Євросоюзу. У цьому італійське МЗС вбачало кризу європейської єдності. Для подолання останньої потрібна інша мотивація – забезпечення зайнятості населення та безпеки.

Лісабонський договір не забезпечив успіх кабінету Р. Проді, який заручився підтримкою «слабкої» більшості в парламенті Італії, що призвело до розпуску цього уряду у 2008 році. Навесні 2008 р. на виборах до італійського парламенту перемогу отримала коаліція С. Берлусконі. Уперше з початку 1990-х, питання європейської інтеграції в усіх програмах і дебатах італійських партій не було ключовим чи пріоритетним. Блок С. Берлусконі «Народ свободи», який об'єднав партії «Форца Італія» та «Аллеанца національ», згадав про вагомість поважати зобов'язання, покладені на країну згідно з усіма договорами ЄС, не забуваючи про збереження італійських інтересів у Євросоюзі. Маніфест Демократичної партії (об'єднання колишніх Католицької та Комуністичної партій) дуже розмито згадав лише про «якомога більшу Європу» («Europa massima possible»). Антиєвропейськими залишилися права партія «Ліга Норд» та ліва комуністична «Ріфондаціоне Комуніста».

Проте, як тільки IV-й уряд С. Берлусконі прий-

шов до влади, він продовжив зовнішньополітичний вектор, а особливо проєвроінтеграційний, попереднього уряду. Проєвропейські італійські дипломати знову зайняли керівні посади: Міністром закордонних справ Італії став Ф. Фраттіні, Р. Канджелозі стає радником Президента Італії К. Чіампі, а на його посаду в Брюсселі приходить Ф. Н. Ферочі. Саме тому новий зовнішньополітичний курс С. Берлусконі було узгоджено, щойно італійський парламент ратифікував Лісабонський договір.

Під час парламентської дискусії було проаналізовано вагомість і переваги ратифікації Лісабонського договору як для Європи, так і для Італії. Законопроект №759 про ратифікацію Лісабонського договору було внесено 31 липня 2008 р. спочатку в сенат, де він отримав одноголосну підтримку, а згодом дискусії розпочалися в Палаті депутатів. Там відбулося засідання Комісії у зовнішніх справах під головування С. Стефані («Ліга Норд»), а 30 липня 2008 р. асамблея Монтечіторіо (нижня палата парламенту) проголосувала «за» закон про ратифікацію Лісабонського договору. Уперше в італійській історії європейський договір було погоджено одноголосно обома палатами.

Таке рішення спричинило декілька факторів. По-перше, незалежно від політичної приналежності всі італійські політики визнавали необхідність подолання кризи в Європі, що виявилася також у результатах референдумів у Ірландії та рішенні уряду Чехії. Італійські політики

говорили про наявність «дихотомії та розриву між Європою та її народами». По-друге, такий результат пояснюється низькою кількістю радикальних лівих у парламенті Італії, обраному у 2008 році. Партія «Ріфондаціоне комуніста» завжди була євроскептичною в голосуванні щодо ратифікації європейських договорів, але вона не була обрана до Парламенту цього разу.

Єдиною партією, що могла голосувати «проти», була «Ліга Норд». Її представники, як і «Ріфондаціоне комуніста» в жовтні 2004 р. проголосували «проти» договору, що мав «конституціоналізувати» європейський ринок. Представляючи позицію партії щодо Лісабонського договору, Дж. Стукка говорив про віддаленість директив Брюсселя від потреб повсякденного життя європейця. Щодо нових політичних положень Європарламенту депутат вказував на відсутність у договорі повноважень, які дають право Європарламенту бути законодавчим органом влади і тому роблять його лише учасником у прийнятті європейських норм. Його колега, А. Торацці, вказував на ще більшу бюрократизацію процесу прийняття рішень у ЄС, коли останній перетворюється в «брюссельського Беніто Муссоліні».

Лісабонський договір очікував довгий шлях ратифікації. Однак 13 червня 2008 р. стало очевидно, що 53% ірландців на референдумі висловилися проти договору. Президент Італії Дж. Наполітано був обурений таким результатами голосування (відповідно до статті 6 Лісабонського договору, ратифікаційні грамоти здаються уряду Італії на зберігання). Слідом за Ірландією Президент Польщі 1 липня 2008 р. відмовився підписувати договір, ратифікований польським парламентом. Небажання Ірландії та Польщі ратифікувати Лісабонський договір пояснюється кількома чинниками. По-перше, з 1 листопада 2014 р. кваліфікованою більшістю при голосуванні вважаються голоси принаймні 55% членів Ради (як мінімум 15 країн), які представляють щонайменше 65% населення ЄС. Блокуючою меншістю в такому разі можуть стати чотири великі держави-члени Європейської Ради (для прикладу, союз Франції та Німеччини може заручитися підтримкою двох інших країн — Італії та Великої Британії, тоді інтереси інших держав будуть проігноровані). По-друге, кількість представників у Єврокомісії з листопада 2014 р. мала становити 2/3 кількості країн-членів ЄС. Таким чином, у звичайних умовах Комісія складатиметься з 18 представників від 27 країн. Це означає, що представництво Ірландії та Польщі не буде перманентним — рішення ухвалюватимуться без урахування думки цих країн. По-третє, Хартія з прав людини є інкорпорованою до Лісабонського договору, якому відтепер надавалася обов'язкова юридична сила. Тобто пріоритет буде надаватися acquis communitaire усупереч пріоритетам національних держав. Таким чином, стає очевидно, що еліті великих держав, таких як Італія, Франція та Німеччина вигідний Лісабонський договір, натомість права дрібних держав-членів будуть істотно урізані.

Попри це 1 грудня 2009 р. Лісабонська договір – новий основний документ ЄС, ратифікований усіма 27 країнами-членами, набув чинності. Ключовими положеннями Договору стало скасування права вето держав-членів одразу в кількох сферах, у тому числі в боротьбі зі змінами клімату, в питаннях енергобезпеки та екстреної допомоги. Крім того, нововведеннями договору є те, що керівники держав і урядів держав-членів ЄС уже з 2009 р.

мають право обирати постійного голову Європейської Ради строком на два з половиною роки. Передбачено перехід із 2014 р. на нову систему голосування кваліфікованою більшістю в Раді ЄС, зменшено кількість єврокомісарів до двох третин від кількості держав-членів (з відмовою від принципу «одна держава-член – один комісар»), а також посилено роль Європарламенту, склад якого обмежений 750 депутатами, і національних парламентів у функціонуванні Союзу. І, нарешті, Лісабонський договір зміцнює організацію дипломатичної служби Євросоюзу шляхом злиття посад Високого представника із загальної зовнішньої політики та політики безпеки і комісара з питань зовнішніх стосунків.

Лісабонський договір, формально зберігаючи принцип інституційного балансу впливу між наднаціональними та міжурядовими елементами, зрушує баланс впливу на користь міжурядових інститутів: Європейської Ради та Ради ЄС. Прикладами такої тенденції є введення посад голови Європейської ради, Високого представника із закордонних справ і політики безпеки, який, хоча й має подвійну підпорядкованість, але відчутно сильніше пов'язаний із Європейською Радою; підпорядкування Високому представникові служби зовнішніх зносин, що фактично призвело до виведення зі структури Комісії підрозділів, раніше підлеглих комісарові із зовнішніх зв'язків.

Італія активно брала участь у процесі підготовки майбутніх інституційних перетворень у структурі ЄС під час обговорення Конституційного та Лісабонського договорів. При цьому, італійський уряд своїми пропозиціями сприяв внесенню змін до більш ефективного функціонування Європейського Союзу. Розширення кола питань, що не потребували одноголосного погодження держав-членів ЄС, а лише за допомогою голосування за принципом кваліфікованої більшості мало сприяти посиленому співробітництву між державами-членами. Італія займала незмінну позицію під час просування цього питання в проекті обговорення як Конституційного, так і Лісабонського договорів. Італійські уряди цього періоду були одностайні у сприянні концепту «європейського суверенітету», що на практиці означало передання частини повноважень від держав-членів ЄС до ЄС у цілому. Тобто, Італія підтвердила свою прихильність подальшій бюрократизації Європи, а не просуванню «Європи націй».

Завершення неймовірно складного процесу довело, що попри всі внутрішні проблеми Європейського Союзу, різноманіття позицій країн-учасниць, це інтеграційне об'єднання не просто цілісне, а й життєдайне та впливове. Подолання інституційної кризи відкрило нові можливості для його розширення і стало добрим знаком для країн, стратегією яких є європейська інтеграція.

Список використаних джерел:

1. *Intervento del Ministro degli Esteri on. D'Alema alle Commissioni Riunite III (Affari Esteri e Comunitari) della Camera dei Deputati e III (Affari Esteri, Emigrazione) del Senato della Repubblica (2 agosto). — Електронний доступ: http://www.esteri.it/MAE/ministero/Servizi/Archivi_Biblioteca/Politica_Estera_2006.pdf — 24 січня 2014.*
2. *Intervento del Presidente della Repubblica, Giorgio Napolitano, in occasione della presentazione degli auguri del Corpo Diplomatico (Palazzo del Quirinale, 19 dicembre) — Електронний доступ: http://www.esteri.it/MAE/ministero/Servizi/Archivi_Biblioteca/Politica_Estera_2006.pdf — 24 січня 2014.*
3. *Prodi R. No al Euroscetticismo: rimetteremo in moto l'Unione. - Corriere della Sera. – 16 giugno 2006. – Електронний доступ: http://archiviostorico.corriere.it/2006/giugno/16/Prodi_all_euroscetticismo_rimetteremo_moto_co_9_060616064.shtml — 26 січня 2014.*
4. *Motion for the European Parliament Composition. – Електронний доступ: http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2007-0351&language=EN – 26 січня 2014; http://actmedia.eu/daily/severin-lamassoure-report-clears-european-parliament/11944 — 26 січня 2014.*
5. *Resoconto dell'Assemblea. Seduta No.45 del 30 luglio 2008. – Електронний доступ:. http://www.senato.it/documenti/repository/leggi_e_documenti/raccoltenormative/Lisbona/Camera/aula/st.045.pdf.-P. 72. — 27 січня 2014.*
6. *The Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community: [Electronic resource] / The Treaty of Lisbon. — Електронний доступ: http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ%3AC%3A2007%3A306%3ASOM%3AEN%3AHTML, free. — 27 січня 2014.*

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено роль Італійської Республіки у процесі вироблення Конституції для Європи та Лісабонського договору. Показано аспекти процесу прийняття рішень щодо положень цього договору та особливості формування і реалізації італійських національних інтересів на міжнародній арені.

Ключові слова: Конституція для Європи, Лісабонський договір, Італійська Республіка, ЄС.

АННОТАЦИЯ

В статье освещена роль Итальянской Республики в процессе подготовки к подписанию Конституции для Европы и Лиссабонского договора. Показаны аспекты процесса принятия решений в отношении положений настоящего договора и особенности формирования и реализации итальянских национальных интересов на международной арене.

Ключевые слова: Конституция для Европы, Лиссабонский договор, Итальянская Республика, ЕС.

Японська модель національної безпеки після «Фукусіми-1»

УДК 94:327

Микола КУЛІНІЧ,
ректор Дипломатичної академії України при МЗС

Summary
Article is devoted to the anniversary of the disaster that occurred in Japan " Fukushima-1" . The author analyzes the lessons that endured for yourself all mankind after the tragedy, which will significantly improve nuclear safety in the world. The author is convinced that the modern world order, based on the growth of the world economy and global security is extremely interdependent, and in this sense, North-East Asia - one of the key regions, which is also the subject and object of a globalized world, as well as process integration. In this context, the issues of peace and security at the global level, is entirely linked to the economic, political development and strengthening of regional security.
Keywords: **Japan , nuclear safety , Northeast Asia , energy, economic potential.**

Минулі після трагедії Фукусіми роки принесли багато роздумів щодо осмислення її уроків. Важливим уроком стало розвінчання міфу про безпеку атомної енергетики для країни, розташованої в сейсмонебезпечній зоні. З метою усунення першочергових наслідків катастрофи було багато що зроблено – захоронення відходів, дезактивація, відновлення виробничих потужностей. Однак для вирішення довгострокових проблем потрібні роки та десятиліття. Для всіх стало зрозумілим найважливіше: країна вступила в «постфукусімський» період свого розвитку, який якісно відрізняється за всіма параметрами суспільного буття.

Які уроки винесла Японія та й усе людство після катастрофи? По-перше, необхідно зважити на «потрійне лихо», що поєднувало в собі землетрус магнітудою 9 балів, потужне цунамі та радіаційну аварію на АЕС «Фукусіма-1», що було безпрецедентним за характером, руйнівною силою і масштабами наслідків. У результаті лиха загинуло майже 16 тис. осіб, ще понад 3 тис. вважаються зниклими без вісті. Із зони лиха було евакуйовані понад 350 тис. осіб [1].

Певну розгубленість політичного керівництва країни продемонстрував 2011 рік. Особливо це було помітно в перші місяці після аварії, коли були потрібні чіткість і оперативність вжиття заходів. Дії політиків нерідко дезорієнтували бюрократів, вносячи розлад у їх діяльність. Так сталося, наприклад, у липні 2011 р., коли прем'єр-міністр М. Кан дезавуював зроблену місяцем раніше заяву власного міністра щодо прийнятного рівня безпеки на АЕС.

Фукусімська трагедія посилила давно назрілу кризу всієї політичної системи країни, оголивши вади, з усією гостротою поставивши питання про її докорінне реформування. Прийняті владою рішення істотно відставали від реальних потреб. Прем'єр занадто довго зволікав із призначенням спеціального міністра з питань подолання наслідків, а політика, якого нарешті призначили, практично відразу змістили з посади за невдалу репліку. З величезним запізненням – лише через чотири з половиною місяці після катастрофи – уряд прийняв директиву з питань відновлення, у якій визначалися конкретні заходи, виконавці, терміни, фінансові ресурси, межі зон проведення відновлювальних робіт тощо. Тільки на початку лютого 2012 р., тобто майже через рік після катастрофи, уряд зміг організувати у своєму складі спеціальне Управління з питань відновлення, яке взяло на себе роль координатора розрізнених дій окремих відомств. Доречно згадати період Великого землетрусу Канто 1 вересня 1923 р., яке практично повністю знесло з лиця землі японську столицю: тоді аналогічне відомство було створено всього через чотири тижні після катастрофи.

Велику проблему породжувало недоречне для періоду національної кризи протистояння парламентських партій правлячого блоку й опозиції. Необхідний для потреб відновлення додатковий бюджет був прийнятий із великим запізненням. Унаслідок такої нерозторопності в громадській думці країни стали превалювати настрої розчарування та недовіри до політичної влади. Рейтинги уряду на початку 2012 р. не перевищували 30%. З цієї точки зору фукусімська трагедія посилила кризу політичної системи країни та з усією гостротою поставила питання про її докорінне реформування.

По-друге, важливим уроком Фукусіми стало розвінчання міфу про безпеку атомної енергетики для країни, що знаходиться в сейсмічно активній зоні. Японцям протягом багатьох десятиріч цілеспрямовано доводили, що ситуація під контролем і приводу для занепокоєння немає. Отриманий урок полягає в тому, що стихія є

непередбачуваною, а людина при всій своїй технічної озброєності перед нею повністю беззахисна. Тепер Японії належить продемонструвати світові, яким чином держава, що раніше орієнтувалася на мирний атом, зможе перебудувати структуру виробництва електроенергії, як в умовах обмеженого простору будуть вирішуватися питання утилізації радіоактивних відходів тощо. Ці завдання не мають аналогів у світовій історії.

Великий прогрес був досягнутий у справі поховання відходів у зоні відчуження навколо станції, дезактивації доріг, будівель і споруд, утилізації радіоактивного сміття. Проте слід розуміти масштаб завдань. Після землетрусу і цунамі утворилося 22,5 млн. т. уламків – у 1,6 раза більше, ніж після землетрусу 1995 р. в Кансаї. Тільки в одній префектурі Міягі кількість завалів приблизно дорівнює обсягу побутового сміття за 19-річний період. До березня 2012 р. було розчищено лише близько 6% уламків. Розбирання завалів ускладнюється їх радіоактивним забрудненням. Центральний уряд звернувся до місцевої влади по всій Японії з закликом приймати у себе й утилізувати сміття з постраждалих районів, що має низький (до 280 беккерелів/кг) рівень радіації. Однак переважна більшість муніципалітетів відмовилася, пославшись на відсутність у себе відповідних місць для поховання і радіофобію населення. На заклик відгукнулися лише Токійський муніципалітет і ще кілька муніципалітетів із двох префектур.

Інша проблема полягає в

тому, що величезні обсяги радіоактивних речовин потрапили в море і на сільськогосподарські угіддя. У результаті з великими складнощами стикається збут продовольчої продукції фермерських господарств із навколишніх префектур, а також морепродуктів, що добуваються в регіоні, навіть безпечних у радіаційному сенсі. Це, у свою чергу, ставить під загрозу добробут фермерів, створюючи додаткове соціальне напруження в постраждалих районах.

Гостро стоїть питання про переселення мешканців, що проживають у тимчасових житлах. Тільки в префектурі Міягі їх налічується 18 тис. осіб. Вирішення цього питання залежить від бюджетного фінансування, з яким Японія має проблеми, — державні фінанси відчувають величезний дефіцит. Наприклад, у бюджеті 2012 р. майже половину видаткової частини (48%) планується покрити за рахунок позик. Для відновлювальних робіт необхідно від кількох до десятків років залежно від конкретного завдання.

Японія з великою вдячністю приймала міжнародну допомогу, яка була особливо важлива для неї в початковий період після катастрофи. Уже в перші дні в постраждалі райони прибули групи рятувальників із багатьох країн. Спільно з американськими військовими японські «сили самооборони» провели безпрецедентну за масштабами операцію «Томодаті», у ході якої проводилися розчищення завалів, пошук похованих під уламками людей, доправлення гуманітарних вантажів тощо. Україна була однією з перших країн, які направили у аеропорт Наріта гуманітарну і технічну допомогу постраждалим. Український чартерний літак приземлився 17 березня 2011 р., доправивши гуманітарний вантаж. Велику роль відіграли й грошові пожертвування з-за кордону. За рік по урядовій лінії з 126 країн світу до Японії надійшло пожертвувань на суму 17,5 млрд. єн (близько 220 млн дол.), по лінії Червоного хреста – 57,5 млрд. єн (близько 720 млн дол.).

У першу річницю трагедії імператор Японії висловив глибоку вдячність країнам, що направили загони рятувальників і гуманітарну допомогу, а прем'єр-міністр Е. Нода заявив, що «Японія повинна повернути борг подяки, роблячи активний внесок у міжнародне співтовариство». Маючи унікальний досвід боротьби з наслідками стихійних лих, Японія планує провести низку міжнародних конференцій, включаючи намічену на 2015 р. під егідою ООН Всесвітню конференцію із боротьби з наслідками стихійних лих. У питанні боротьби з наслідками радіаційних катастроф великий інтерес для Японії становить «чорнобильський» досвід Росії, України та Білорусі. Україна і Японія 18 березня 2012 р. підписали міжурядову угоду про співпрацю в ліквідації наслідків аварії на АЕС.

По-третє, катастрофа показала, що до неї всі розрахунки масштабів потенційного стихійного лиха були занадто оптимістичними. Під головуванням прем'єр-міністра після катастрофи була створена Центральна рада з питань запобігання стихійним лихам, яка восени 2011 р. розробила рекомендації, засновані на прогнозуванні набагато більш руйнівних, ніж раніше передбачалося, землетрусів і цунамі. Переглянуто у гірший бік і сценарій, згідно з яким найсильніший землетрус у столичній метрополії може призвести до загибелі 11 тис. осіб і принести економічних втрат в обсязі 112 трлн. єн. Нині взято курс на поступове виведення з експлуатації наявних АЕС, які виробили свій строк. Втрати передбачається заповнити за рахунок нарощування імпорту вуглеводнів і відносно екобезпечного природного газу, а також прискореного розвитку відновлювальної енергетики.

Нові плани забудови міст і селищ на місці зруйнованих ураховують гіркий досвід руйнівного цунамі 11 березня 2011

року. Так, житло передбачається будувати на височинах, використовуючи принципово нові технологічні рішення. Планується будівництво додаткових хвилерізів посиленої міцності, підвищення сейсмостійкості об'єктів інфраструктури, шкіл, лікарень та інших громадських споруд. Крім того, велика увага приділяється поліпшенню засобів інформування населення, розміщення схем евакуації та іншим методам освіти про заходи під час катастрофи. У багатьох районах країни планується проведення навчань із цивільної оборони.

Одночасно опрацьовуються сценарії комплексних катастроф, подібних «потрійному лиху» 11 березня 2011 р., коли до землетрусу і цунамі додалася техногенна аварія. Прораховуються ситуації, у яких стихійні лиха поєднуються з масовими пожежами, масштабним витоком отруйних речовин у навколишнє середовище, серйозними збоями в роботі транспорту тощо. У ході подібного планування відпрацьовуються скоординовані дії рятувальних служб, поліції, сил самооборони та пересічних громадян. За основу при цьому взято концепцію «мінімізації збитків», відповідно до якої суспільство має бути готовим до природних катаклізмів будь-якої потужності, якими б руйнівними вони не були.

Хоча минуло вже кілька років, трагедія Фукусіми й нині дається взнаки. Так, 19 лютого 2014 р. на АЕС «Фукусіма-1» витекло близько 100 т радіоактивної води із високим вмістом радіації. Хоча представники енергетичної компанії Токіо Денреку і заявили, що ця вода не потрапила до Тихого океану, а локалізована близько місця аварії, проблема зараження навколишнього середовища не знята з порядку денного [2].

Микола Кулініч під час відвідання АЕС «Фукусіма-1»

Катастрофа 11 березня показала вразливість політики пріоритетного розвитку атомної енергетики в країні, що знаходиться в зоні з високою сейсмічною активністю. Довгострокові плани розвитку електроенергетичної галузі, прийняті до катастрофи (по-четверте), передбачали підвищення частки АЕС із нинішніх 30% до 50% до 2030 року. Нині ж узято курс на пошук додаткових енергоресурсів. Проблема полягає в тому, що довести частку енергетичних «чистих джерел» на наявній технологічній базі до значимого рівня практично неможливо, а ставка на імпорт енергосировини призведе до того, що Японії доведеться вести на світових ринках запеклу боротьбу з Китаєм, Індією та іншими країнами, економіки яких бурхливо розвиваються. Це неминуче призведе до подальшого підвищення цін на енергоносії.

Японія шукає різноманітні енергетичні джерела через інвестування в широкомасштабні енергетичні проекти світового значення. Так, японська сторона запропонувала Турецькій Республіці свою участь у будівництві атомної електростанції на Чорноморському узбережжі. Зазначимо, що японсько-французький консорціум на замовлення турецької сторони має намір розпочати будівництво чотирьох реакторів, потужністю 1,100 мегават (менша за розміром та менш дорога версія європейських герметичних реакторів третього покоління). Вартість проекту оцінюється приблизно у 22 млрд. доларів. За деякими припущеннями, саме японська сторона розглядає можливість надання коштів на реалізацію Туреччиною цього масштабного проекту. Згідно з попередніми оцінками, будівництво атомної електростанції може розпочатися у 2017 р. та завершитися до 2023 року [3].

Хоча постраждалі райони займають відносно невелику частку в економічному потенціалі країни (приблизно 2,5% ВВП), масштаб руйнувань, безумовно, відчувається всією економікою, що знизила темпи свого розвитку. Загальні втрати від землетрусу й цунамі оцінюються на рівні близько 3,5% ВВП. Крім того, катастрофа призвела до зниження темпів економічного розвитку. Додатковим негативним фактором для економіки у 2011 р. стало різке здорожчання єни, а також вимушене в умовах зупинки АЕС збільшення імпорту зрідженого природного газу.

Оскільки в постраждалих районах базувалися підприємства-монополісти у сфері виробництва певних компонентів електронного обладнання автомобілів, значного удару було завдано по всій автомобільній промисловості країни. Проте колапсу не сталося, усе обмежилося лише деякими затримками в поставках, що говорить про видатні адаптивні здібності японської економіки. Важливо й те, що урядові вдалося практично повністю відновити ключові об'єкти інфраструктури постраждалих районів – підприємства газо-, водо- та електропостачання, автомобільні та залізничні магістралі, аеропорти та морські термінали.

Багато хто припускав, що катастрофа справить на Японію сильний мобілізуючий вплив, дасть новий імпульс розвитку, дозволить покінчити з тривалим періодом економічної стагнації. Поки що про це говорити рано, але ясно одне: Японія вступила в «постфукусімський» період іншого буття.

Аналізуючи японський підхід до питань безпеки в Північно-Східній Азії, можна зробити кілька висновків. Порядок сучасного світу, заснований на зростанні світової економіки та глобальної безпеки, є надзвичайно взаємозалежним, і в цьому сенсі

Північно-Східна Азія є одним із ключових регіонів, які одночасно являються і суб'єктом, і об'єктом глобалізації світу, а також процесу інтеграції. У цьому контексті питання миру та безпеки на глобальному рівні цілком і повністю взаємозалежне з економічним, політичним розвитком і зміцненням безпеки на регіональному рівні. Стимулювання економічного зростання держав Північно-Східної Азії підштовхує їх до об'єктивної модернізації та просування політичного діалогу з питань зміцнення безпеки, питань на основі універсального принципу взаємної поваги та рівності, довіри і врахування національних інтересів.

Цілком очевидно, що японські політики планують зосередити увагу на майбутніх регіональних рамках безпеки на основі моделі співпраці з питань безпеки, які в основному знаходять своє відображення в концепції «побудови співтовариства» Східної Азії.

Поряд з цим, більшість японських експертів як і раніше впевнені, що стратегічний союз із США та американським військовим представництвом в Азії має важливе значення для нинішнього та майбутнього стану регіону і будь-які майбутні рамки безпеки повинні враховувати цей фактор.

Аналіз ситуації в регіоні, особливо в контексті питання ядерної безпеки на Корейському півострові показує, що всі регіональні гравці мають свої сильні мотивовані інтереси в інституціоналізації структури безпеки, як відповідного інструменту для підтримки балансу сил, стабільного миру та безпеки Північно-Східної Азії. Формат шестисторонніх переговорів (Японія, США, Китай, Росія, Південна і Північна Корея) за певних обставин може бути розглянутий в якості відправної точки для майбутніх багатонаціональних механізмів зміцнення безпеки, в разі реального ядерного роззброєння Північної Кореї буде мати місце впровадження спільної заяви всіма пов'язаними державами в повному масштабі. Тільки в цьому разі зміцнення регіональної безпеки буде реалістичним і здійсненним. Напевно, необхідно більше довіри та прозорості від усіх регіональних гравців.

Важливою умовою для формування клімату взаємної довіри в рамках системи безпеки в Північно-Східній Азії є створення заходів щодо зміцнення довіри і безпеки (ЗЗДБ). Деякі з них можуть бути використані з європейського досвіду зміцнення безпеки, особливо на основі 40-річного досвіду Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Найбільш важливими з них є : механізми консультацій, прозорість заходів, механізми контролю, зниження ризиків тощо.

Японія відіграє особливу роль у безпеці регіону, оскільки залишається єдиною країною з усебічно розвинутою промисловою економікою в Північно-Східній Азії та найближчими роками буде найбільш важливим економічним і політичним гравцем не тільки в регіоні, а й на глобальному рівні. Хоча деякі японські експерти підкреслюють, що Японія де-факто є країною «середньої потужності», але її амбіції регіонального лідера цілком очевидні. Країна має продемонструвати власну здатність керувати безпекою навколишнього середовища регіону, щоб проявити реальні амбіції в якості світової держави нового типу.

Японські успіхи на регіональному рівні будуть вагомим випробуванням на шляху до глобального управління безпекою світового співтовариства.

Список використаних джерел:

1. Див.: Д.Стрельцов. Фукусима. Горькие уроки японской катастрофы. 04 апреля 2012. – Режим доступу: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=285#top

2. На АЭС Фукусима-1 вытекло около 100 тонн радиоактивной воды. – Режим доступу: ukrinform.ua/rus/news/na_aes_fukusima_1_viteklo_okolo_100_tonn_radioaktivnoy_vodi_16050M/

3. У регіоні Чорного моря з'явиться атомна електростанція, Туреччина будуватиме нову АЕС. Україна повинна розпочати атомні переговори з Туреччиною. – Режим доступу: http://geostrategy.ua/node/497

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена річниці катастрофи, що сталася в Японії на АЕС «Фукусіма-1». Автор аналізує уроки, які винесло для себе все людство після цієї трагедії, що мають підвищити ядерну безпеку. На переконання автора, порядок сучасного світу, заснований на зростанні світової економіки та глобальної безпеки, є надзвичайно взаємозалежним, і в цьому розумінні Північно-Східна Азія — один із ключових регіонів, які одночасно являються і суб'єктом, і об'єктом глобалізації світу, а також процесу інтеграції. У цьому контексті, питання миру та безпеки на глобальному рівні цілком і повністю взаємозалежне з економічним, політичним розвитком і зміцненням безпеки на регіональному рівні.

Ключові слова: Японія, ядерна безпека, Північно-Східна Азія, енергетика, економічний потенціал.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена годовщине катастрофы, произошедшей в Японии на АЭС «Фукусима-1». Автор анализирует уроки, которые вынесло для себя все человечество после трагедии, которые позволят существенно повысить ядерную безопасность в мире. Автор убежден, что порядок современного мироустройства, базирующийся на росте мировой экономики и глобальной безопасности, является чрезвычайно взаимозависимым, и в этом смысле Северо-Восточная Азия — один из ключевых регионов, который одновременно является и субъектом, и объектом глобализации мира, а также процесса интеграции. В этом контексте вопросы мира и безопасности на глобальном уровне целиком и полностью взаимосвязаны с экономическим, политическим развитием и укреплением безопасности на региональном уровне.

Ключевые слова: Япония, ядерная безопасность, Северо-Восточная Азия, энергетика, экономический потенциал.

Неканонічна стратегія

УДК 94:327

Summary
The article examines the basic theoretical ideas about genesis, nature and properties of non-canonical strategy in order to understand the reasons for emergence of some unforeseen political processes. To that end, firstly, the essence of the "strategy" concept is analyzed, a comparative description is conducted with tactics, than it is contrasted with similar categories "game", "stratagem" in substance and, finally, the main factors are specified which help to detect non-canonical strategy in time.
Keywords: non-canonical strategy, tactics, stratagem, game, information noise, legitimacy, time and space.

Ірина ВИШНЕВСЬКА,
аспірант НАНУ

Частина ІІІ

(початок у №№ 1-2 «З.С.» за 2014 рік)

3.8. ДЖОКЕР

Термін «джокер» (англ. joker, букв. «блазень») прийшов у теорію міжнародних відносин із карткової гри, де так можуть назвати будь-яку карту, ускладнюючи гру невизначеністю.

Неоднозначність відносин із джокером можна охарактеризувати так. 1. Слідування вислову «Розумний на гору не піде, розумний гору обійде» – намагання оминути сферу дії джокера, що загрожує потраплянню у непередбачену ситуацію. 2. «Пан або пропав» – характерно не стільки для тих, хто не боїться ризикувати, скільки тих, кому нічого втрачати. І що цікаво, перебуваючи в зоні джокера, така держава може використовувати блеф, зокрема, у якості козиря — ядерний арсенал. 3. Джокер – індивід. Такі люди часто сіють невиправданий хаос, який виправдовується необхідністю еволюційних змін. «Well begun - half done» (варто тільки розпочати, а там і піде). Л. Гумільов у науковій праці «Етногенез і біосфера Землі» називає таких індивідів пасіонаріями: «правильно називати їх не ведучими, а штовхаючими» [15, с. 283] рух, маси. За пасіонарієм ідуть маси, які потрапили в зону пасіонарного поля. Пасіонарії можуть займати лідерські позиції, їхня діяльність може вивести на певний рівень розвитку, однак кінцевим результатом завжди є індивідуальна і видова руйнація. Лідери з «від'ємним» зарядом – це пасіонарії, які штовхають до жертовності, загибелі, руйнації, на відміну від «позитивних», які спрямовують свою енергетику й магнетизм до життя, розвитку. Джокером може виявитися й психічно хвора людина.

Сучасна психологічна школа пояснює причину війни наявністю психічних порушень у окремих індивідів. Наполеона, Гітлера, Муссоліні переслідував недуг – манія війни. 4. «Джокеротворці». Вважається, що в зоні джокера невизначеність різко зростає, а можливості пророкувати подальший хід подій зменшуються [16, с. 138-155]. Однак наразі наукова думка переступила рубіж плавання за течією; виникла можливість самим створювати течію, напрям її руху та курс всіх інших.

Ефект зіткнення з джокером нагадує несподівану хімічну реакцію. Хоча ця «несподіваність» відносна. Особливо для хіміка-джокеротворця, що сам створив «гримучу суміш», поклавши край давно відомим і віджитим методам дивувати публіку ТА, відповідно, впливати на неї. Якщо людство пливло звичайним руслом, У повільній динаміці, де майбутнє було передбачуваним, то джокер, мов той казковий джин, може раптово перенести в незвідане місце. Воно може виявитися не обов'язково пеклом. Воно може бути і раєм. Та незвідане нас лякає. Ми боїмося його. Тому зазвичай оминаємо джокера. Хоча він у змозі не тільки ускладнювати ситуацію, а й спрощувати її. Однак нас відштовхує хаос І непередбачуваність. На перший погляд здається, що в зоні джокера виникає такий страшний хаос, що ним не можна керувати, насправді ж усе навпаки. Нестійкість траєкторій хаотичних систем робить їх надзвичайно чутливими до управління. Необхідний результат може бути отриманий за рахунок одного або серії малопомітних, незначних збурень траєкторії «вікон уразливості». Система надзвичайно чутливо реагує на зовнішній вплив, характеризуючись рухливістю, керованістю та пластичністю.

Існують різні джокери. Джокер першого ряду стрибком перекидає систему в точку А. Передбачити таку ситуацію можливо, аналогічно очікуванням того, хто пиляє гілку, на якій сидить. Джокер другого ряду з імовірністю p1 переводить систему в точку А, а з імовірністю p2 – в точку В. Джокер третього ряду може перевести наш об'єкт в будь-яку точку простору, але з різною ймовірністю [17, с. 3-15].

Найпростішою, але тим не менш цікавою і повчальною є модель пісочної купи, яка нестійка в багатьох місцях і разом з тим її кри-

тичний стан є абсолютно стійким. Жертвуючи складовими частинами, пісочна купа зберігає стійким свій самоорганізовано-критичний стан.

Сучасні стратеги міжнародних відносин у змозі утримувати систему в спокійному руслі, перенаправляючи чи експортуючи зону джокера в іншому напрямку. Коли у ворожій державі підтримується безлад усередині, то вся людська агресія виливається всередині, і до зовнішніх воєн не доходить. У політиці іноді не так важливо, хто прийде до влади у «підзвітних» країнах. Головне – щоб джокер підтримував у суспільстві ендогенне загострення, щоб не зміцніла потенційно могутня країна-противник.

У теорії джокерів і русел важливим є дослідження проекцій. Однотипні траєкторії русел притягуються, групуються. Позначимо споріднену групу русел: А, В, С, Д. Дії джокера в руслі А – спроектуються й на інші однотипні русла В, С, Д, однак не вплинуть на «чужі» А', В', С', Д'; А*, В*, С*, Д*. Для цього потрібна інша схема впливу.

Якщо джокер з країни А породжує події і в В, С, Д, то це є вплив першого ряду (effect 1). Якщо ж джокер в змозі через effect 1 вплинути і на русла іншого ряду (А', В', С', Д'), то це вже буде вплив другого ряду – effect 2. Якщо, скажімо, країна С' відмовляється встановити систему ПРО біля своїх кордонів, чого хоче якась держава з групи русел А*, В*, С*, Д*, то це стає можливим через сусідні русла А, В, С, Д. Активізований джокер у країні А докотиться й до Д, що межує із С'. Ситуація може досягти апогею, коли Д

стає настільки небезпечною клоакою, що виникає потреба превентивних дій – встановлення системи ПРО на кордоні з країною С'. Чого, врешті-решт, і домагалася гіпотетична держава з системи русел А*, В*, С*, Д*.

Існують не лише «джокери-палії», які розмножують проблему в геометричній прогресії, а й «пожежники». За вмілої тактики, джокером 2 можна загасити небезпечну подію, яку викликав джокер 1, аналогічно тому, як гасять вогонь на пшеничному полі, з розумом запаливши ще одне багаття. І тоді вогнища ідуть одне одному назустріч, а зіткнувшись – гаснуть.

Серед превентивних заходів може бути застосований метод «кривого дзеркала». Перемога досягається за створення простої схеми «криве дзеркало» – «криве віддзеркалення» чи схеми «трикутника»: «творець» – «криве дзеркало» – «криве віддзеркалення». «Творець», як і повинно бути за задумом, залишається невидимим («творець» – це не ті, хто копає чи саджає); «дзеркало» може й не здогадуватися, що його місія – бути кривим і, таким чином, легітимізувати «криве віддзеркалення».

Слід звернути увагу на різновид джокерів-одноденок, працюючих за принципом аденовірусів: «ударив — утік». Інфікувавши жирову тканину, спричинивши мутації в клітинах, аденовіруси зникають. Перероджені внаслідок мутацій клітини множаться і відтворюються самостійно, уже без втручання вірусних онкогенів. Отож, і корінні зміни в гіпотетичній державі А будуть характеризуватися як волевиявлення ендогенних народних мас унаслідок якоїсь проблеми, хоча насправді – це удар екзогенного джокера, який, спричинивши мутації в суспільстві, одразу ж зник.

Різновид джокера-каталізатора взаємодіє з вихідною речовиною, прискорюючи реакцію розщеплення: на продукт і каталізатор. Цей каталізатор знову вступає в реакцію з вихідною речовиною. Каталітичний цикл багаторазово повторюється, створюючи тим самим «самопідтримуючу дестабілізуючу змію».

У всі часи найбільш розповсюдженим був джокер у вигляді ідеї. Наприклад, ідея Маркса-Енгельса з'явилася в Німеччині. А хто потрапив у зону її дії? Дивним чином, Росія — конкурент Німеччини.

Обов'язковим завданням кожної держави є реагування на проблеми не тоді, коли вони вже існують, а коли з'являються перші ознаки наявності джокера-руйнівника. «Теорія розбитих вікон» (або «теорія розповсюдження безладу»), сформульована Джеймсом Уілсоном і Джорджем Келлінгом в 1982 р., стверджує, якщо в будинку розбите одне вікно, то через деякий час усі інші вікна теж будуть розбиті; якщо на вулиці сміття — то зросте злочинність. Хаос поширюється як вірус.

На перший погляд, нам здаються такими милими та невинними графіті. Однак голландські науковці експериментально довели, що вони спричиняють безлад. Графіті – це один із найпростіших джокерів. І якщо їх з'являється у вашому місті багато, то не варто списувати їх появу на стихійність. Цілком можливо, що у вашому місті хочуть посіяти хаос безпорядків, аби змістити нинішнього мера чи, взагалі, утримувати соціум у дисипативному стані.

Використовують «теорію розповсюдження безладу» не тільки для згубності, а й для добрих справ: у Нью-Йорку всього за два роки був скорочений рівень тяжких злочинів більш ніж на

третину, а вбивств – майже наполовину [18, p. 320].

Роль джокерів не піддається однозначній характеристиці. Хіба не потрібним є втручання джокера-хірурга, коли терапевтичне лікування не ефективне? Введення інновацій є також «джокером», з якого починається наступний цикл.

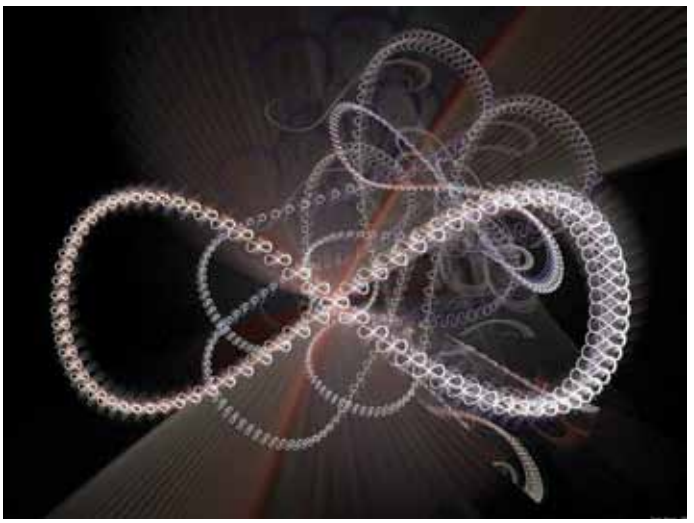
4. ЧИ МОЖНА ЗДОЛАТИ НЕКАНОНІЧНУ СТРАТЕГІЮ?

Макіавеллі писав: «Якщо вчасно виявити недугу, яка зароджується, що дано лише мудрим правителям, то позбутися її неважко, але якщо вона вже запущена так, що є видною будькому, то жодне зілля не допоможе».

Існує думка, що тренди не діють. Інакше знали б про розпад СРСР. Із цією точкою зору можна не погодитися. Нехай розпад держави мирним шляхом – аналогічний смерті, яку можна було передбачити за симптомами. Фіксуючи їх, індивід може своєчасно звернутися до лікаря і, відповідно, вилікуватися. На перший погляд здається, що за цією схемою можна попередити розпад держави, хоча, насправді, на сучасному етапі це неможливо. По-перше, громадяни навіть не знають про існування «симптомів» захворювання держави, відповідно, вони не можуть своєчасно розпочати так зване лікування. Хоча в певних колах досить добре знають методи та механізми руйнації країни і, зрозуміло ж, знають про «симптоми», однак жоден підручник нам не дає їх чіткого і конкретного переліку. Замість цього – історично-філософські роздуми на задану тему. Чому так? Можливо, щоб мати змогу у будь-який час створити події «диких карт», а потім із награним здивуванням безпорадно розводити руками? Якщо ви бачите особу, у якої шкіра та оболонки очних яблук набули жовтого відтінку – то можете з високою ймовірністю сказати про наявність жовтяниці. Якби відомості про «симптоми» розпаду держави чи утримання її в дисипативному стані були доведені до такого ж рівня, як ми зараз легко визначаємо за ознаками жовтяницю, – то громадськість своєчасно змогла б прореагувати. Однак така теоретична база взагалі відсутня.

По-друге, навіть фіксуючи симптоми руйнації держави, неможливо цього оминути, бо ж відсутній «лікар». Він ліквідований супротивником на першому ж етапі реалізації його неканонічної стратегії методом стейкхолдерства. Отож, найупливовіші люди, які могли б допомогти, своєчасно прореагувавши на «симптоми», – уже на боці ворога або через своє невідання просто стали засобом у його руках. Д. Глікман, колишній голова Департаменту США з сільського господарства при Б. Клінтоні з 1995 по 2000 рр., визнавав, що він був безсилий протидіяти [19] неканонічним рішенням.

По-третє, навіть патріотичні сили стають сподвижниками неканонічної стратегії, не бажаючи того, оскільки на сьогодні неграмотною є поведінка опонентів, які не усвідомлюють, що їхні добрі наміри викладають шлях до пекла, адже варієтет суперечливих доказів лише створює хаос, зашкоджуючи державі; а кожне невдоволення проектується на громадян, які дзеркалять, тому за будь-яких умов невдоволені. Пересторога щодо небезпеки неканонічної стратегії з вуст одного опонента зазвичай отримує відторгнення з протилежного боку внаслідок існуючої ворожнечі. Як бачимо, складається замкнуте коло проблем.

Припустімо, ви фіксуєте набір больових відчуттів, які вказують на імпліцитну руйнацію вашої держави. Ну то й що? Хтось вас почує? Ні, бо вступає в силу «ефект Касандри», занадто багато «пророків», та й ті, хто при владі – недоступні і, найімовірніше, уже «не наші»; а «наші» (пересічні громадяни) настільки різношерсті і їх настільки багато, що достукатися до кожного – нонсенс. Вони чують голос тих, хто, маючи фінансові ресурси, через ЗМІ, рекламу, Інтернет і т.п., реалізує свою неканонічну стратегію. Ваш же голос щодо наявності «симптомів» (о, парадокс!) – лише збільшує інформаційний хаос, створюючи ефект «перевернутих окулярів» (див. «З.С.» 2012, №12, с. 46), що може тільки наблизити руйнування держави. Отож, «ефект Касандри» та «ефект перевернутих окулярів» – це третій і четвертий пункти, що вказують на неможливість запобігти розпаду вашої країни, якщо цей розпад є метою неканонічної стратегії якоїсь із

держав. Це як будинок: зводити важко, а зламати – легко.

По-п'яте, якщо вдасться оминути «ефект Касандри», то прогноз, особливо авторитетний, проектуватиме події на реальне життя, що все одно сприятиме розпаду країни. Отож, проаналізувавши «симптоми» і за ними визначивши хворобу, яка незабаром паралізує державу, можна лише допомогти ворогові. Ось у чому парадокс. Доки населення повсюдно не розбирається в «симптомах» – дотих ця інформація йому тільки шкодить. Легкий доступ до таких знань за відсутності так званої обов'язкової загальної середньої освіти з опору неканонічним стратегіям становить небезпеку жбурляння людства у вирву хаосу, де кожен вважає себе Богом, ось тільки діє не по-божому.

По-шосте, схеми, методи, ресурси, які раніше не були застосовані, роблять нову неканонічну стратегію «невпізнанною», «непрочитаною», тобто, невразливою. Превентивні заходи в такому разі відсутні.

По-сьоме, неможливо зупинити розпад держави, якщо її засади суперечать еволюційним процесам. Чи можна зупинити весняні потоки чи рясне буйноквітя садів? Ні. Ось таким же чином неможливо зупинити еволюційний розвиток людства. Можна затримати на певний час, однак, хоч і з запізненням, кожна пора року настане. Був рабовласницький лад, та на його зміну прийшов феодальний, який, у свою чергу, був замінений капіталістичним. «Дворянські гнізда» міцно трималися своїх переконань, та еволюційно були зметені новим класом. Нині глобалізаційні процеси вказують на новий еволюційний виток. Хто своєчасно зорієнтувався, використав сили глобалізації – той зараз попереду. Хто ж досі не бажає інтегрувати, тримається маленького клаптика землі, як це робить самотнє дерево на острові, що зникає, – той усе одно приречений впасти в бурхливих потік вод, щоб потім бути викинутим десь на суші, на якій уже мало вільної землі – інші вкорінилися.

За законами еволюції, міжнародна система, на чолі якої були СРСР і США, не могла довго існувати. «Баланс сил» не давав еволюційного руху, тримав людство на одному рівні. Склалася так звана схема нескінченності по колу, за якої робота людства полягала в дедалі швидшому перебиранні ніг білки в колесі, за практичного тупцювання на місці. До того ж, ірраціональним було швидке вичерпування природних ресурсів. ВПК обох систем був ненажерливий. Та це лише наслідок, рушійною ж силою розпаду однієї із систем був закон еволюції. Руйнація саме СРСР є закономірною також з еволюційної точки зору. Для прикладу візьмемо один із суспільних інститутів – релігію. Комуністи відкидали її, хоча багато з них та їхніх дітей були хрещені. Держава, що будується на парадоксах – недовговічна. До того ж важливо згадати про ген віри, науковці відкрили його в людині. У Радянському Союзі боролися з ним, мов Дон Кіхот – з вітряками. Це суперечить законам ексергії, які є рушійними. Замість того, щоб використовувати дарову силу – комуністи витрачали зайву енергію на її знищення.

Чим більше набирається аргументів на захист гіпотези щодо неможливості подолати неканонічну стратегію – тим більше варто звертати увагу на проблему. Адже на сучасному етапі теоретично цілком можливо зруйнувати будь-яку державу. І не обов'язково психологічними чи кібервійнами, не обов'язково методом повалення якоїсь грошової одиниці чи імпліцитним впливом на демографію країни противника. Схеми бачаться дуже оригінальні, які не вкладаються в жодні тренди.

Таким чином, на сьогодні протистояти неканонічній стратегії майже неможливо. Для чого ж тоді її викривати? Можливо, щоб, упізнавши героя в обличчя, знаючи, що він Чахлик Невмирущий, усетаки знайти шлях до його подолання.

Список використаних джерел:
15. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. – М., 2006. – С. 283. 16. Малинецкий Г., Потапов А. Джокеры и русла, или Поиски третьей парадигмы//Синергетическая парадигма: Сборник. – М.: Прогресс-Традиция. – 2000. – С.138-155. 17. Зульпукаров М.-Г. М., Малинецкий Г. Г., Подлазов А. В. Применение метода русел и джокеров для описания динамики системы Розенцвейга-Макартура // Матем. моделирование. – 2001. – №6. – С. 3-15. 18. Kelling G., Coles C. Fixing Broken Windows: Restoring Order And Reducing Crime In Our Communities. – New York, 1997. – P. 320. 19. Мир согласно Монсанто /World According to Monsanto (2008) // http://dokpro.net/secret/533-mir-soglasno-monsant

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні теоретичні уявлення про генезу, природу та властивості неканонічної стратегії з метою розуміння причин появи деяких непередбачуваних політичних процесів. Для цього проаналізовано сутність поняття «стратегія», здійснено його порівняльну характеристику з тактикою; проведено співставлення з близькими за змістом категоріями «гра», «стратагема»; виокремлено основні фактори, які допомагають виявити неканонічну стратегію своєчасно.

Ключові слова: неканонічна стратегія, тактика, стратагема, гра, інформаційний шум, легітимність, час і простір.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются основные теоретические представления о генезисе, природе и свойствах неканонической стратегии с целью понимания причин появления некоторых непредсказуемых политических процессов. Для этого проанализирована сущность понятия «стратегия», осуществлена ее сравнительная характеристика с тактикой; проведено сопоставление с близкими по смыслу категориями «игра», «стратагема»; выделены основные факторы, которые помогают выявить неканоническую стратегию своевременно.

Ключевые слова: неканоническая стратегия, тактика, стратагема, игра, информационный шум, легитимность, время и пространство.

Французька міграційна політика в контексті ідеї мультикультуралізму (2007-2014 рр.)

УДК 94(44)087) 325)

Ірина СЛЬОТА,
аспірант кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС

Summary
French migration policy in the context of idea of multiculturalizm (2007-2014). In modern world the subject of migration stays one of vital questions for studying. Historical prerequisites and demands of modernity wring steady changes. French experience on the migration issue merits more profound learning. The analysis of migration policy introduced by N. Sarkozy gives the author an idea of his defeat during the last presidential campaign. Research made on F. Holland policy gives possibility to predict future situation.
Keywords: **migration policy, multiculturalism, integration, national identity, N. Sarkozy, F. Holland, France.**

Індустріалізація та модернізація, деколонізація та глобалізація, інші гвинтики системи суспільних трансформацій сприяли збільшенню міграційних потоків. У XXI ст. важко розмежувати внутрішню та зовнішню політики. Проблеми, що раніше мали тільки внутрішній характер, дедалі більше впливають на закордонну політику країни – проблеми всередині країни переростають у геополітичні.

За роки існування ЄС питання спільної міграційної політики неодноразово ставало предметом дискусій посадовців найвищих ешелонів, однак потрібно визнати, що досі не було запроваджено єдиної Білої книги. Досліджуючи політику європейських країн, слід відзначити, що найбільш уживаною моделлю інтеграції іммігрантів залишається мультикультуралізм. Так, Німеччина та Велика Британія є чудовим прикладом адаптації класичного мультикультуралізму. У свою чергу, Франція, яка по праву вважається найстарішою країною міграції, у різний час вдавалася до асиміляції, не забуваючи про необхідність вироблення своєї особливої політики. Сучасна французька міграційна політика має присмак мультикультуралізму, хоча й ледь помітний. Реформи за часів президентства Н. Саркозі слугують добрим прикладом успішної неуспішної іммміграційної політики.

У травні 2007 р. Франція обрала нового президента. Ним став колишній очільник міністерства внутрішніх справ Н. Саркозі, відомий своєю жорсткою критикою щодо іммігрантів та недипломатичними заявами [1]. Необачний політичний курс його попередника Ж. Ширака (1995 – 2007 рр.) досить сильно вплинув на структуру населення. Невибагливість влади щодо якості іммігрантів призвела до збільшення потоку з малорозвинених країн. Концентрація влади на політичних проблемах і відсутність цілеспрямованого курсу стосовно інтеграції іммігрантів пізніше стане причиною малоприємних трансформацій. Багато в чому міграційна проблема була добре знайома Н. Саркозі, який за часів президентства Ж. Ширака очолював відомство, що займалося удосконаленням становища іммігрантів. У свою чергу, Ширак не виявляв бажання займатися розвитком культурної адаптації новоприбулих. Іммігранти селилися поблизу великих міст, тим самим формуючи майбутні національні гетто. Восени 2004 р. ситуація значно загострилася. Нащадки повоєнної хвилі іммігрантів втомилися від щоденного відчуття цинічного поводження з боку провладних структур. Громадянські протести та виступи, що супроводжувалися трощенням магазинів у певних кварталах і масовими підпалами автомобілів, значно роздратували урядовця Н. Саркозі. Реакція міністерства виявилася миттєвою: «нових французів» було звинувачено в небажанні інтегруватися до французького суспільства. Натомість протестувальники звинуватили владу у відсутності політики рівних можливостей, наводячи як аргумент — зростання прихованої дискримінації та виникнення нового типу ксенофобії.

Саркозі поставив перед собою завдання завершити міграційну реформу. Головною метою було максимально інтегрувати іммігрантів та осіб, які хоча й отримали французьке громадянство, однак мали труднощі з адаптацією до норм приймаючого суспільства. Крім того, планувалося запровадити курс на вибіркову імміграцію. Президент також озвучив намір переглянути Шенгенську зону.

Імідж Н. Саркозі як успішного реформатора було значно підірвано внаслідок жорстких публічних утисків представників ромської громади влітку 2010 р. [2]. Так, дискримінація й утиск ромів, які після приєднання Румунії до лав ЄС отримали статус громадян європейської спільноти, викликав чимало запитань і спровокував низку заяв, у тому числі на рівні Ради Європи.

Французький дослідник П. Вейль констатує, що загострення проблем, пов'язаних з інтеграцією іммігрантів змусило уряд і громадськість замислитися над створенням узгодженої іммміграційної політики. Досі найбільші дискусії виникали стосовно доцільності запровадження змін на рівні державних інституцій задля забезпечення можливості повноцінно адаптувати іммігрантів до потреб приймаючого суспільства [3]. Саркозі вдалось зосередитися на формуванні чіткої політики у сфері міграції. Однак питання спроможності уряду поліпшити ситуацію завдяки запрова-

дженню певної політики залишається риторичним. Ситуація ускладнюється через прагнення відтворити унікальну політику, не схожу на жодну модель інтеграції. Це виявилось особливо актуальним після визнання офіційним Берліном і Лондоном поразки політики мультикультуралізму.

Результати передвиборчої президентської кампанії 2012 р. були досить передбачуваними. Чинний президент помітно програвав своєму конкурентові Ф. Олланду. Саркозі планував і в разі своєї перемоги продовжувати курс на запровадження вибіркової міграції. На відміну від свого опонента, Ф. Олланд вирішив скористатися панівними настроями в суспільстві (особливо серед нащадків іммігрантів) і проголосив бажання продовжити курс свого однопартійця Ф. Міттерана, який запам'ятався успіхами переважно в соціальній сфері.

Починаючи з травня 2012 р., Ф. Олланд сфокусувався на інших більш нагальних державних потребах. Нестабільність у економічній сфері, загострення конфлікту в Малі, бажання терміново виконати хоч якусь обіцянку зі свого передвиборчого списку, дали Ф. Олланду можливість абстрагуватися. Так, одними з перших рішень новообраного президента були легалізація одностатевих шлюбів і запровадження «податку на розкіш». Потрібно зазначити, що обидві ініціативи викликали масу незадоволень з боку більшості корінного населення. Аналізуючи стан справ у питанні інтеграції іммігрантів, потрібно зазначити, що міграційна політика за часів президентства Н. Саркозі за своїм ідейним визначенням є ближчою до політики мультикультуралізму, хоча й має певні відмінності від того, що розуміється під класичною моделлю. Зважаючи на кризу у сфері міграційної політики в інших країнах ЄС, запровадження політики-гібриду, що суміщала б національну ідентичність корінного населення та ідентичність новоприбулих іноземців, сприяла збереженню традицій і культури приймаючої країни та не перешкоджала виникненню оновленого варіанта французької нації. Побоювання, що «змішання ідентичностей, культур, традицій під впливом глобалізації призвело до тотального «вінегрету» в культурному плані» стає все більш реалістичним. Глобальні трансформації стирають кордони та традиційні культурні межі. Саме тому існує необхідність у створенні більш якісної варіації на тему інтеграції мігрантів, яка дала б змогу традиційній спільноті не розчинитися в різноманітті, а емігрантській культурі не бути повністю поглиненою.

Отже, як і в 2007 р., питання імміграційної політики й досі залишаються не вирішеними. Реформи, запроваджені Н. Саркозі, мали б покращити ситуацію, однак, як показали результати передвиборчої кампанії 2012 р., не задовольнили населення. Олланд, якому вдалося тримати інтригу та плекати сподівання іммігрантів на пом'якшення існуючого курсу міграційної політики, зіштовхнулися з низкою обмежень. Справа Леонарди та Хачіка призвела до загострення ситуації, спровокувавши масові маніфестації. У 2014 р. французький уряд продовжує шукати єдиний якісний метод вирішення основної проблеми співіснування у мультикультурному суспільстві. Однак, на сьогодні ситуація ускладнюється нестабільністю економіки та зростаючим безробіттям. Франція потребує відтворення унікальної міграційної політики, яка була б спроможна вирішити проблеми, що існують протягом багатьох десятиріч, та водночас максимально толерантно адаптувати іммігрантів і при цьому зберегти національну ідентичність.

Список використаних джерел:

1. The new pragmatist? – Режим доступу: http://www.theguardian.com/commentisfree/2007/may/08/thenewpragmatist

2. Le parlement européenne demande a Paris de suspender les expulsions de roms. – Режим доступу: http://www.lemonde.fr/societe/article/2010/09/09/le-parlement-europeen-demande-a-paris-de-suspendre-les-expulsions-de-roms_1408845_3224.html

3. Weil P. La France et ses étrangers.- Paris: Gallimard, 2008.

АНОТАЦІЯ

Тема міграції залишається однією з найактуальніших у сучасному світі. Історичні передумови та нинішні виклики вимагають постійного внесення змін. Досвід Франції в питанні впровадження міграційної політики заслуговує на більш детальне вивчення. Аналіз політики Н. Саркозі дає можливість зрозуміти причини поразки попереднього уряду. Дослідження політики Ф. Олланда дає змогу спрогнозувати майбутню ситуацію.

Ключові слова: міграційна політика, мультикультуралізм, інтеграція, національна ідентичність, Н. Саркозі, Ф. Олланд, Франція.

АННОТАЦИЯ

В современном мире тема миграции остаётся одной из самых актуальных. Историческое прошлое и нынешние вызовы требуют постоянного внесения изменений. Опыт Франции в вопросах миграционной политики заслуживает более детального изучения. Анализ политики Н. Саркози даёт возможность понять причины проигрыша предыдущего правительства. Исследования политики Ф. Олланда позволяет спрогнозировать будущую ситуацию.

Ключевые слова: миграционная политика, мультикультурализм, интеграция, национальная идентичность, Н. Саркози, Ф. Олланд, Франция.

Середовище нашого існування – матеріальне і духовне

Працівники дирекції «Інпредкадри» під час опорядження території

Після плідної праці – можна й відпочити. Працівники дирекції «Дипсервіс»

Упевнені, більшість українців усвідомлюють, що змінювати світ на краще слід із себе та середовища свого існування.

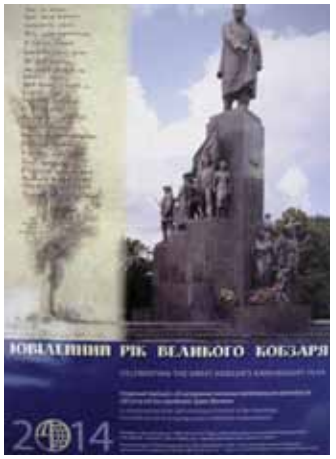
Небайдужі мешканці Києва 22 березня 2014 р. влаштували генеральне прибирання вулиць міста. У різних куточках столиці за лопати, граблі та віники взялися як працівники комунальних служб, так і величезний загін киян-волонтерів. Зима для всіх жителів України видалася непростою. Утім, заради поліпшення ситуації, природним є прагнення людей навести лад насамперед у серці країни. І не лише в його історичному центрі, а й інших районах. Варто зазначити, що загалом під час толоки в Києві від побутових відходів прибрали 2 тис. га парків, скверів і зелених зон, а на спільне прибирання вийшло майже 47 тис. осіб, 1244 організації різних форм власності.

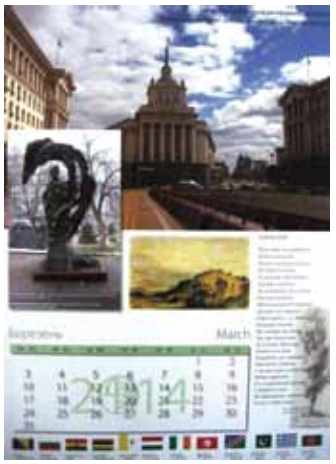
Долучилася до цього масштабного заходу й Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв. Працівники різних дирекцій ГДІП взяли активну участь в облаштуванні прибудинкових територій, що належать організації. Зокрема, фарбували бордюри, декоративні елементи, білили дерева та прибирали сміття на вулицях О. Гончара, 84; Стрілецькій, 16; Артема, 51/50; Златоустівській, 27; І. Федорова, 12; Ю. Коцюбинського, 10. Доклала зусиль до спільної справи й дирекція «Труханів острів».

Нагадаємо, що ГДІП працює у сфері обслуговування іноземних представництв, акредитованих в Україні, уже понад двадцять років. За активної участі посольств низки держав дирекцією «Дипсервіс» було видано фірмовий календар, присвячений 200-річчю від дня

Працівники дирекції «Інпредкадри» та студенти Київського університету права НАН України

народження Тараса Шевченка. У виданні вміщено не лише світлини пам'ятників, встановлених нашому визначному митцеві у різних країнах, а й текст «Заповіту» мовами світу. У зв'язку з цим, працівники ГДІП вирішили підтримати піднесений настрій у ході прибирання та поєднати корисне з приємним. Вони запросили студентів факультету міжнародних відносин Київського університету права НАН України взяти участь у толоці та, зокрема, почитати вірші Тараса Шевченка мовами світу. Студенти виступили перед працівниками ГДІП на кількох об'єктах.

Після прибирання задоволеними залишилися всі, хто долучився до ініціативи. Своїми діями жителі Києва не лише повертають місту неповторне обличчя, а й роблять його ще привабливішим. Прибирання – це лише перший крок на шляху наведення ладу в столиці.

Принагідно хотілося б згадати про культурну акцію, ініційовану та проведену працівниками ГДІП. Дирекція «Дипсервіс» з нагоди 200-річного ювілею Тараса Шевченка 15 березня 2014 р. провела пішохідну екскурсію «Шевченко і Київ», у якій взяли участь Посол Марокко, заступник Посла Данії з чоловіком, а також співробітники посольств Індонезії, Франції, Фінляндії, ФРН і Представництва Європейського Союзу.

Дипломати відвідали літературно-меморіальний будинок-музей геніального Кобзаря, де ознайомилися з експозицією, присвяченою перебуванню Т. Шевченка в Києві під час трьох його подорожей в Україну. Співробітників іноземних представництв надзвичайно вразила фондова колекція музею, що складається з унікальних

Дружина Надзвичайного і Повноважного Посла Королівства Марокко в Україні пані Міна Тунсі залишає запис у Книзі почесних гостей Національного музею Тараса Шевченка

цінностей: меморіальних речей поета, його автографів, фотографій, перших творінь тощо.

У Національному музеї Тараса Шевченка, нещодавно відкритому після масштабного ремонту, екскурсанти детально ознайомилися з життєвим шляхом і творчим доробком генія українського народу, пройшлися затишними музейними залами та помилувалися малярською спадщиною Кобзаря, що посідає помітне місце в золотому фонді української культури.

У Книзі почесних гостей дружина Надзвичайного і Повноважного Посла Марокко в Україні пані Міна Тунсі залишила запис: «Сьогодні я дізналася про життя та творчість великого сина великого українського народу. Він усім серцем хотів бачити свою Батьківщину вільною та квітучою. У світлі нещодавніх трагічних подій, я бажаю розквіту Україні та щастя українським людям. Ви заслуговуєте на прекрасне і вільне життя».

За інформацією ГДІП

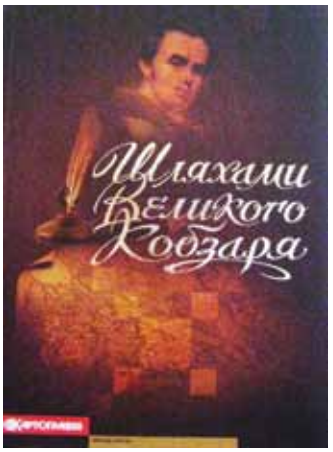

Під час ознайомлення з ювілейною музейною експозицією

Світові шляхи Великого Кобзаря
Перший історико-біографічний атлас

УДК 94:327

The article deals with the originality of the Taras Shevchenko as an artist. The team of the publishing house "Kartografia" analyzed the homonyms derived from Shevchenko's name and created the map devoted to sights and the path traversed by major Ukrainian Poet on the occasion of the 200th anniversary of the poet.
Key words: **atlas, Taras Shevchenko, cartography, travels of the Poet.**

Унікальність особистості Тараса Шевченка полягає в тому, що в ньому поєдналися два могутні таланти: поета і художника. Саме як художник він звернув на себе увагу тогочасних діячів культури (ще будучи кріпаком). Його талант відчинив перед ним двері до навчання і дав можливість увійти в коло відомих та впливових людей, які домоглися його викупу з кріпацтва і допомогли юнакові одержати освіту. Значення Шевченка як живописця, рисувальника, гравера вже могло б забезпечити йому почесне місце в історії мистецтва. Та все ж Тарас Шевченко увійшов в історію нашої та світової літератури як поет, який прославив Україну та волелюбний дух рідного народу, він здобув собі безсмертя. Слава митця пережила добу, в яку він жив. Його геніальні твори і сьогодні високо поціновані людством, його ім'я відоме в усьому світі.

Тарас Григорович Шевченко прожив рівно 47 років: 24 роки кріпацької неволі, 10 років солдатчини і 13 років праці з постійною загрозою арешту — такі головні етапи його трагічної біографії.

Наприкінці XIX — на початку XX ст. попри царську заборону та жандармські утиски передова громадськість Російської імперії вшанувала пам'ять українського поета. У Львові, що був тоді у складі Австро-Угорщини, 1873 р. завдяки зусиллям творчої інтелігенції Галичини та Наддніпрянщини виникло літературне товариство ім. Т. Шевченка, перетворене 1892 р. на багатопрофільне Наукове товариство імені Шевченка. У Петербурзі 1898 р. було створено Товариство імені Т.Г. Шевченка для допомоги нужденним уродженцям Південної Росії, які навчалися у вищих навчальних закладах Санкт-Петербурга. У 1904-1909 рр. також існувало Товариство імені Т.Г. Шевченка в Канаді. Ще наприкінці XIX ст. одну з вулиць Києва на вимогу членів гуртка української інтелігенції було названо Тарасівською. У 1911 р. при історико-філологічному факультеті Харківського університету за найкращу студентську наукову працю було встановлено премію імені Тараса Шевченка.

За радянської України ім'я поета було присвоєно багатьом підприємствам, навчальним і культурно-освітнім закладам, селам і містам, паркам, вулицям, заводам, пароплавам тощо.

Загалом в Україні налічується 352 населених пункти, що носять ім'я Шевченка.

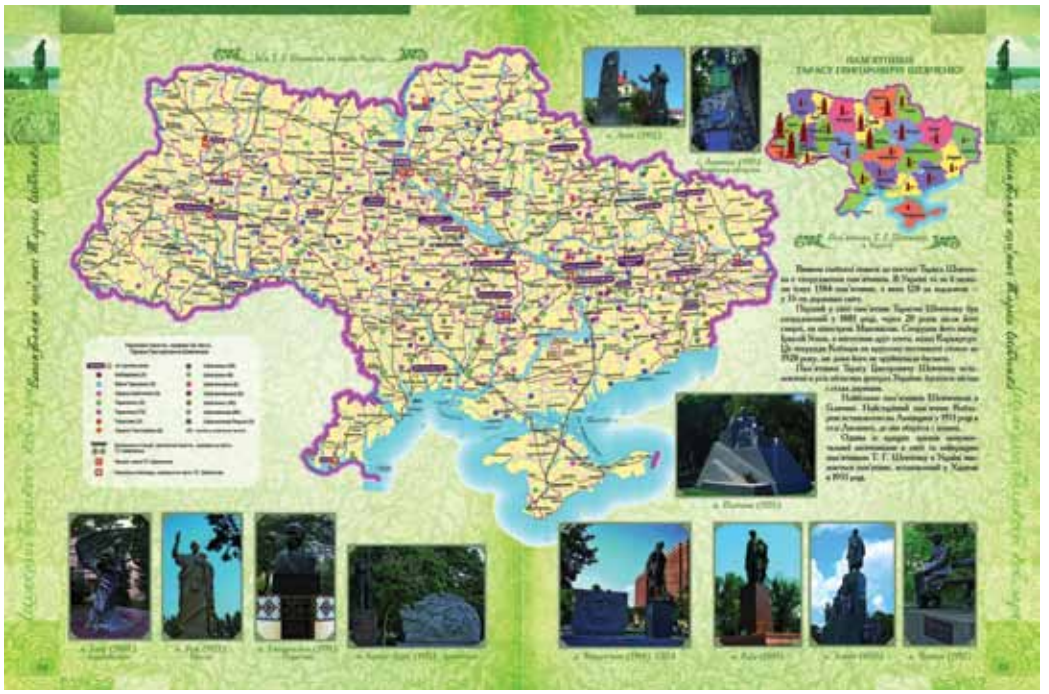
У роки Великої Вітчизняної війни на окупованій німецькими нацистами території діяли партизанські загони імені Шевченка, зокрема в Корсунь-Шевченківському з'єднанні. У Саратові з 1941 р. працювала українська радіостанція імені Т.Г. Шевченка. Після завершення великої наступальної операції військ 1-го та 2-го Українських фронтів (24 січня — 17 лютого 1944 р.) місто Корсунь 1944 р. отримало назву Корсунь-Шевченківський.

На планеті Меркурій є кратер «Шевченко» (діаметр кратера — 130 км). Ім'я «Кобзар» надано малій планеті, яку відкрив кримський астроном Микола Черних (назву затверджено в 1982 р.). Планета рухається між орбітами Марса і Юпітера. Діаметр — близько 10 км.

Ім'я Шевченка присвоєно Казахській державній художній галереї та Орському педінституту. У Казахстані є ще кілька шевченківських об'єктів: парк культури та відпочинку в м. Атирау; вул. Шевченка в м. Гур'єві; восьмирічна школа та рибокомбінат в с. Аташ; парк культури та відпочинку і вулиця в м. Форт Шевченко; верба Т. Шевченка; картинна галерея і вулиця в м. Алмати; середня школа № 82 імені Т. Шевченка у селищі Каратерень (м. Аральськ); місто Форт Шевченко (спочатку це було Новопетровське укріплення, потім Олександрівський форт і з 1939 р. — Форт Шевченко); сад імені Т. Шевченка (з 1972 р.) в м. Актау; російська середня школа імені Т. Шевченка в с. Карабутак (Актюбінська обл.); острів (колишній острів Косарал, де зимували учасники Аральської експедиції, з часом розділився на два острови — північний і південний. Останній — це і є острів Тараса Шевченка).

У Канаді в м. Палермо (нині — м. Оаквілле) є парк імені Шевченка, у якому розміщені пам'ятник поетові та музей. У м. Торонто з 1951 р. діє танцювально-хоровий ансамбль імені Тараса Шевченка Товариства об'єднаних українських канадців. Бульвар Шевченка є у м. Ла-Саль (поблизу Монреаля) — з 1961 року. Під Нью-Йорком є село Глен Спей, в

якому живе багато українців-емігрантів, а в ньому є вулиця Шевченка (Shevchenko Street). У Франції в Парижі є сквер імені Шевченка. У Польщі – вулиці Шевченка в містах Перемишль і Варшава, а в м. Білий Бор — загальноосвітня школа його імені. У Німеччині в м. Лейпцигу є школа імені Т.Г. Шевченка.

Загалом у світі налічується 1384 пам'ятники нашому землякові (разом із меморіальними дошками) у 35 країнах, зокрема 1256 в Україні. Перший пам'ятник поетові відкрито у 1881 р. до 20-річчя від дня його смерті у нинішньому м. Форт Шевченко (Казахстан) під керівництвом І.О. Ускова — коменданта Новопетровського укріплення, коли там на засланні перебував Т. Шевченко. В Україні перший пам'ятник (погруддя) встановлено у Харкові в садибі Алчевських 1881 року. Найкращим пам'ятником поетові вважається харківський, його автори — скульптор Матвій Манізер та архітектор Йосип Лангбард.

Життя та діяльність Тараса Шевченка не могли залишитися поза увагою картографів. Ще за радянських часів видавалися туристичні карти, що відображали шевченківські місця в Україні. Спочатку туристичні схеми розробляли, укладали та готували до видання в Москві в Науково-редакційній картоукладальній частині Головного управління геодезії та картографії СРСР і друкували на картографічній фабриці в Ризі. Уперше туристична схема «По шевченковским местам на Украине» побачила світ у 1967 р., після чого вона з невеликими змінами та доповненнями була перевидана ще чотири рази.

За роки незалежності України побачила світ туристична карта «Україна. Шляхами Великого Кобзаря», на якій відображені туристичні об'єкти, пов'язані з іменем Тараса Шевченка.

Наступним етапом у розвитку картографування шевченківської тематики стало створення атласу «Шляхами Великого Кобзаря». Атлас було створено спільною працею фахівців-шевченкознавців і картографів. Багато матеріалів Атласу публікується вперше завдяки дослідницькій роботі, що була проведена науковими консультантами та редакторами Атласу (Аральська експедиція Тараса Шевченка, Москва — шевченківська, шевченківські місця у Петербурзі та інші). Неоціненну інформацію надали Національний музей Тараса Шевченка, Шевченківський національний заповідник (Канів), Національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка», львівська кімната-музей Т.Г. Шевченка, музей «Тарас Григорьевич Шевченко в Орской крепости» (Росія), Меморіальний музей-гауптвахта Тараса Шевченка в Оренбурзі (Росія) та музей Тараса Шевченка в Торонто (Канада).

Атлас «Шляхами Великого Кобзаря» — це перший історико-біографічний атлас, створений і виданий в Україні.

Ростислав СОССА,
директор Державного науково-виробничого підприємства «Картографія»,
доктор географічних наук

Список використаних джерел:

1. По шевченковским местам на Украине. Туристская схема / Сост. и подгот. к печати НРКЧ ГУГК в 1967 г.; ред. А.Г. Колесникова. — М.: ГУГК, 1967 (ф-ка № 5).

2. По шевченковским местам. Туристский маршрут 223-69-01 (№ 173) / сост. и подгот. к печати НРКП ПКО «Картография» ГУГК в 1981 г.; ред. В.М. Быковец.

3. Україна. Шляхами Великого Кобзаря. Туристична карта / уклад. і підгот. до друку ДНВП «Картографія» у 2012 р.; ред. Н.О. Крижова; автори текстів О.В. Білокінь, О.А. Бондаренко, В.В. Дзима, О.В. Цурканюк. — К.: ДНВП «Картографія», 2012 Аванпост-Прим

АННОТАЦИЯ

В статье говорится о незаурядности личности Тараса Шевченко как художника. К 200-летию творчества поэта коллективом издательства «Картография» проанализированы омонимы, образованные от имени Шевченко, и созданы карты достопримечательностей, памятников и путей, пройденных великим украинским Кобзарем.

Ключевые слова: атлас, Тарас Шевченко, картография, путешествия Кобзаря.

АНОТАЦІЯ

У статті йдеться про непересічність особистості Тараса Шевченка як митця. До 200-річчя творчості поета колективом видавництва «Картографія» проаналізовано омоніми, утворені від імені Шевченка, та створено карти визначних місць, пам'яток і шляхів, пройдених великим українським Кобзарем.

Ключові слова: атлас, Тарас Шевченко, картографія, подорожі Кобзаря.